

Irodalmi Jelen

XXIV. évfolyam, 277. szám

2024. NOVEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **KESZTHELYI GYÖRGY A hátsó szoba**
című digitális grafikája

Böszörményi Zoltán

Hermeneutikai* idő

*Az eredetiség hajnalán
minden ott volt,
ahol és ahogyan
képzeletünkkel megragadtuk.
Nem kellett napkeltét,
sem sziklabércet cserélnünk,
hiszen az, amit láttunk,
mindig úton volt egy újabb napkelte,
egy újabb sziklabérc felé.
Nem a napkelték
vagy a sziklabércek eredetét kerestük,
hanem azt,
ahogyan bennünk tükröződik,
amit nem akarunk
és nem is tudunk megváltoztatni,
de miért is akartuk volna,
ha egyszer a lelkünket adtuk hozzá.*

* Hermész görög isten megvilágítja, közvetíti az írott szó vagy a beszéd jelentését. A szó jelentése: megvilágít, kijelent, értelmez. Arisztotelész *Organon* (segédeszköz) című munkájában, mely inkább logikai mű, a 'kijelent' értelemben használta a hermeneutika szót.

Benedek Szabolcs

A három testvér

Elek fráter az első jeleknél tudta, hogy ez az. Addigra épp elég tapasztalatot szerzett és épp elég ilyen esetet látott ahhoz, hogy pontosan tisztában legyen azzal, mivel kezdődik. Mint ahogy abban is bizonyos lehetett, hogy végzödni jó eséllyel mivel fog. Tehát nem kellett meglepődnie. Tudniuk kellett, tudták is, hogy előbb-utóbb valamelyikőjükhez el fog érkezni. De leginkább mindhárójukhoz. Ennek ellenére, azaz hogy ennek tudatában vállalták a kötelesség és az állhatatosság által rájuk szabott feladatot. És miközben a vész elmúlásáért imádkoztak, az is rendszeresen eszükbe jutott, hogy vajon hamarabb véget ér-e, minthogy őket is elérné, avagy ők se menekülhetnek meg előle. Megnyugvással tekintették azt is, amennyiben utóbbi következne be. Erre volt a legnagyobb esély.

– Valamennyien Isten kezében vagyunk – mondogatta Elek fráter a régi igazságot a fivéreinek, mire a másik kettő egyetértően és egyöntetűen bólintott:

– Legyen meg az ő akarata.

Beteljesedett.

Elek fráter megpróbált fölülni hevenyészett, egy szál pokrócból álló fekhelyén. Jól sejtette: így még jobban szédült, mint fekében.

A kápolna egyik oldalsó traktusában, az oltártól jobbra, de még az előtt alakítottak ki maguknak hálóhelyet. Ez is Elek fráter ötlete volt: ha már úgyszintén jönnek ide imádkozni, temetni és a lélekkharangot kongatni, egyszerűbb és praktikusabb, ha egyben be is költöznek. A rendház amúgy is kong az ürességtől: a többiek vagy meghaltak, vagy elmentek még azelőtt, hogy a vármegye zár alá került. Amúgy is jobb mindenkinek, ha a városon kívül maradnak. Az örök tudják, hogy a munkájukat végzik, ettől függetlenül, vagy talán éppen emiatt látszik rajtuk minden alka-

lommal, amikor ki-be engedik őket a sorompón, hogy félnek. Teljes joggal, hiszen szerte a városban, de annak környékén is Elek fráter és a két társa találkozik a legtöbbit a kórral. Azt nem lehet megoldani, hogy a városon kívül maradjanak. A haldoklónak föl kell adni az utolsó kenetet, az élők közül számosan még azelőtt meggyónnak, hogy a betegség kiütközne rajtuk (tudják, hogy onnantól fogva már nem biztos, hogy képesek lennének elmondani vétkeiket), a halottakat pedig el kell kísérni az utolsó útjukra, ide, a várostól kellő távolságra lévő kápolnához. Ahol a körülményekhez képest tisztességgel el kell temetni őket.

A kápolnát kerekén tíz esztendővel ezelőtt emelték. Elek fráter már akkor a városban szolgált, és amikor kitört a járvány, ugyanúgy végezte a munkáját, mint most, tíz évvel később. Mondják, akkor is Ázsia mélyéből indult a kór, ahogyan négy évszázaddal ezelőtt, amikor számos országot letarolt, és alig hagyott élőket bennük. A kápolna építését Miklós fráter, a rendház vezetője kezdeményezte, aki a vész elmúltával hamar megszerezte reá az engedélyt az egyházkerület vezetőjénél, a váci püspöknél. Az ötlet onnan eredt, hogy ha már itt, a város külső széleitől is kellő távolságban temették el a halottakat, emelhetnének erre a helyre egy kis kápolnát, ahol időről időre el lehet mondani egy imát a lelki üdvükért. Valóban kicsi kápolna lett, szószék már nem is fért el benne, amikor időnként tartottak itt egy-egy misét, arra mindig odakint, a szabadban került sor. A kápolnában csak imádkozni lehetett, megfelelő hely híján a fölgravatálásra sem volt mód. Persze amúgy sem lett volna szerencsés ezeket az elhunytakat hosszú időn keresztül temetetlenül hagyni.

A kápolnát Xavéri Szent Ferenc tiszteletére építették, abban bízván, hogy ő majd megvédi Szolnokot a következő járványtól. Pedig tíz év távlatából visszanézve az akkori nem is dühöngött olyan veszedelmesen. Viszonylag hamar lecsöndesett, és kevesebb áldozattal is járt. Mostanára viszont egyre nagyobb területet foglalnak el a kápolna körül a hevenyészett, sebtében megásott sírhalmok.

A járvány ezúttal Besszarábiából indult, öt esztendővel ezelőtt. Ott feszült egymásnak a három nagy birodalom: az osztrák, az

orosz és a török. A háborúnak javarészt a járvány kitörése vetett véget, és noha húsz esztendővel korábban Savoyai Eugénnek sikerült nem csupán visszafoglalnia a legutolsóként török kézen maradt területet, a Temesközt, hanem azon túl is újabb részeket csatolt a Habsburgok birodalmához, a császár ezúttal visszakozni kényszerült, és a gyors békekötés árán át kellett engednie Belgrádot és Szerbiát az oszmán szultánnak. De akkor ezzel már kevesen törődtek. A katonák, ahogy csak bírtak, menekültek haza a járvány elől. És közben magukkal hozták a gyilkos kórt, amely aztán teljesen kiszámíthatatlanul csapott föl a birodalom különböző pontjain, időnként megmagyarázhatatlanul távol egymástól. Miután valamelyik tartományban nagy nehezen végre fölláltak a katonai kordonok, máris kiderült, hogy errefelé nincs is rá szükség, a ragály itt hirtelen erővel kitombolta magát, ellenben vagy száz mérfölddel arrébb gyilkos erővel lesújtott.

Szolnokon is akadtak szórványos megbetegedések, ám eleinte sikerült a kór terjedését féken tartani. A vásárok és hasonló gyülekezések rendezését a városon belül nem engedélyezték, az utazókat és a kereskedőket alaposan megvizsgálták, és belépés előtt arról is nyilatkozniuk kellett, hogy nem jártak fertőzött területen. Amennyiben valahonnét mégis beteget jelentettek, azt a házat azonnal lezárták, lakói akkor sem léphettek ki, ha egyébként egészségesnek mondták magukat, avagy netán a pestisdoktor is annak látta őket. A rendelkezéseknek katonai erővel igyekeztek érvényt szerezni, és a járványt ily módon éveken keresztül sikerült ellenőrzés alatt hagyni. Maga Elek fráter is úgy gondolta akkor, hogy amennyiben minden utasítást fegyelmezetten betartanak és betartatnak, meg tudják előzni a nagyobb bajt.

Amikor később visszalapozott a halotti anyakönyvekben, azt látta, hogy a ragály Szolnokon 1743. május 4-én kezdett el teljes erővel tombolni. Nem emlékezett a pontos dátumra, arra viszont igen, hogy azon a napon több olyan esetet is följegyeztek, miszerint valaki epemirigynek esett áldozatul. Az addig lopakodó, alattomosan ólálkodó, góciókban megbúvó ragály egyszeriben fölütötte viperafejét, és megmutatta pokoli természetét.

– Nehéz időknek nézünk elébe. Az Úr próbára tesz valamennyiünket, de az a feladatunk, hogy megmaradjunk hitünkben, bízzunk az ég hatalmában, és erők szerint támogassuk és segítsük a gyöngéket és az elesetteket, különösképpen azokat, akik a halál torkába kerültek, és nekünk kell megmutatnunk, hogy ott és olyankor is van remény.

Vince fráter nem nézett Elek fráterre, de nem is fordította el a fejét, miközben bólintott. Ő volt a legfiatalabb a rendházban, eszébe se jutott, hogy nemhogy ellenkezzen, de akárcsak mást is gondoljon, mint a többiek.

Elek fráter jól emlékezett arra, hogy, amikor Szolnokra került – ideszólította őt az Úr hívó szava, és idevezényelték rendbéli feljebbvalói –, az itteniek sűrűn emlegettek egy Rebeka nevű nőt, akiről szerte a városban azt beszélték, hogy bolond. Vagyis hát az volt, mert senki nem tudja, hová lett és mi történt vele. Amikor a felkelés zavaros éveiben hol a lázadók, hol a császár katonái vették be a várost, hiába tartottak akkor már a török kiűzéséhez vezető háborút is ideszámítva kisebb-nagyobb szünetek mellett évtizedek óta a harcok, a lakosság türelme a végéhez ért, úgyhogy a szolnokiak jobbnak látták elmenekülni és sorsára hagyni a települést, mondván, majd amikor beköszönt végre a fegyvernugvás, visszatérnek és fölépítenek megint mindent. Ráadásaképpen az a Rebeka nevű nő időről időre azt emlegette, hogy az ő életében három ízben fog Szolnok elpusztulni, és hiába mondták róla, hogy bolond, apokaliptikus jóslata óhatatatlanul is befolyásolta a távozni szándékozókat. Hogy végül mi lett vele, nem tudni. A hadak vonulása idején egyedül ő maradt a városban. Nem volt hová mennie, bár igaz, ez korábban is így volt. Azt is rebesgették, hogy halászmester apja akkor halt meg, amikor az utolsó török elhagyta Szolnokot, és búcsúzásképpen fölégette a vár környékét meg a Tabánt. Rebeka onnantól fogva a város utcáin kódorgott, azt evett, amit adtak neki, és ott hajtotta álomra a fejét, ahol éppen sikerült vagy engedték. Közben meg rendre azt emlegette, hogy látja a jövőndőt. Amit vagy elhittek neki, vagy nem.

A város végső pusztulásáról szóló jóslata például a Gondviselésnek hála nem vált valóra. Ha egy utazó néhány évvel azután,

hogy Károlyi Sándor erőfeszítéseinek köszönhetően megkötötték a felkelést lezáró békét, meglátogatta Szolnokot, észlelhette, hogy annak lakosai visszatértek a bujdosásból, és lázas erővel nekifogtak újjáépíteni a várost. A vár romjai közé is visszatért a hadsereg, úgyhogy gerendákból sebtében fölhúztak egy kaszárnyaépületet, valamint egy parancsnoki házat, és hogy a helyőrség zsoldját legyen még miből megerősíteni, kocsmát és mészárszéket is nyitottak a hajdani templom romjai mellett, amelyet a török annak idején dzsámivá alakított át, és hiába került vissza később a csúcsára a kereszt, a vár lerombolásakor nem tudták megmenteni. Van helyette egy – igaz, ugyancsak hamarjában és hevenyészve emelt, de legalább létező – templomuk a ferenceseknek a Tisza partján, közvetlenül a rendházuk mellett, amely nem túl tágas, ellenben lakályos, és egyre több fráter érkezik oda a birodalom minden pontjáról. A közelében sorakoznak a sőtisztek fából vagy vályogból fölhúzott házai, és itt, a folyó mentén működik a sörház, a pék, valamint egy vendéglő, ahol ízletes kőrösi bort mérnek. Kicsit arrébb sóraktár áll, ahol a harmincadot szedik be, attól északra pedig magtár, amely építésének költségeit a bécsi udvar állta, ezzel is kifejezve, hogy a szívén viseli Szolnok sorsát.

Azét a városét, amely a hamvaiból támadt föl, és amelyet ily módon akár a főnixmadárhoz is hasonlíthatnánk, ám a lakosai jobban szeretik vele kapcsolatban a fiókáit a saját vérével etető pelikánt emlegetni. Olyannyira kedvelik ezt az errefelé sűrűn látható madarat, hogy alakját a város címerébe is belefoglalták, ahogyan a kiterjesztett szárnyú pelikán a három gyermekét táplálja.

Fájdalmas volt Elek fráter számára az emlékek fölidézése. Talán még a hóna alatt lassacskán kitapintható és érintésre sajgó csomóknál is fájdalmasabb. A feje is fáj, és érezte, hogy megy föl a láza. Ehhez képest csekély vigaszt jelentett, hogy ahogy egyre inkább kifelé kecmergett zaklatott alvásából, a szédülése csillapodott. Abban azonban biztos lehetett, hogy a hóna alatti területen túl az ágyékánál is újabb csomók fognak nőni, egyre nagyobbak lesznek, egyre feketébbé válnak, és idővel kifakadnak, akkor pedig bűzös váladékot fognak magukból kiereszteni.

Erre mondják, hogy kijön az emberből a mirigy, a csomóknak pedig bubó a nevük. Az ember a kétnapi láz után akár jobban is lehet, aztán a betegség második szakasza lesz kritikus, akkor dől el, hogy a kifakadt bubókból a miriggyel együtt a ragály is távozik-e, avagy megöli. Általában utóbbi szokott bekövetkezni. Elek fráternek bőséggel volt tapasztalata ebben. Olyat is látott nemegyszer, hogy a családtagok magukra hagyták a betegeket. Amint észlelték valakin a tüneteket, a többiek pánikszerűen elmenekültek, mielőtt a hatóságok karanténba helyeznék őket. Ezzel nemcsak sorsára hagyták a haldoklót, hanem a kórt is vitték tovább.

A vesztegár amúgy is könnyűszerrel kijátszható. Rejtekkutak vezetnek a folyó árterén keresztül. Szinte kizárólag a helyiek ismerik őket, azok viszont nagyon jól tudják, hol lehet száraz lábbal, vagy éppenséggel ladikon átkelni a lápon és a nádason. Mások meg egyszerűen megvesztegetik az őreket. Ezeket a birodalom számos pontjáról származó, a legkülönbélebb nemzetiségű szegény fiúkat egyenesen a hadszíntérről vezényelték ide, kevés zsolddal, rossz felszereléssel, pihenés nélkül, és most fáradtan, nyűgösen, rosszkedvűen állnak a hevenyészett útzárak mellett. Időnként elegendő néhány, nyájas mondatok kíséretében odacsúsztatott tallér is ahhoz, hogy tisztjeikkel egyetemben nemhogy eltekintsenek a papírok áttanulmányozásától (sokan közülük olvasni sem tudnak, és a német nyelvből is csak a vezényszavakat ismerik), de félre is néznek, amikor egész szekérkaravánok vonulnak el az elmozdított sorompó mellett.

Kifelé sokan mennek, befelé alig, vagy éppenséggel senki. Hírek sem érkeznek a hadszíntérről. Pedig László frátert mindig is érdekelték a nagyvilág eseményei. A rendházban volt egy térkép, nem csupán a birodalmat ábrázolta, hanem a környező országokat is, László fráter azon keresztül igyekezett követni az akkor még a kereskedőktől és más utazóktól származó híreket. Alig ért véget a hadakozás Besszarábiában, az újabb háború immáron negyedik esztendeje tart. Hiába tudta birodalmának tartományaival elfogadtatni Károly császár a Pragmatica Sanctiót, épp csak lehunyta szemeit, a bajor, a szász és a spanyol uralkodó

tól kezdve sehova. Nem mintha a mozdulatlanságával meg tudná akadályozni a járvány terjedését, netán meg bírná állítani a halálos kórt. De legalább ő ne adja tovább másoknak, ha már a hatóságok tehetetlenek a saját maguk által hozott rendeletek kapcsán is.

Ám mi lesz László fráterrel és Vince fráterrel?

Egyelőre látszólag békésen aludtak Elek fráter mellett, aki közepén feküdt két fivére között. Vagyis a legjobb, azaz hogy a legrosszabb helyen arra, hogy megfertőzze mindkettejüket. Márpedig, ha ők is elkapják, nem lesz a városban és környékén senki, aki a betegek és haldoklók lelki üdvével foglalkozik, és elkíséri őket utolsó útjukra. A Xavéri Szent Ferenc tiszteletére emelt kápolna teljesen és talán véglegesen kiürül.

Mégiscsak föl kellene kelnie és arrébb kellene kínlódnia magát.

Elek fráter minden erejét összeszedve föltápászkodott, és megpróbálta arrébb vonszolni a testét. Nem mintha annak különösebb jelentősége lenne, hogy néhány lépésnyire van az alvóktól, vagy közvetlenül mellettük. A ragály, a miazma a levegőn keresztül is terjed, és amennyiben egy légtérben tartózkodik velük, őket is kiteszi a halálos veszélynek.

Persze az elmúlt hetekben mind a hárman abban forogtak. Csak az volt a kérdés, melyiküket dönti le elsőként a kór, amelyet minden erőfeszítés dacára eddig nem sikerült kifüstolni Szolnokról.

Talán ezzel próbálkozott az is, aki fölgújtotta a várost. Mert-hogy fölgújtották, és nem mástól lett tűz, afelől Elek fráternek nem volt kétsége.

A járvány terjedésének meggátolását célzó egészségügyi rendeleteket a Helytartótanács, a vármegye elöljárósága – beleértve az erdélyi részekét is –, valamint a jászkun kerület vezetősége együttesen adta ki. Eszerint minden épületet, amelyben fölütötte fejét a ragály, zár alá kell venni, és minél előbb fertőtleníteni kell. Utóbbi műveletet vagy rögtön napszálltát követően, vagy amennyiben az még – a téli időszakban – a délután folyamán bekövetkezik, akkor este kell végrehajtani. Aki a fertőtlenítenendő helyiségekbe belép, égő fáklyával köteles fertőtleníteni, a már égő

lángok fölé pedig füstölőt kell helyeznie. A füstölésnek legalább egy órán keresztül tartania kell, azután a helyiséget szellőztessék ki. A beteg, avagy a haldokló ágyát az ágyneművel együtt el kellett égetni, a szobák egyéb tárgyait (ládákat, bútorokat, háztartási eszközöket stb.) le kell mosni, ismét kifüstölni, kiszellőztetni, majd minden egyes helyiség falát kimeszelní. A művelet nyolc nap elteltével az addig üresen álló házban meg kell ismételni.

Elek fráter úgy gondolta (és ebben a társai is egyetértettek), hogy a rendeletek példásak és előremutatóak voltak, és teljes egészében a ragály megfékezését szolgálták. Ám a kór mégis elszabadult. Elég ilyenkor egyetlen apró fegyelmezetlenség, a járvány azonnal megtalálja a rést a pajzson. A gyilkos miazma utat tör a legkeskenyebb nyíláson is. Még az is lehet, hogy azt a lyukat szándékoltan hagyták meg neki. Na nem azért, hogy a pestist még inkább rásabadítsa Szolnokra. Hanem mert a sovány zsold és a kilátástalan helyzet nyomán valaki – egy, a hadszíntérről idevezényelt, fáradt és elkeseredett katona – a mézesmázos szavak kíséretében átadott soványka baksis következtében félrehajtotta a sorompót. Lehet, hogy csupán egyetlen fertőzött ember kelt át, de onnantól a kór veszett kutya módjára elszabadult, és tombolni kezdett.

Utána meg megint más valaki végső kétségbeesésében fölgýj-totta a várost.

Legalábbis Elek fráter így vélekedett, és ezt elmondta László és Vince fráternek is. Utóbbi egyetértett vele, persze Vince fráter laikusként többnyire mindig mindenkinek igazat adott, időről időre idegesítő is volt már, hogy olybá tűnt, nincs is saját véleménye. Elek fráter emlékezett arra, amikor még ő maga is fiatal volt, azonban neki legalábbis úgy rémlett, hogy, bár természetesen a reguláknak megfelelően mindig is igyekezett a feljebbvalóinak engedelmeskedni és a szabályokat, valamint az idősebb fráterek szavát megfogadni, amennyiben kérdezték, soha nem rejtette véka alá, mit gondol az adott dologról. Akkor sem, ha az netán nem egyezett meg azzal, amit a korban vagy hierarchiában idősebb fivére mondott, legfőljebb elfogadta és elviselte a kiszabott penitenciát. Vince fráterről azonban soha nem lehetett tudni,

hogy mi a véleménye, az ugyanis mindig megegyezett azével, aki legtöbbet szólt. Legtöbb példaul László fivér azon, Elek fivérével ellentétben hangoztatott nézetének adott igazat, miszerint a tüzet nem rossz akarat előzte meg, azaz nem arról van szó, hogy valaki vagy valakik végső kétségbeesésükben úgy gondolták, azzal lehet a ragályt megfékezni, ha minden lehetséges gócpontot kifüstölnek, ezért hát inkább felgyújtották a nehéz és verejtékes munkával újraépült Szolnokot. Ilyesmire egy, a fáradságos munkával összekuporgatott vagyónát féltő polgár soha nem vetekezik. Az viszont nagyon is elképzelhető, hogy valamelyik épület a fertőtlenítés előírászerűen végrehajtott művelete közben lángba kapott. Elég volt hozzá egy elejtett fáklya vagy egy elszabadult parázs, meg egyetlen könnyen éghető, öreg bútor, a tűz máris áterjedt az épületre, onnan meg az egész városra is.

– Lehet, hogy így volt – ismerte el Elek fráter. – Ezt talán nem tudjuk meg soha. De az bizonyos, hogy ekkora tűz nem pusztított Szolnokon azóta, amióta a kurucok fölgyújtották a várost. Aminek lassacskán négy évtizede már.

– Előbb a kurucok, utána a labancok – pontosított László fráter, nem föltétlen a vitatkozás szándéka végett, hanem mert ő volt az a rendház hajdani lakói közül, aki nem csupán a jelenlegi történeteket figyelte élénk érdeklődéssel, hanem a múltbéli események is javában foglalkoztatták.

Azzal nem foglalkoztak külön az Elek fráter által gondosan vezetett halottügyi anyakönyvek, hogy pontosan hány házát érintett a járvány berobbanását követően nem egészen két héttel kitört pusztító tűz, amely két alkalommal is végigrobogott a megkínzott városon: amikor már azt hitték, hogy sikerült megfékezni a lángokat, azok újból föllobbantak, és azoknak az épületnek is nekimentek, amelyeket korábban megkíméltek valamelyest. Azt majd később, a járvány végleges lecsengésével fogják számba venni és az annalesekbe bejegyezni, hogy 145 épület esett a lángok martalékául – Szolnok házainak jelentős része. Az aznapi halálozási adatokban bizonyára olyanok is szerepelnek, akik nem epemirigyben, hanem a tűzben vagy annak oltása so-

rán vesztek oda. A lángokat végül nem is sikerült megfékezni, maguktól hamvadtak el, miután már nem volt mit elpusztítaniuk. Nyomukban üszkös romok, megszenesedett holtak és végérvényesen elégett életek maradtak. A várost napok leforgása alatt akkora sorscsapások érték, hogy félő volt, ezekből nem fog magához térni egy jódarabig – de az is lehet, hogy soha.

– Ugyan már, László fráter. Ne légy már vészmadár! Szolnok túlélte már a török, a tatár, a kuruc és a labanc pusztítását. Ezt is túl fogja élni. A pelikán, ha kell, a saját testéből eteti a fiókáit.

Elek atya végigfeküdt a kápolna kemény kővén, immáron a társaitól néhány lépésnyire, miután sikerült az oltár felé elcsúsztatnia egyre nehezkesebben mozduló és egyre kevésbé engedelmessé tettét. A kövezetet olyannyira hidegnek érezte, mintha a befagyott Tisza vagy a Zagyva jegén feküdne. Isten szolgáinak jár időnként a szórakozás: errefelé nemigen lehet találni magaslatot, ám itt-ott még állnak a hajdani ispáni földvár sárból döngölt falainak maradványai, ahonnét télvíz idején pompás mulatságot jelent egy lécdarabra ülve vagy azon állva és egyensúlyozva lecsúszni. Mint ahogy az is önfeledt, jóleső örömet okoz, amikor csúszkálnak valamelyik folyó jegén. Ezúttal azonban nem tél volt, hanem pompás, virágos, szárba szökkenő, kalászt érlelő nyár. De hát már arra sincs dolgos kéz, hogy learassa a terményt. László fráter épp arról beszélt valamelyik nap, hogy a történelem tanulsága szerint a járványokat rendszerint éhínség szokta követni: előbb a ragály pusztít, utána meg az, hogy nincs, aki megtermelje az életben maradottak számára az élelmet.

– Isten próbára tesz bennünket, és nekünk, bűnösöknek türelemmel és alázattal kell fogadnunk.

Elek fráter már maga sem tudta, ő mondta-e ki ezt a mondatot, vagy valaki más, talán két társának valamelyike, esetleg szózat formájában hangzott el a kápolna nemlétező szószékéről. Reszketett, borzongott, fázott. Ilyenkor hideg gyolcsba szokták a lázas beteget csavarni, tudván azt is, hogy ezzel valamelyest lehűtik a testet, ám a kezelés nem sokat ér, talán egy kis időre és nagyon kevésbé enyhíti a kínokat, legalábbis olyan értelemben,

hogy átmenetileg lejjebb viszi a lázat, és csökkenti a hideglelés tüneteit, a kórt azonban nem gyógyítja meg. A pestisre nincs orvosság. Aki megkapja, onnantól kezdve csakis Istenben bízhat. Na meg a saját erejében, amelyet viszont ugyanúgy Istentől kapott. Kérdés, mennyire tud gazdálkodni vele.

– Rosszul vagy, testvérem? Te is megbetegedtél?

Elek fráter kinyitotta a szemét, ezúttal azonban nem a hófehér, tíz esztendő távlatából is frissnek tűnő meszelést látta a falakon és a mennyezeten, nem is Xavéri Szent Ferencnek az oltár fölő festett portréját, hanem László frátert, ahogyan töprengő arckifejezéssel, de korántsem meglepődve magasodik az ő egyre forróbb és egyre inkább összezsugorodó teste fölő.

– Azt hiszem, kezdődik, testvérem – nyögte elhaló hangon Elek fráter, mire László fráter bólintott:

– Az előbb említette Vince fráter, hogy mintha kis csomókat érezne az ágyéka körül. De érdekes módon egyelőre nem lázasodott be. Nekem is még csupán a fejem fáj. Talán jobb, ha nem is mozdulunk innét, és itt várjuk be azt a kegyelmi pillanatot, amikor magához szólít bennünket is az Úr.

Elek fráter fölemelte jobb kezét, és az oltárkép felé mutatott. Épp csak egy pillanatra, mivel a karja annyira erőtlen volt, hogy egy röpke mozdulat után is hangos puffanással visszahanyatlott az átforrósodott test mellé, a kőre.

László fráter követte tekintetével a mozdulatot:

– Amikor az indiai Malakka városában pestis dühöngött, az ottaniak kérésére a portugál misszionáriusok odavitték Kínából, ahol elhunyt, Xavéri Szent Ferenc teljesen érintetlen holttestét, amire a járvány egy csapásra megszűnt. Ezzel mi már elkéstünk. Mire ideérne a szent tetem, Szolnoknak talán egy lakosa sem maradna életben. Egyet tehetünk: imáinkkal szolgálunk tovább, és abban bízunk, hogy aki túléli a pusztító ragályt, az egyház segédelmével idővel Xavéri Ferencet teszi meg a város védőszentjének.

Mintegy végszóra megszólalt a kápolnában a lélekharang. Talán egy hirtelen támadt nyári szellő mozdította meg. De az is lehet, hogy a halál jeges fuvallata.

Filip Tamás

Máglyaélet

(versek Ildikónak)

(1)

*A vándor ma elalszik bennem,
mert tegnap célba ért.
Legyalogolta sivatag éveit,
letekeredtek róla mind.
Megnézi, batyuja mit rejt,
és rájön: kár volt cipelnie.*

(2)

*A forgószeél imádjon minket.
Csavarjon tövestől ki.
Egymásra dőlünk, fa a fára,
és ha tűzre tesznek,
örökké égünk.*

(3)

*Udvartartásunk diszkréten figyel ránk,
kérni sem kell, megkapunk mindent.
Összeérünk, mint éj és hajnal.
Nem tudjuk, hol kezdődünk.*

(4)

*Hol vannak már a gyógyírra való sebek?
Mind behegedtek.
Értelmük az volt, hogy fájjanak.
Sorsuk, hogy begyógyuljanak.*

(5)

*Álmomban úsztam.
Vigyázott rám a tenger és a szigetek.
Kézről kézre adtak,
mint egy romok alól kimentett gyereket.*

(6)

*Lassú tűz olvasztja önmagát.
Éhsége élteti az embert.
Úszik a hírfolyamban
cápák közt cápadresszben.
De arra vágyik, hogy forró
lepkék perzseljék a szívét, hogy
órák helyett élet legyen.*

(7)

*Van egy pillanat, mikor a beeső
fény bepillant a fal repedésén.
Elmúlik gyorsan.
Van, ami lassan múlik el, ám
a legszebb az, mikor a múltást
nincs idő kívárni, és azt
hihetjük: örökké fog tartani.*

(8)

*Mutass rám, Királynő!
Kezedben napóra-pálca.
Az idő úrnője vagy,
te csavarod fel az órarugókat,
teleírod ünnepekkel a naptárakat,
engeded, hogy játsszak,
a fiad vagyok, bokrétát
kötök neked pitypangokból,
sárgák, mint a Nap.
Süt szentekre, bolondokra,*

*szemedben mindkettő vagyok.
És este hazaviszel az ágyadba.*

(9)

*A kétségbeemelkedés csúcsain
otthont épít a szívvihar.
De benne lakni?
Háznak látszik, de ketrec az.
Még egy kitömött madár is
fázna benne. Ereszkedj vissza hát
közénk, szorítunk neked helyet.
Ami volt, minek fájjon,
ha megtalál az Egy.*

(10)

*Még alszik ő, én már kiültem
a konyhába. Egy bugyi az asztalon.
S mint Schiller a romló almát,
megmarkolom, és beleszippantok.
Jótétemény ez a költészetemnek.
Egy falat bugyi, melyet átjár
a legszebb nőstény illata.*

(11)

*Kívánd, hogy bálnák énekeljenek.
Kottájuk a tenger; már
ez a gondolat is Jónássá tesz.
Istennek dolgozunk,
és ő mindenért fizet.*

Az alvók és a hajnal

*Az álomittas éjszakában hiába
válnak szét az alvók, a hajnal,
mint egy orvos, nagy, fehér
lepellet betakarja őket, hogy
együtt gyógyuljanak. Amikor
ébrednek, összeér a testük.
Azt mondják: Vulkánok,
gejzírek álma vagyunk.
Felnéz a Nap ránk,
meghalunk, megszületünk.*

Anyjával együtt nézem

*Titokzat ez, a lassú tűz,
önmagát olvasztja ki
belőlem, hogy aztán
mindéltig melegítsen.
Megszületik a szó, és
vele én is, azonnal
apává leszek és férjjé,
átugorva az öntudatlan
éveket. Anyjával együtt
nézem, hogy szebb, mint
bármelyikünk, sőt szebb,
mintha összeszoroztuk
volna magunkat, szó,
melyben istenné leszünk.*

Július

*Én ők vagyok most,
ahogy ők láttak, úgy látlak
én is ebben az észvesztő nyárban,
hol csendre kell magunkat intenünk,
hogy aki tőlünk karnyújtásnyira alszik,
ne higgye, hogy földrengésről álmodik.
Ahogy szorítlak, s gyönyörtől sajdul
mindenem, eszembe jutnak ők,
akik téged szerettek. Itt élnek
mindannyian, csak árnyékuk
fázik egy lakatlan szigeten.*

Nem mondjuk ki

*Csillagok két bennszülöttje
vagyunk, fényük a szemünkön
át belülről előtör, kivilágítja
ágyunkat, a lepedőt és a párnát.*

*Ugyanúgy hívnak mindkettőnket,
de nem mondjuk ki ezt a nevet.
Elég, ha tudjuk, ez fog eszünkbe
jutni az utolsó percben.*

Világga kiáltom

*Lelkes sziget, hol lelkes
festők színeitől nevetnek a házak.
Kék lépcső visz föl a hegytetőre,
a kórus mindjárt énekelni kezd.
De hát a kórus mi vagyunk,
a dal megír minket.*

*Mondd szótagolva: Szép.
Súgd, hogy szeretsz,
majd világga kiáltom én.
Nézd, ahogy megíratlan
könyvemet lapozza a szél.*

*Legszebb versem a századik
oldalra tenném; szerelmiünkről
szólna, és mindig épp akkor
születne, amikor olvasod,
sohasem lenne emlék.*

Nádasi Krisztina

Majdnem

Saaremaa-ra nem kellett oltás. Persze nem ezért jöttünk ide. Hanem mert szép.

– Nászutasoknak ideális – mondja az afgán srác vigyorogva, amikor átadja a Nissan kulcsát Rolandnak. Vajon mi ideális nekünk, a sziget, vagy a kocsi? Az adminisztrátor keskeny körszakállával úgy néz ki, mint egy arab herceg, szívesen megkérdezném, hogyan keveredett Észtországba. Mivel kértük az extra biztosítást is a kocsira, szerintem válaszolna valamit. Talán az igazat. – Az úticélt már beállítottam a GPS-ben.

Roland nem mosolyog vissza rá, vagy talán csak lélekben, okos, sötét szeme a drótkeretes szemüveg mögül felméri a fekete terepjárót.

– Itt van egy horpadás. A hátsó ülés meg foltos.

Felvezetik az Avis kölcsönzőlapjára.

– É-visz – javítja ki a srác Rolandot, a Wall-e jut eszembe, a rajzfilm, É-va, a nagy szerelem.

A tekintetem óhatatlanul Rolandra rebben. Még mindig nem vagyok biztos ebben. De bennünk biztos vagyok.

– Working girl? – szólít újdonsült férjem, és kinyitja az utas oldali ajtót. Hol járhattam gondolatban, hogy ő már be is pakolt a csomagtartóba?

Odamegyek a küszöbhez, a kocsiajtó két oldalán állunk, előre szegezem az államot, mesterkélt a puszi, ami Roland ajkán landol. Nem bánja, vagy csak nem mutatja, arcán ugyanaz a nyugodt derű ül, mióta csak megkérte a kezemet, és én igent mondtam.

Hátizsákomat ölelve szállok be, sort van rajtam, még nyilvánvalóbb, milyen pipaszár a lábam. Amikor Roland behuppan mellém, leguggol alatta a Qashqai, azt hiszem, kétszer annyi kiló, mint én, mármint a férjem, nem a kocsi. Keze megindul a csupasz térdem felé, de belebotlik a sebességváltóba.

– Akkor? Saaremaa? – kérdi, és megköszörüli a torkát.

– Saaremaa.

Indít; nézhetném a tájat is, de a tallinni reptérnél Roland sokkal érdekesebb. Majd ha egyszer felnövök, ki fogok igazodni rajta, addig próbálkozom. Azaz nézem. Szerintem már megszokta, hogy folyton rajta van a tekintetem, pedig, ha kérdezném, válaszolna. Ha kérdezem, válaszol. Még sosem jártam ilyen fiúval, és persze ez volt köztünk a megállapodás, napra nap elámulok, hogy betartja.

Ott van a karja. Csupa erő. Nem látszik rajta. Az én férjem sosem lenne címlapsrác, túl kerek rajta minden, semmije nem ideális, csak ő maga. Ölelt már néhány izmos pasas, a fasorban sincsenek ahhoz képest, ahogy Roland karol, egyszerre puhán és erősen, hozzám fér három oldalról. De nemcsak a testiség számít. Roland egyszerűen álom. A lelke mélyén minden lánynak egy Roland kell, aki figyelmes, meghallgat, támogat és biztonságot nyújt. Aki szereti a munkáját – karriert épít egy magánklinikán –, és pénzt is keres vele. Egy komoly srác, aki humoros.

– Tényleg itt vagyunk – mondja Roland. Kiértünk Tallinnból, tényleg fasorban suhanunk, messze felnyúló törzsek tetején nőnek csak a lombok, a Balti-tengerhez visz az autópálya, ott jobbra valahol, a messzeségben a víz, benne a boldogságunk szigete, balra meg... az orosz határ, megborzongok, abbahagyom.

– Mit mondott neked Dávid? – kérdezem inkább.

Rolandnak a szemöldöke sem moccan.

– Hogy jól meggondoltam-e.

Bólogatok. Nem az ő tanúja volt az egyetlen. A barátnőm, Veréna is megkérdezte párszor. Meg a bátyám. A kollégák csak azért nem, mert nekik nem mondtam el, hogy ez egy elrendezett házasság. Hogy Roland meg én akkor találkoztunk össze, amikor mindketőnknek elege volt a csalódásokból, és üzletet kötöttünk. Megállapodtunk az elvárásokban, a módszertanban, a feltételekben, hogyan ismerjük meg egymást hat hónap alatt, és ha egyikünk sem azonosít vállalhatatlan kockázatot, összeházasodunk. És tényleg itt vagyunk.

– Mit hitt? – kérdem.

– Nem tudom. Azt sem értem, miért jobb egy Tinderen felszedett kapcsolat, ahol az első randin lezavart szex skálázása lesz a mértékegység.

– Olyan... józan vagy – suttogom. – That's pretty amazing.

Odahajolok hozzá, és arcon puszilom. Most először látok rajta bármi reakciót, amióta csak elindultunk, de lehet, hogy csak odaképzelem, ahogy halványan elpirul. Kedvem lenne megisméltetni, de hagyom vezetni.

Három óra, és átkelünk a szigetre a tenger fölött futó hídon. Jobbra a végtelen víz, balra a végtelen víz. Átélem az érzést, hogy eláll a lélegzetem. Nem is a tüdőm adja fel, ahogy a semmi közepén hajtunk előre, hanem a szívem, mintha ott se lenne a mellkasomban, csak a sajgás dobog a szív alakú úrben a bordáim mögött.

– Szép – mondja Roland, és leparkol a túloldalon, a magas fűvel benőtt parton áll egy fakapu, köszönt minket a paradicsomban. Kipattanok a kocsiból, szembeállok a tengerrel, kitárom a kezem, és nagyot lélegzem, kérem vissza a sejtjeimet.

Roland elém sétál. Szeretem a magabiztosságát, hogy tudja, megteheti, mert szólok, ha zavar. Máris sokkal jobb alapról indul a házasságunk, mint száz másik. Behunyom a szemem, és remélem, hogy megcsókol. A testemmel figyelem, ahogy átölel, ahogy meleg teste közelít.

Kinyitom a szemem.

Komolyan néz rám.

És annyi minden van a tekintetében. Az a fajta bizalom, amikor az ember tudja, hogy valami monumentális tettet visz véghez. Önbizalom. Másbizalom. Én állok lábujjra, hogy összeérjen az ajkunk. Belekapaszkodom a vállába, az is széles és erős és kerek, a lábam elemelkedik a talajtól, Roland úgy szorít, hogy felemel. Nem vette észre, könnyű vagyok neki, mint egy tollpihe, és ezen nevetnem kell.

Ő nem mosolyog. Csak majdnem. Ismerem annyira, hogy tudjam, hogy néz ki a nem és az igen között.

Visszaülünk a Qashqaiba, repülünk a faházhoz, amit kibéreltünk, Roland találta, beleszerettem a képek alapján, zöld kertben álló rönkház, előtte nyugágyak és ribizlibokrok – sárga, piros, fekete –, belül szőttesek és vascsetreszek, labirintusszerű kis szobák, természetesen az egyik szauna. Amint körbejártuk, megállok a ház közepén – a nagy, vastag lapú fa étkezőasztalnál.

– Most már igazán házasok vagyunk – mondom, tele hittel. És sóvárgással. Kigombolom a blúzom. Roland csak áll és néz. – Folytasd te – kérem, a hangom remeg. De Roland keze nem.

Hányszor tartottunk itt! Épp annyiszor, ahányszor megálltunk. És ezt Veréna sem tudta. Talán Dávid sem... Roland a derekam csupasz bőrén fonja körbe a kezét. De, talán Dávid mégis. A fiúk megosztják egymással az ilyesmit.

Nem értem, miért tartott vissza minket az egyezségünk mindahányszor. Ez nem volt benne az egymásnak tett ígéretünkben. Csak abban állapodtunk meg, mikor fogunk találkozni és mennyit, egyikünk sem mondta, hogy várnunk kellene a nászéjszakáig. Mégis folyton megtorpantunk. Már-már kockázatnak ítéltük, hogy egyikünknek sem akaródzik átlépnie ezt a vonalat, mi van, ha merjük az örökkön örökkét, és aztán kiderül, hogy nem passzolunk?

Eddig mégis csak a majdnemig jutottunk.

Eddig.

Megérte.

Ez a gondolat zubog bennem másnap reggel, miközben forr a víz a teafőzőben. Hiába ír a naptár nyarat, odakint csípős az idő, egyből kinyitottam a teraszajtót, amikor felébredtem. Ötkor.

Megelevenedett klisének érzem magam, ahogy a férjem túl nagy ingében, kezemben a gőzölgő bögre mentateával kiülök a nyugágyra a ribizlibokrok mellé.

– Ilyen nagy úr a szokás? – Roland reszelős hangjára hátrafordulok.

Egy szál farmerben áll a küszöbön, sosem láttam még így, és kihasználom a másodperceket.

– A szokások jók.

– Na igen.

Odaóvakodik hozzám. Mezítláb van, és tudom, hogy nem szokott mezítláb járkálni a fűben. Átfogja a bögrét tartó két kezemet, és beleiszik a teámba.

– Szeretlek – mondom neki halkan, és végre megkapom.

Végre ő is mosolyog. Csak egy picit. Csak annyira, hogy tudjam, ez egy mosoly.

A sok majdnem után végre az igazi.

Németh Péter Mikola

Effeta

(hit)

*Krisztus nevében
tengerre száll a lélek,
megfeszül a test.*

(predesztináció)

*Purgatórium.
Mennyei Jeruzsálem.
Pokol tüze ég.*

(unicornis)

*A kezdet, az Út,
a megérkezés a fény-
szarvában együtt van.*

(mítosz)

*Holdvilágárkon
szentjánosbogárkáink
a sírra szállnak.*

(transzcendens)

*Elíziumi
mezők! Miért vágyódik
oda a lélek?*

Ember-passió

*Talán egy pohár víz
megfeneklő tükre;
de úgy is lehet –
az esthajnalok
halálos nyugalma
tudná csak elfeledtetni
a K É P E T:
azt az irtóztatóan szépet,
amidőn egyszer...
ahogy majd újra
felmagasztosul
egy csecsemő sírásával
a k r i s z t u s i végítélet.*

Sárfi N. Adrienn

Mit érdemel az, aki...

Ha beismered, hogy hibáztál, hülyének néznek. Ha nem ismered be, gyűlölnék. Te ugyan nem ismered be, hogy a lehető legrosszabb helyen és pillanatban húztad meg a gázkart a kereszteződésnél, de ez sem itt és most, sem a helyszínen senkit nem érdekel. Még a szabályosan kanyarodó autó sofőrjén sem látszott, hogy mérges volna, inkább csak meglepődött, amikor szabálytalan módon az útjába kerültél, azaz kerültünk.

A fehér Fiat lökhárítója balról pontosan a bokádat kapta el, meglökött, és felborultunk. Az oldaltáskákkal felszerelt, hátizsákokkal megpakolt motor tetemes súlyának nyomását éppen a velünk együtt dőlő táskák fogták fel, de amúgy is másodperceken belül érkezett a segítség, és már talpon is voltunk a motorral együtt. Az autó sofőrjével tanácstalanul néztünk egymásra; ugyan fájlaltad a bokádat, de akkor még nem úgy tűnt, mintha eltört volna. Sokan álltak körülöttünk, megjelent két rendőr, de mintha csak azért jöttek volna oda, mert ismerősöket láttak a csődületben. Gyorsan konstatálták, hogy jól vagyunk, nem történt nagy baj, majd kedélyes beszélgetésbe kezdtek a sofőrrel és a többiekkel. Miután segítettek beindítani az intrudert, némi csomagigazítás után győztesen vetetted át a lábad az ülésen, felkucorodtam mögéd, széles latin mosolyok és barátságos integetések közepette búcsúztattak el minket.

– A hülye céda – morogsz felpolcolt, begipszelt lábbal az ágyon, sóhajtozva nézed a plafont.

Nem magyarázod meg a mondatot, de nem is kell, már néhányszor hallottam, pontosan tudom, hogy a szabályosan haladó Fiat bongyor hajú, ötvenes vezetőjére gondolsz, és azt is tudom, hogy ezzel valójában csak a saját hibázásodat nyalogatod.

- Elsülhetett volna rosszabbul is! Azért milyen lazák!
- Olaszok – legyintesz.

Jó lenne kitalálni, innen hogyan tovább. Törött bokával, fekvőgipszben, Rómától délre.

Orvosok után szaladgálok az osztály folyosóján, bátortalanul kopogok doktor ikszipszilon és egyéb feliratokkal ellátott szobák ajtaján, hogy mondjanak valamit a helyzetedről.

Valakitől kapok ígéretet, hogy majd rád néz délután. Ápolók, ápolónők sietnek jobbra-balra, orvosnak tűnő egyének lépkednek komótosan, fonendoszkóppal a nyakukban, betegek cseverésznek a szegletekben, olaszos pörgés honol nemcsak az utcákon, de a tengerparti kisváros kórházának falai között is.

Talán a férfi-nő (szerintük) elválaszthatatlan mivolta miatt valamiféle magától értetődő természetességgel melletted, a férfi kórteremben ágyaznak meg nekem is, míg a másik oldaladon egy negyvenes pasas fekszik. Cseppet sem zavarja a jelenlétem. Hegyesen ejtett angol szavakkal ecseteli a vele történeteket: egy szórazott lépésnek köszönhetően bicsaklott ki a lába a saját házából kilépve, aminek következtében hanyatt vágódott. Antonio, aki, amikor nem fekszik éppen a hátán hetekig, mozdulatlanul, lassan gyógyuló gerinctöréssel, rendőr. Meghallgatja a mi történetünket is, hogy berregtünk végig fél Nyugat-Európán, hogy aztán Dél-Olaszország felé vegyük az irányt. Figyelmesen hallgatja végig a balesetünket, nem firtatja, ki volt a vétkes, te pedig ügyesen eltitkolod a dolgot. Mintha valamiféle könnyed, hárító bölcsességgel lennének felvértezve a helyiek a bűnbakkergetéssel szemben.

Már az első este kiköltözöm a füledt férfikórteremből az erkélyre, az ablak előtt alszom polifómon, hálósákban, de másnap reggel a nővér, hiába nem akarom, átköltöztet a női kórterem üres ágyára, három idősebb nő közé. A betegekhez hasonlóan én is kapok reggelit: burgonyás zsemle, vaj, felvágott, vajas croissant és narancslé. Hárítok, mint valami betyárbecsülettel megáldott csaló, hogy én erre tulajdonképpen nem vagyok jogosult, ahogy egyébként a kórházi ágyra sem, mivel makkegészséges volnék, de az ápolószemélyzet nem foglalkozik ilyen részletekkel.

Tele hassal üldögelek az ágyad szélén, hogyan tovább, én sem tudom; az éjjeliszekrényeden hagyok helyi képes újságokat, azo-

kat nézegetheted, ha unatkozol. Orvosok után kajtatok az osztályon, begyűjtök néhány ígéretet, hogy majd megnéznék. Antonio, a minden felmerülő problémát a lehető legrapraktikusabban megoldani kész, kreatív és jóindulatú emberek ötletelésével hangozatosan gondolkodik, mi lenne a legjobb megoldás az esetünkben. Hetek kérdése, mire rendbe jössz, a kórházban bokatöréssel nem maradhatsz sokáig, a szállás drága, busszal hazajutni ilyen állapotban nehézkes, és nincs ki értünk jöjjön otthonról.

Antonio heves telefonálásba kezd, a túlvégen a családja egyik, aztán másik tagja, női és férfihang váltakozik a készülékben, Antonio szerteszét gesztikulálva adja elő a fennálló helyzetet, néhány perc, és már meg is oldódott a dolog.

– Jöhettek hozzánk lakni! – jelenti be elégedetten. – Feleség, anya rendben van, mondták: oké! – teszi hozzá, mintha pecséttel ellátott hivatalos iratot lobogtatna. – Bátyám el tud jönni értetek kocsival!

A meleg köszönettel lebegtetett finom háritás nem sokat ér, Antonio és családja komolyan gondolják a meghívásunkat. Ennyit igazán nem fogadhatunk el. Önzetlenektől. Idegenként. Megint úgy érzem, mintha csalók lennénk. Járkálok a folyosón, kopogok a feliratos ajtókon, aztán üldögelek az ágyam szélén. Ebédidő. Tiltakozni sincs idő. Kezembe nyomják a tálcát az étellel. Jólesik a meleg, sós-fűszeres zöldségleves, a paradicsommal és sajttal dúsan megpakolt lasagne, a desszertnek szánt csokis croissant-t elteszem későbbre, mint egy spórolós napközis.

Előbb-utóbb azért biztos eszükbe jutnak a papírjaink, útlevel, biztosítás. Mikor idevetődünk, csak a te útleveledet kérték a betegfelvételen, hogy a neved helyesen legyen rögzítve, egyéb adat nem került nyilvántartásba. Te gipszben, végül is jogosan, én meg úgy lakom itt, mintha csak egy több ágyas hostelben lennék elszállásolva, all-inclusive, ingyen. Legalábbis egyelőre ingyen.

Mindketten biztosítás nélkül.

Előbb-utóbb nyilván kiderül a dolog.

Kimegyek a városba, talán jobb, ha nem vagyok folyton szem előtt. Van itt szökőkút, pálmafás park padokkal, templom, piac, kávézók és homokos tengerpart, minden, ami megszokott, csak

turistából van kevés. Egy szűk utcában elhanyagolt külsejű, ötvenes nő jön szembe elnyűtt szatyorral a kezében. Zilált haja zsírosan lóg a homlokára, ujjatlan, térdétől alig lejjebb érő, ott-honkaszerű, nyári ruhát visel. Közelebbről látszanak sebekkel teli vörös vállai és karjai. Kitaposott papucsában csoszog felém. Elmegyünk egymás mellett, kellemetlen szagot húz maga után. Vagy tíz méterről visszanezék rá. A nő szintén hátrafordul:

– Várj! Segíts! – mondja magyarul kétségbeesetten.

Mielőtt szólhatnék bármit is, ismerős szavak, de zavaros mondatok szakadoznak ki sebes száján.

Valami utazást emleget, a férjét, aki visszament Erdélybe, a lányát, és hogy ez nem lehet igaz, ez elviselhetetlen.

– Mi történt? – hangom higgadt, mint az új klienst fogadó pszichológusé.

– Leesett a hídról...

– Kicsoda?

– A lányom.

Majd románul hadar, megint magyarul, repdeső tekintettel, összefüggéstelenül, zihálva, aztán csüggedten néz rám.

Itt van egyedül, nincs senkije, mindenki elment, a lánya, mi lesz a lányával, mi lesz övele a lánya nélkül.

– Segíts nekem!

– Hívjak mentőt, rendőrt?

Tiltakozik. Leül a járda szélére.

– Taxival elvitetem a kórházba, én is ott lakom!

Érthetetlenül beszél, akarna menni, de maga sem tudja, hogyan és hová.

– Vonattal? – kérdezek rá.

– Vonattal – mélázik.

Felsegítem a földről, hogy akkor elkísérem az állomásra, de pár lépés után ismét lerogy.

– Akkor, hová? – nyűgös emberekhez szokott, türelmes taxis vagyok.

– Le!

– Hova le?

– A vízhez.

Felhúzom a karjainál fogva, napégéstől vöröslő bőre puha és izzadt. Úgy fogom meg a karját, hogy ne érjek a fekélyesedő sebekhez. Elindulunk most az ellenkező irányba, de ismét összerogy.

– Mentő kell! – suhintok a levegőbe, erőyes karmester vagyok.

Tiltakozik, előlről kezdi az érthetetlen történetét: ...és már csak ő maradt itt, egyedül.

– Rendőr, taxi, kórház?!

– Nem, nem, nem!!

Állok tehetetlenül, ritka hülyén érzem magam. Egy rendőrautó ballag el ráérősen az idelátszó parti műúton.

– Akkor nem tudom.

Ha Antonio itt lenne, biztos volna praktikus ötlete erre a helyzetre is. De nekem nincs. Elköszönök. A nő nem csodálkozik, és nem akar visszatartani, pénzt sem próbál kérni. Nem akar semmit.

– Menj csak – suttogja elfogadón, éppen tisztának tűnő tudattal, de ettől csak még rosszabbul érzem magam.

Visszasétálok a szökőkutas parkba, leülök egy padra. A nővérem mindig azt mondja, sokkal tudatosabbnak kéne lennem, mint amilyen vagyok. Felemelve a fejem el kellene döntenem végre, mit is akarok pontosan az élettől, és onnantól kezdve csak menetelhetnék a cél felé. Szerintem igaza lehet. Tudni kell dönteni. Talán nem vagyok elég kreatív, az a baj.

Vagy túl sokat agyalok.

Remeg bennem a bátorság.

Nem akartam soha olyan lenni, aki az eget is a víz tükrén nézi meg, nem meri a magasság felé emelni a tekintetét, mert fél a valóság szédítő képétől. Túl igazi, ezért túl nyomasztó a sűrű felhők látványa, a tiszta kékségről már nem is beszélve, ami meg mondjuk lefagyaszt, mert az üres végtelenségérzetet még a valóság sokszínű képeinél is nehezebben viselem. Nem akarnék olyan lenni, aki lenéz a szikla tetejéről a mélyben elterülő tájra, és elfogja az iszonyat, megszorítja a párja karját, mert azt hiszi, a védelem csak kívül lehet, egy nála erősebb ember alakjában.

Pár éve még az is eszembe jutott, otthon maradok, kitanulok ilyen-olyan kézműves szakmákat, gyöngyöt szövök, kötök, fonok, bőrözök meg ilyenek, hogy ne kelljen kimenni a nagybetűs, stresszes életbe, hogy magamhoz mérten normális maradhassak. Meg hogy begyűjtök mindenféle üvegdarabokat, műanyagot, madártollat, rovarszárnyakat, fényes kitinpáncélt, mindezeket vagdosva, ragasztgatva csak úgy onthatnám az alternatív alkotásokat.

A fesztiválok kézműves kirakodóvásárain mindenki engem nézne, ahogy ülök a rongyszőnyegen mezítláb, szerzetesi soványsággal, füstölők felhőjében, hippi gatyában, hátsóig lógó, csomós rasztasörénnyel, arcomon a megvilágosodottak pozitív energiával telt mosolya. Könnyedén fogadom az érdeklődőket, a kövéreket, akik a külvilág taposómalmát hajtják, és akiknek ha néha, például egy ilyen fesztivál alkalmával, idejük engedi, akkor kíváncsian csodálják a másként gondolkodókat. „Szevasztok” – tegeznek mindenkit barátságosan. Ők érdeklődően legeltetik a szemüket alternatív, itt-ott bölcs mondásokkal megspékelt nonfiguratív műveimen, olykor vesznek tőlem egy-egy fonott karkötőt, szögesdrót fejpántot, békejeles, festett kavicsot. Nem tudhatják, legfeljebb valahol megsejtetik, hogy mindezt az *alternatív*kodást azért csinálom, hogy ne kelljen közöttük élnem, hogy még véletlen se vegyek részt a világukban, mert másnak, tulajdonképpen többnek képezem magam náluk, és persze éppen az, hogy valójában belőlük élek, méghozzá egészen nyomorultul, láthatatlan haraggal tölt el irántuk. Erőltetem, hogy én igenis kiszálltam a többség szürke létformájából, és mindent megszek, hogy ne gondoljak rá, mennyire függök tőlük.

Vagy például lehetne azt is, hogy a fesztivál közepén, „SZERETET- ÖLELÉS” táblával a fejem felett ácsorogjak. Furcsán néznek, miféle csodabogár, aztán valaki odalép, és tényleg megölel, és ez bevonz másokat is, sorba jönnek oda megölelni és lapogatni a girhes hátamat, valaki fel is emel a talajról, nevetek, ő is velem nevet, ez jó ötlet, gondolják sokan, amúgy nem esik rosszul az érintés, még ha idegeneké, akkor sem. Időnként belesandítok a színes rongyokkal kibélelt kalapba, dobtak-e már némi fityinget ezért az alternatív ölelés művészetért cserébe. Mert mondjuk megélhető-

si ölelő vagyok. Lehet, hogy sok ezer éve is kiállt valaki a főtérre egy hasonló táblával, és már akkor is működött a dolog, jöttek az idegenek, és megölelték, és dobtak némi aprót; de akadt olyan térre kiálló nő is, aki túl akarta licitálni az előzőt, és már simogatást is ajánlott és kért az ölelés mellé, aztán jött bevállalásabb alternatív művész, aki magasabb tarifáért cserébe intim nyúlkalási lehetőséget is biztosított az érdeklődőknek, és ez így ment egész a prostitúcióig és még tovább, a legextrémebb, borsos árat kívánó „alternatív-art” ágakig, amelyek a perverz vágyaktól duzzadozó elitet célozták „rám szarhatsz”, „megkóstolhatsz”, sőt „egyél meg” impulzusokkal, és mint minden, ami alternatív, a maga módján ez is működött és működik.

De még ezt az ártatlan ölelős dolgot sem én csinálom, hanem valaki más ezen a füledt, nyári, pár napos vidéki sokezesen, és az ellazult fesztiválózó olykor tényleg megölelik a patakon átívelő kőhídon táblával ácsorgó teltkarcsú, hippy szoknyás nőt, némi örömködő nevetés kíséretében.

Ahogy koncert előtt bámészkodom a fesztivál kézműves standjai között, váratlanul lecsap a vihar. Ki ponyvák alá, ki autóba, boltba menekül, én a főtéri templomba rohanok sokadmagammal a feltámadó szél és a szűrős esőcseppek elől. Füledt odabent a levegő, a fakapun egyfolytában ki-be mászkálnak; szorosan az utolsó pad mögé állok, hogy kevésbé legyenek útban. Az oltár előtt fiatal, jóvágású, szőke srác beszél mikrofonba. Nyilván hitszónok vagy valami ilyesmi, olvastam a fesztivál programjában, hogy lesz vallásos rendezvénysorozat is, akkor biztos ez az.

„Jézusnak nem volt lelkiismeret-furdalása, hogyan is lett volna, amikor tiszta volt, büntelen – a középkori falak között magabiztosan zeng a hangja. – ...A bűnösök nem juthatnak a mennyországba, nem kerülhetnek bűnösként Isten színe elé...”

Nézegetek kifelé, mennyire esik, hátha nem annyira, és akkor már mehetek is ki Isten tiszta ege alá. De zuhog. Csak a koncert el ne maradjon. Mások is kifelé nézegetnek, türelmetlenül és csatakosan, szerintem ők is nagyjából azt gondolják, amit én, hogy nem hiányzott ez a vihar, nyilván jön a kellemetlen lehűlés

a nyomában, meg hogy a hitszónok a szónoklás helyett inkább tombolná ki magát a kortársaival, normálisan.

Még délután egy sátorban valami előadás ment arról, hogy a tudósok rendületlenül keresik a tudatot az agyban, a milliárdnyi idegsejt rengetegében, hogy többet megtudjanak az elméműködésről, és ennek kapcsán a természetes és mesterséges intelligencia sajátosságairól és lehetőségeiről. „Ha az intelligenssé váló gépek tudatukra ébrednének...” Akkor mi lenne? Senki nem tudja. Ahogy azt sem, egyáltalán hol lehet az a bizonyos tudat, amire rá lehet ébredni. Az agyban nyilván nincs, mert ott annyit keresték, hogy már biztos meglenne, ha ott volna. De egy másik verzió sem vált be, hogy a szívben van, mert végül is ott sem lett meg ténylegesen. Talán a végtagokban lehet, vagy a tüdőben. Esetleg valahol kívül. Bárhol. Csak hát kívül annyi hely van, ahol lehet, hogy nem igazán éri meg nekiállni keresgélni.

Nem akarok olyan lenni, mint anyám, aki azt mondta hajnalban, a neki szánt utazás alatt, a komp fedélzetéről a hajótest által fehér habos tajtékokkal bugyogtatott fekete vizet szemlélve, hogy „rettenetes”. Langyos szellő legyezte az arcunkat.

„Miért?” – fordultam felé megütközve. „Miért rettenetes?”, de tudtam, hogy úgysem lesz rá magyarázat, és tényleg nem is volt. Nappal aztán megkérdeztem:

„Tetszik?”

„Szép, csak...” – válaszolta a mesekék víz láttán.

Hallgattam. Mi az a „csak”? Tudni akartam. De mégse. Vagyis magamtól is tudtam: Szép, csak olyan más, mint a megszokott. Szép, csak olyan idegen. Szép, csak félelmetes, parttalan és végtelen és... Akkor is látnia kellett mindenáron az óceánt, mert azt senki nem hagyhatja ki, akár tetszik neki, akár nem.

Nem akarok a húszéves orosz lányok helyében lenni, akik egy buliból, talán épp egy hippis-rockos alternatív fesztiválról részegen hazafelé menet felvették magukat mobiltelefonnal a kocsi-ban, megörökítették az utóbuli hangulatot, az utolsó koccintásukat, az utolsó vihogásukat az utolsó poénon; az autó döccent, megremegett a kézben a gép, a gépben a kép, aztán valami recs-

csent, a képernyő elsötétedett, a telefon mikrofonja még vette a sikoly hangjait, majd csend lett, végül csak egy klikkelés maradt a kezek alatt az egészből: egy tragédia híre a neten az utolsó út videójával. És persze a szörnyülködés a sok-sok klikkelő arcán.

Nem akarom a középkori templomfalak közé szorított Istent a földi igazságszolgáltatás bűnös-ártatlan játékában, a tudatot az agyban, az életem értelmét egy fesztiválon keresni.

Nem akarok olyan lenni, aki tébolyultan keresi, és csak keresi a saját határait, és ennek érdekében addig feszíti a húrt, ameddig csak bírja, és mire észreveszi, hogy az véletlenül túlfeszült, és túllendült azon a bizonyos ön-határon, addigra már késő lesz. *Élt 25 évet* – hirdeti a sírján a felirat, szándékosan nem azt, hogy mettől meddig élt, hanem hogy hány év van mögötte, mert így mindenkinek fájdalmasabb. És benne van az is, hogy milyen sok évet nem élt meg, amit akár megélhetett volna, ha időben leveszi a lábát a gázpedálról, vagy nem veszi be azt a szintetikus, agyfagyasztó szart a buliban, vagy ha nem ragaszkodik annyira ahhoz a háromszázadik ugráshoz, és nem törik össze földet éréskor az összes létező csontja.

Szerencsés, aki megússza élve, még „határátlépés” előtt, mondjuk egy épphogy túlélte balesettel, és miközben hordágyra rámolják, van alkalma magában egy vastag vonalat húzni: „bingó, megvan a határ!”, és nem értik a mentősök, miért vigyorog annyira a hülyéje, amikor csorog a vér a betört fejéből.

Az eső eláll, sietek ki a templomból, hogy jó helyet találjak a szabadtéri koncerten. A színpad kék fényben úszik, süpped a talpam alatt az átázott fű. Bort iszom, hogy bírjak lazulni.

Lazulok.

„Ilyen kék nem létezik!” – ingatta a fejét anyám, hosszasan szemlélve már otthon, a fényképen, az óceánt.

„De hát ott voltál, láttad, hogy van, anya!”

„Fiam, ilyen egy kékség nincsen!”

Nem érdemes egymás megértésével bajlódni.

„Minden rendben lesz” – biccentek a tükörbe biztatón, a sok-ezres vidéki fesztivál után, és néhány másodpercig olyan, mint-ha nem is én mondanám ezt magamnak, hanem valaki, akinek

adni lehet a szavára, aki bízik a képességeimben, és pozitívan áll a jövőmhöz, de akkor hirtelen bekukkant a fürdőszoba nyitott ajtaján anyám. Számonkérés vibrál a szemében. Tudom, mit akar kérdezni: azt, hogy mégis mit tervezek tenni, és mikor nő már be végre a fejem lágya, de tekintete aggodalmasra vált, torkában ragad a mélyre szívott levegő a keserű kérdéssor szavaival együtt.

„Jaj, gyerekem, hiszen te lázas vagy!” – puha, langyos tenyere lágyan simul a homlokomra.

Elsétálok a piacra. Olajbogyók halomban, kicsik, nagyok, zöldek, barnák, feketék, töltöttek és töltetlenek; illatos gyümölcsök, articsóka, sajtok, kolbászok, szárasztászták celofánban, tarka marcipán. Citromlikőrös üvegen csillan egy beeső fénysugár. Mint a spanyoloknál, itt is fesztelenül terjeng a zaj, nyers szavakkal a hátukon peregnek az olasz nyelvek, áruk adódnak egyik tevékeny kézből a másikba, aprópénz csörög, természetes mozdulatok járják mindennapos táncukat.

Azt is mondja a nővérem, hogy túl sok hibát követtek el. Igaza lehet. Nem úgy tűnik egyébként, mintha az itteniek sokat agyalnának olyasmiken például, mint tudatosság, cél, komoly, megfontolt döntések sora, karrier és hasonlók. Az látszik csak, hogy árad köztük és bennük valamiféle mesterkéletlen életösztön, érzékeik pedig a tényszerű mindennapokra vannak beállítva. Cél-szerű pillanatnyi döntéseik egyengetik előttük az utat, miközben gyorsan és vállrándítva ugranak át a saját és környezetük hibázásainak göröngyein.

Lehet, az van, hogy a helyiek természetesnek veszik a hibázást. És ami természetes, az jó.

Vagy legalábbis nem baj.

Talán észre sem veszik a hibákat.

Veszek gyümölcsöt magunknak meg Antoniónak. Vacsoraidőben érek „haza”.

Csula, egykori haverod, vízóra-leolvasónak jelentkezett tizen-nyolc évesen. Néhány percig zavartan ácsorgott az első lakás aj-

taja előtt, izgult, vajon milyen lesz az első lakó, akivel találkozik, hogy fogadja majd, kedves lesz vagy goromba, férfi vagy nő. Becsöngetett. Idős hölgy nyitott ajtót, Csula illedelmesen köszönt, a hölgy barátságosan beengedte a fess fiatalembert az előszobába. Őszülő pofájú, mogorva kopó nézett vele farkasszemet.

„Ne féljen, jámbor állat” – biztosította a nő, a vízórához vezette Csulát, majd a szobába tipegett a kitartó telefoncsengésre.

Csula egyedül maradt a gyanakvó kutyával. Tudta, nem jó, ha felé néz. Felírta a vízóraállást a megfelelő rubrikába, majd a kezében lévő mappával babrált; nem akart köszönés nélkül távozni, várta, hogy a lakó visszatérjen. Nézegette az aranykeretes képeket a falon, meg egy falra kifeszített, jegesmedvebundára emlékeztető subát. Utóbbi finomnak tűnő anyaga szinte hívta a kezét, hogy érintse meg. A készítésnek engedve Csula nyújtotta is a puha fehérség felé az ujjait, hozzáért, és éppen végigsimította volna, amikor éles fájdalom hasított a combjába. A veszélyt sejtő öreg kutya profi vadász módjára hangtalanul közelítette meg a célpontot, és annak legkiszolgáltatottabb pillanatában megtette kötelességét: beleharapott annak egy érzékeny pontján. Csula ijedtében és fájdalmában felordított, mire a hölgy rémülten sietett ki a szobából.

„Megharapott a kutyája! Ez a dög!”

„De kérem, ez a kutya még soha... Egyébként nem dög!” – sipította sértetten a nő.

„Megharapott! Itt! Itt fent!!!” – tapogatta Csula a combját, de a farmeron nem látszott semmi.

„Ugyan kérem! Sacika ilyet soha senkivel... Hát mit képzeli?!”

Csula hetyke igazságérzete nem tűrte ezt a hangot. Összeszorította a fogát, kigombolkozott, lehúzta a sliccét, dühös lendülettel tolt le térdig a nadrágját, hogy megmutassa az igazát: a sajnó harapásnyomot.

Hirtelen felindultságában csak egy igen lényeges dologról fedkezett meg: különös hóbortjának megfelelően, aznap sem volt rajta alsógatya.

„Tessék, láthatja, itt van a Sacikája bűne!” – pörölt öntudatosan, miközben a nő megbotránkozva jajgatott Csula, a fiatal kan

méretes, a felindultságtól vízszintesen a levegőben szimatoló hímtagjának láttán.

Ácsorgott a srác letolt gatyában, hallgatta a telefonáló hölgy rendőrségnek előadott sztoriját a „szatíros disznóról”, aki még mindig itt van a lakásában. Miközben ő felhúzta a nadrágját, az óvintézkedést a maga részéről elegendőnek találva, Sacika a szemközti konyha küszöbére telepedett, és békés szuszogásba kezdett.

Csulát a homályos-kétes eset kapcsán behívta a főnökasszony, a részletek iránt érdeklődve kérdezte az új alkalmazottat, mégis hol történt a sérülés, mire Csula felállt, kissé bizonytalankodva, de a felsőbb hatalom kérdését – az állásukat remegősen féltők engedelmisségével – komolyan véve tolt le a nadrágját, hogy „hát, itt”, de a főnökasszony rutinos hidegséggel vette le a szemét a felé meredező fél szemű kígyóról, és tisztázta a félreértést: „Cím szerint hol.” Később az orvos tette fel ugyanezt a kérdést, hogy „hol...”, mire Csula, hibázás-sorozatát töretlenül folytatva, katonás jelentéssel adta a doktor úr tudtára, hogy Berzsenyi Dániel utca 12, első emelet egyes lakás. Az orvos elnézően bólintott, majd jelezte, hogy azért megtekintené azt a bizonyos sérülést is, így Csula harmadjára is letolta a nadrágját.

Nem tudom, miért olyan jó érzés mások hibázásaiban lubickolni.

Éjjel kilopózom a fülledt nő kórteremből az erkélyre. Az ablak előtt alszom polifómon, hálózásokban, mint egy javíthatatlan ősemlék.

A kórházi reggeli után ismét próbálkozom előrébb jutni az ügyünkben. Egy kedélyes, fekete hajú, negyvenes orvos megígéri, hogy ma rád néz. Míg újságokat lapozgatsz, és cseverészel Antoni-óval, én leballagok a partra, élvezem a piac nyüzsgését, mászkálok a parkban. Nincs sehol a zavart erdélyi nő. Biztos feltűnt a rendőröknek egy idő után. Remélem, nem látom többé. Ha már nem tudok megoldani egy problémát, legalább ne találkozzak vele újra.

„Ezzel a struccpolitikával semmire nem fogsz jutni az életben!” Mondaná erre a nővérem. „Folyton feleslegesen agyalsz, lazítsál!” Mondaná erre te.

Langyos a levegő, kifekszem a parton a napra, finom puha a fövény, pihengetek ebédidőig.

Kicsi voltál még. Bevásárolni mentetek anyáddal és nagymamával a huzatos, vajkrém színű Ladával. Miután bepakoltatok az autóból, nagyinak eszébe jutott még valami, visszaszaladt az üzletbe, miközben anyád a volánnál izzította a motort, te pedig hátul unatkoztál. Nagy nem sokára jött is kifelé az üzletből a csikos szatyrával; elégedett arckifejezése jelezte, hogy sikerült beszereznie, amit akart. Ekkor az történt, hogy a gyerekszemekben szinte földöntúli sokat tudónak és bölcsnek tartott nagymama, akinek minden kiejtett szavát és cselekedetét fellebezhetetlenül helyesnek képzelte, az a nagymama, ahogy kilépett a boltajtón a zsákmánnyal megpakolt szatyrával, az autókhoz képest homlokegyenest az ellenkező irányba indult el. Anyáddal csodálkozva néztetek utána. Nagy vagy tíz méterrel odébb természetes mozdulattal kinyitotta egy kék Zsiguli anyósülésének ajtaját, a legnagyobb nyugalommal beszállt, és be is csapta maga után az ajtót. Nem tekintve se jobbra, se balra, kényelmesen elhelyezkedett, végigsimította tenyerével a homlokát, és csak mindezek után fordult a volánnál várakozó, döbönt sofőr felé. A távolból nézve nem tűnt különösebben meglepettnek az idegen, kopasz férfi láttán, mondott neki valamit félvállról, aztán tett egy amolyan elhessegető mozdulatot, mintha trágár viccet hallott volna tőle, majd kikászálódott az idegen autóból. A szatyor fülét szorítva, rosszálló mosollyal sietett a vajszínű Lada irányába. Reszelte a torkát, amikor beszállt anyád mellé, majd tőle megszokott határozottsággal mondta: „Mehetünk!”

„A gyors felejtés az egészség titka!” – hőbörgött majd szét-pattanó önbizalommal a nagybátyád, és jóllakott bölcsességét a gyakorlatba ültetve hirtelen fel- és eladta ügyvédi praxisát. A sok pénzről felfújódva vonult el aztán a világ elől, luxusapartmanok, luxustengerpartok vigasztaló társaságát keresve, minőségi italokba mártogatott nyugtatókkal igyekezett feloldani és megsemmisíteni magában minden – múltban megtapasztalt és elkövetett – igazságtalanságot. A gyors felejtés jótékony segítségével

makulátlanul tiszta lapot akart, újonnan polírozott, gondtalan életet. De a vagyon végül előbb szállt el, mint az emlékek.

Családias tévedések.

A harmadik nap reggelén, a vizit alkalmával, a kórlapodat szórakozottan nézegetve végre döntést hoz az ágyad felett egy sápadt, kialvatlanságtól karikás szemű orvos: járógipszet kapsz délután. Suhogó-friss fehérbe öltözött, kedélyesen vihorászó ápolószemélyzet veszi körül. Az orvos diszkréten elnyel egy ki-törni kész böffenést, a zsebébe nyúl, de nem találja, amit keres, egy teltkarcsú kollegina siet a segítségére: zsebkendőt nyújt a doktor úrnak.

Széken ücsörgök a sarokban, hogy ne legyenek útban.

Az egész olyan, mintha egy kórházi vígjáték forgatásának egyik – még kidolgozatlan – jelenete volna, amelyben még nem tisztázták pontosan, ki melyik poént ejtse el a másnapos, szétbulizott arcú orvos társaságában, ki vihogjon rá a mellette állóra, valami poént suttogva, vagy tegyen valami oda nem illő mozdulatot, félhangos megjegyzést.

– Hazamegyünk – mondod az orvosnak.

– Semmi akadálya.

– Motorral – teszed hozzá.

– Az... nos, az nem lesz egyszerű, a járógipsz se alkalmas... – hümmög az orvos, megvakarja a homlokát, oldalt pillant, mintha várna valami hasznos kommentárt a többiektől, de a többiek csak mosolyognak, mintha ugyan a hétköznapiak szintjére tompítva, de mégiscsak a hétvégi karnevál hangulatát élnék éppen újra.

Később megosztjuk Antoniával hazajutásunk részleteiben kisé kidolgozatlan, de határozott tervét: leevickélünk valahogy a törött lábaddal a kórház emeletéről a földszintre, onnan az udvarra, ahol a motor áll, aztán elindulunk. Egyenesen haza. Majd nem állunk meg gyakran. Ezerkétszáz kilométer...

Antonio, a kreatív emberek lehetetlent nem ismerő mentálisával, tűnődik a lehetőségen. Nincs benne csepp sértődöttség sem, amiért felülírtuk a családjához, az otthonába való meghívá-

sát. Sem akadémizálás a rendőri szemszögből feltétlenül szabálytalan megoldás miatt.

– Semmiképp ne látszon a gipsz – mérlegel megfontoltan. – Lassan menjetek, és szabályosan, ne keltsétek fel a hatóságok figyelmét!

Még ebéd előtt beszerezem, ami kell: sötét színű, hosszú szárú, a méretednél pár számmal nagyobb zokni, kétméteres, erős drótdarab és némi élelmiszer az útra. Délután valóban megkapod a járógipszet, ami ránézésre nem különbözik sokban a fekvőtől. Másnap reggelig még élvezzük az olasz kórház személyzetének és a törött gerincű főtörzsnek a vendégszeretetét, majd másnap, kora reggel, sűrű jókívánságokkal övezve, nekiállunk megvalósítani a tervet. Lehurcolom a nagy, több hónapos útra felszerelt hátizsákokat; nehezedre esik átvenni az utcai ruhát, de nem sokkal könnyebb az ágyról a kölcsönbe kapott tolókcocsiba szuszakolnod magad. Úgy irtózik a felajánlott mankótól, mint én ettől a nyekergő kocsitól. Őledben a kis táskák az értékesebb holmikkal, „akkor gyérünk” – nézel fel rám vigyorogva, „kalandra fel”! Idegenkedve markolom a fogantyút, nyikorogva gördülnek a kerekék a kövön.

Kezet fogunk Antoniával.

Megint olyan büntudatom van, ahogy a folyosóvégi lifthez tollak, mintha valami bűncselekmény kivitelezésén fáradoznánk éppen.

Kanyarog a földszinti, lépcsősort kikerülő, lejtős folyosó az udvarig. A kis zsákokat a bőr oldaltáskákba gyömöszölöm a szendvicsekkel, csokival együtt; a nagy hátizsákok felkötözése kivételesen szintén rám vár, adod az instrukciókat, de segítesz, amennyire a tolókcocsiból tőled telik. Miközben húzgálom a gumipókokat keresztül-kasul a csomagokon, véletlen beleakadok a gipszből kikandikáló lábujjaidba. Éleset jajdulsz a fájdalomtól, és mintha csak most, ettől a hangtól döbbennék rá igazán, hogy ténylegesen mit is művelünk: most készülünk éppen egy súlyos, előre eltervezett, törvénybe ütköző, józan ésszel össze nem egyeztethető szabálytalanságot véghez vinni, három országon át. Kétségbeesetten nézem a lábadat, de te nem érsz rá a félelmeimmel foglalkozni, ellenőrzöd a pókok rögzítési pontjait, feszességét; éppen kérdezném, biztos-e, hogy ezt akarjuk csinálni, de te már tápáskodsz is, nyomod

fel magad a tolókocsi karfáját markolva, hogy egy ügyetlen mozdulattal belehuppanj az intruder nyergébe. A nyöszörgésed közepette feleröltetem a hosszú szárú, sötétszürke zoknit a gipszre. Utoljára a drót marad. Megsejtettük, hogy a vaskos gipsztől lefelé ugyan képes leszel, felfelé azonban nem fogsz tudni váltani, mert nem fér a gipszes lábad a lábtartó és a váltó közé. A drótot ezért a váltóra csavarom, szorosan, hogy aztán a szabad végét melletted elvezetve, annak is a végéből fogantyút formálva, a markomban tartsam, így oldjuk meg a felfelé váltás problémáját: te behúzod bal kézzel a kuplungkart, én meg majd abban a pillanatban meg-rántom a drótot. A használhatatlan balt kímélve, a jobb lábaddal a földön, billegős bizonytalansággal egyensúlyozol a csomagokkal együtt közel fél tonnás motorral: beállsz a kapu irányába. Remegek, ahogy felszállok mögéd, dübörög alattunk a gép. Az erkélyről ismerős fehér köpenyesek integetnek, és néhány pizsamás beteg, jó utat kiabálnak.

Hamar kiderül, hogy a drótos-kuplungos megoldás nem elég hatékony, csak rángatom erőtlenül a drótot, nem bírom a váltót felhúzni. Kacsaringózó fékezéssel, nyekeregve állunk meg egy sarkon, majdnem elkaszáljuk az útpadkát. Hurkolok még párat a drót végén, hogy magad elé véve, a jobb kezed ügyébe essen. Ezután, ha bal kézzel behúzod a kuplungkart, jobb kezeddel el kell engedned a markolatot, és felhúzni dróttal a váltót, ez tovább bonyolítja a helyzetünket, de nincs más megoldás.

Úgy egyensúlyozunk a sűrű városi forgalomban, mint valami kezdő, nem éppen tehetséges kötél-táncos önjelölt egy földre terített szalagon. A szürke zokni a kövér gipszen, ha csak arról az oldalról látják, nem annyira feltűnő, távolról simán csizmának látszhat, csak közelről ne vegye szemügyre senki.

Mit érdemel az, aki...

Komoly büntetés, jármű-elkobzás...

Folyik a hátamon a víz. Te is tudod, amit én: semmiképp nem szabad hibázni. Gép és ember, bizonytalanul rezgünk az autópályán, mint valami hasgörcsös, kétfejű kentaur. A váltás és a kanyarodás még bizonytalanabb, minden zökkenő fájdalmas és

veszélyes, megállni nem jó, leszállnod a lehető legrosszabb. Benzinkútnál helyetted tankolok, tisztogatom a tükröket, a sisakok plexijét, akár egy lelkes asszisztens. Közben szélesen terpeszkedsz ültödben, mintha ez volna a megszokott koreográfia. Hozok innivalót, kávét, szendvicset hámozok ki az oldaltáskából, eddig nem különösebben feltűnő a dolog; csak hát végére azért mégsem tudok helyetted elmenni. Olykor megállunk egy félreeső helyen, alaposan körbekémlelünk a környéken, nincs-e a közelben rendőr vagy egyéb, veszélyt jelentő egyenruhás szerv. Ha tiszta a levegő, lekepesztesz a balról kitámasztott motorról jobb felé, hevesen káromkodva ugrándozol az árok szélére, fa tövébe. Fontos, hogy gyorsan távozzunk a helyszínről, még azelőtt, hogy észbe kapna egy kósza civil, aki ezt a hibázást esetleg súlyosnak ítéli.

Rezgünk tovább az úton, rezegnek az idegszálak a fejemben.

Anyám mondott valamit még hónapokkal ezelőtt a következményekről, de nem jut eszembe konkrétan, hogy miről volt szó, és mire akart kilyukadni. A lényeg nyilván, hogy mindennek van és lesz is következménye, és hogy ne higgyem, hogy... valami, de mi, nem tudom, biztos a dolgaimmel kapcsolatban mutatott rá valamire.

Zökkenünk, feljajdulsz, húzod a gázkart, idétlen mozdulattal váltasz, én a telefonon nézem a térképet, nem szabad hibázni, motyogom magamnak, a hátadnak; reménytelenül hosszú az út hazáig.

Olyan jó volna most áthidalni valami varázslattal az elkövetkező hosszú órákat: szem lecsuk, mély levegő, hipp-hopp, ott-hon vagyunk, a motor már a garázs előtt áll üresen; a szorongás kioldódott a gyomromban, legalábbis a hazaút okozta változata, és már egy másik típusú görcs költözött bele: az örökös otthoni számonkérés, a megfelelési képtelenség szorongása.

Anyám majd azt mondja, jó, hogy végre hazaértünk; ezt a láb-töréses dolgot nem érti, nem firtatja, nem furcsa neki, mert nem is gondol bele, hogy valóban így jöttünk haza, mi meg nem magyarázkodunk. Aztán azt kérdezi, akkor most innen mégis hogyan képzeltük tovább. Mik a terveink. Kiszáll belőlem a mély-séges fáradtság, csüggedés veszi át a helyét, nézek rád, mondj valami értelmezhetőt, mik a terveink! A kimerültség vonásai

közt megjelenik rajtad valami langyos emelkedettség, kihúzod magad ültődben: „Hát megyünk tovább, Ani néni!”

„Mindenki csak egy gyenge fingfoszlány a milliárdos forgatagban, ezért nincs miért aggódni egyenként.” Mondtad Hyderabadban elégedetten, sűrű mangólevet szürcsölve. „Az vagy, amit a nagy egészbe beleteszel magadból.” Röhögtünk.

A motor ellesz a ház előtt, gondolom, eljön majd érted az öcséd kocsival, hazavisz, anyádnál fekszel majd hetekig, gondtalanul olvasgatsz, netezel, minden másnap felhívsz.

„Nincsenek tervek, anya!” Ezt nem mondhatom, ha kérdezi. Jobb, ha inkább hallgatok. Az olaszokra gondolok majd, piacra, kávézóra, kórházra, a latin utcák forgatagára, a fesztelen életre.

Zökkenünk az úton, feljajdulsz, előttünk egy kamion aljáról váratlanul leszakad valami lemezféle vagy műanyag darab, az aszfaltnak csapkolódva hömbölgödik felénk az úttesten, gázt adsz, széles ívben kerülsz, jeges veríték csorog a hátamon. Bizonytalanul lassulunk, még bizonytalanabban fordulunk. Megállunk egy parkolóban, addig nem mozdulunk a nyeregből, amíg a rendőrautó el nem gurul az étterem mellől. Kis híján pofára esel siettedben, ahogy egy bokor mögé ugrándozol.

Éjjel érünk a magyar határhoz, szaggatottan pöfög a gép, lassan kacsázunk az egykori ellenőrzőpont elhanyagolt épületéhez közeledve. A drótot a combod alá gyűröd, bal felől, az épület előtt vámosok ácsorognak, reflektor fényében néznek minket, a felpakolt motort. Mosolyra erőltetem a számat, útleveleink már fél órája a kezembe készítve, most messze előre nyújtom a káromat, szorongatom ujjaim között az okmányokat, függőlegesen tartom őket a vámosok felé, hogy jól látsszon rajtuk a felirat. Közelebb érve szélesen vigyorgunk, mint valami hírességek a rajongók szelfijén.

– Jó napot kívánunk! – zengjük kórusban a vigyor mellé, a törvény emberei intenek, hogy mehetünk.

Anyám őszintén örül nekünk, amikor elnyűtten végre valóban betoppanunk hozzá hajnalban. Elképed a sebtében előadott, rövidre fogott úti beszámolóinktól, izgatottan tüsténkedik, teát főz,

elénk rakja a tényérokat, melegíti a tegnapról maradt ételt. Nem kérdez semmit, de azért én tudom, mire gondol.

Nem hibáztunk – hangsúlyozom magamban, magamnak, mintha ez a kétes tény automatikusan magasabb szintre emelhetné az önbizalmamat az élet minden területén.

Csula azóta már kikupálódott alsógatyás vízvezeték-szerelő lehet.

Az egykor jólmenő ügyvéd, a felejtést célul kitűző nagybátyád egy szegényes panellakás nyolcadik emeletén tengeti az italt rosszul bíró alkoholisták nihilista életét. A gyatra bor mellett már csak szívgyógyszerekre költ luxusapartmanok és múltfelejtő szerek helyett.

Bölcs nagyanád hiába nem akarja, a felejtés nála úgy jön, mint a homoksivatag finom szemű, ártalmatlannak tűnő, szélhordta homokja, amely megállíthatatlanul nyomul rá az emlékek egyre néptelenebb vidékére.

Anyám aggódik.

A tiéd is.

Hogy nem lesz belőlünk semmi.

Másnap valóban eljön érted az öcséd kocsi; gondtalanul olvasgatsz, vég nélkül netezel aztán anyádnál. Megcsörgetsz: hívott Antonio a kórházból, érdeklődött utánunk, rendben hazavertünk-e. Ő lassan gyógyul, feküdnie kell még vagy négy hétig, nem lehet a gyógyulását siettetni.

Váratlanul megjelenik a nővérem. Ha anyámtól nem is kaptam meg eddig a szokásos „mégis most hogyan gondolod tovább” felelősséget követelő kérdését, a nővérem elsőprő indulattal pótolja be azt.

Szorul a gyomrom.

Hallgatok.

Antonióra gondolok, az olaszokra, spanyolokra, piacra, kávézóra, kórházra, a latin utcák forgatagára, a fesztelen életre.

Szeder Réka

De minek

*Huszonhét éves lettem én –
hová ide már költemény
– elég.
Te még?*

*Ajándék ez, ha kell, ha nem,
amit akarok, megglelem.
De hol?
Sehol.*

*Huszonhét évem itt hagyott,
s a bérek most se túl nagyok.
Az ám,
hazám!*

*Lehettem volna sikeres,
de a MOL társat nem keres.
A NER
ma nyer.*

*Számít, mit tett a felmenő?
– kérdem én tőle, erre ő
megint
leint.*

*Arca mint fáklya, úgy ragyog,
elhiszi azt, amit gagyog.
De jó
meló.*

*Hol és minek van itt helye?
– A keretbe más fért bele.
Beton-
ba von.*

*Pár embernek nem érdeke
a földön pihenő eke.
A szó
karó.*

*Napóleon meg csak nevet:
„Fegyver kell, nem szó, ez Kelet” –
eu.
EU?*

Világmegváltás

I. Elmei teória

*Egy nap azon gondolkodám
ágyban, párnák közt, lefekve:
megváltani a világot,
na, azt miként is lehetne.*

*Kéne egy nagy forradalom,
meg egy tömeg ember,
oszt' mindenki a Nagy dalom
énekli, ki felkel.*

*Vakok között nagyothalló,
aki közbe' néma,
a világot is megváltó?
Az nem lehet léha!*

II. A tettek

*Csontot piszkál húsról le a kakas.
Örüljél, mert, amit kapsz, nem avas.
Majda' mondom ilyenke' szép rigmusokkal kezdjük,
addig, amíg ki nem fogy a kérdésük és mertjük.*

*Mert mi értünk meg csak mindent, mi leszünk a nemzet,
hogyan lesz majd a trónfosztás – egy pár kérdést felvet.
Addigra már lesz katonám, élő pajzsom, szívem,
mert ha én nem indulok meg, akkor bizony ti sem.*

*Mindig tudtam: hullahegyen fel kell vala mászni,
járulékos veszteség ez, és nem lári-fári.
Azt mondom, hogy úgy tanultam történelem órán,
majd ugyanígy lenyomom ezt a többiek torkán.*

*Írtam én egy hosszú regét, minden fontos benne,
a népem a fényes esztét csakis ebből fenje.
Boldog lesz az én kis nyájam: barakkom be' vidám.
Nem lesz itten vak ember, és nem lesz nekem vitám.*

Szabó-Bíró Brigitta

Mea culpa

(regényrészlet)

Tibor szerint én vagyok a hibás azért, amiért sose tudott bízni a nőkben. Tudniillik amiatt, hogy én őt Mojnesten hagytam. Mea culpa, így igaz, de azért nem lett volna kötelező négyszer nősülnie. Ahányszor nősülsz, annyiszor szegényedsz, nagy igazság.

Így volt ez az én Tiborommal is.

Először éppen hogy leérettségizett, bejelentette, hogy ő nősülni akar. Én nem is tudtam, hogy egyáltalán van valakije. Bentlakásban lakott, akkor pedig nem úgy volt, hogy esténként félórát telefonálunk, mert nem volt, amivel. Tibor ritkán járt haza, egy hónapban egyszer, ilyenkor az a két nap alatt a nőügyekről szó sem esett, leginkább a tanulásról, az evésről, és amúgy is végig főztem ezalatt, hogy legyen mit felpakolni, és hogy kecsэгtessem a jó hazai finomságokkal, meg aztán én úgy gondoltam, hogy nekik ott az iskolában nem is adódik alkalmuk ilyesmire, nem csoda hát, hogy nagyot néztem a bejelentés hallatán. Megértettem ugyanakkor, hogy miért nem jött haza hétvégente, csak egy hónapban egyszer, amikor időben csak egy félóra a vonatút.

Következő hétvégén már ki is hozta Szenttamásra a menyecskére leendő, merthogy az Csíkszeredában lakott, nem mellesleg egyedül egy tömbházlakásban, de nekem nem vált szimpatikussá. Először is idősebb volt, mint a fiam, huszonötéves. Ekkoriban, aki huszonötévesen még nem volt férjhez menve, már-már vénleánynak számított, ennek pedig többnyire valamiféle oka volt. Irinára emlékeztetett, akit bár szerettem, de Tibor barátnőjében a rosszabbik oldalát láttam, a lázadó szellemet, a kacérságot, a túlzott bátorságot, vagy, ahogy nálunkfelé mondják, úgy vettem észre, hogy túlságosan kinyíltak a csipái. Bár a fiamnak nem mondtam semmit, sajnos a megérzéseim valóssá váltak.

Az érettségi után nemsokára megérkezett a katonai behívója Tibornak, így nagyot nem tudtunk lakodalmazni. Andrissal ketten szeretünk volna, ha leszerelés után esküsznek meg, de ők siettek. Rendhagyó módon tartottunk egy ügyes kis templomi esküvőt és egy katonavacsorát. Másnak, aki meg volt nőszülve, nem tartottak katonavacsorát, de nálunk ez a kettő együtt lett megrendezve. A keresztszülők is eljöttek erre, és az ajándékot úgy adták, ahogy egy házasságkötés során szokás, sőt egy kicsivel többet, mert a katonavacsorára is meg kellett volna hívni őket, ha ugye külön lett volna az megtartva. Régebb az esküvőre kapott pénzről a szülők döntöttek, oda kellett adni az öregeknek, de Isten ments, én ebbe nem szóltam bele, hogy ők mihez kezdenek azzal az összeggel. A hét pár keresztszülőből négyen jöttek el, három idevalósi és egy mojnesti pár, akik pedig nem jöttek el, mind mojnestiek voltak, soha nem érdeklődtek felőlünk.

Sorin és Cătălina a szökésünk utáni évben kerestek fel. Balánbányát tudták, hol van, akkoriban gazdag város és kereskedelmi központ volt a környékbeli falvakhoz képest, így nem volt nehéz eljutniuk oda, és onnan Domokosra, ott pedig kérdezősködtek. Ambrus Klára volt vagy négy a faluban, de Kokó csak egy, s ők tudták a gúnynevét is a családuknak. Egyszer Cătălinának elmeséltem, hogy mifelénk nagyon sok ismétlődő név van, Domokoson sok a Boros, a Kedves, a Kurkó, a Ferencz, a Kristály nevezetű, Szenttamáson az Albert, a Biró, a Boér, Karcfalván a Gábor, a Gidró, Dánfalván a Szabó, a Kajtár, Madarason pedig a Fazakas vagy Fazekas. Úgy is szokták mondani, hogy Madaras, még a pap is fazekas. Még Szopos családnév is van itt, vicc nélkül. Szóval tudták, hogy itt majdnem mindenkinek van egyedi gúnyneve, amivel megkülönböztetik egymást, s így lesz az emberből Cseszle, Vakaru, Jáger, Füttyös, Köpcös és a többi. Na és Kokó. Így találtak rám.

Ők tudták azt is, mivel Giurgiu úrral közeli barátok voltak, hogy Liviu engem a milíciának besúgott, csak hogy magát mentse, és tudomásuk volt arról is, hogy én milyen körülmények között jöttem el onnan.

Az egyedüliek voltak, akik az életem részesei maradtak Mojnestről. Évekig üzleteltünk együtt. Cătălina az volt, aki a kommunizmusban is mindent be tudott szerezni, voltak kapcsolatai

Temesváron és Magyarországon, ő általa lett farmernadrágja Teréznek, bizony. A rendszerváltás után néhány évig nem ment olyan jól a szekerük, de aztán hamar kiújulták a helyzetet, olajjal, kukoricával járták a Csíki-medencét, és mindig mi adtunk szállást nekik. Rajongtak az itteni hagyományokért. Még öregségünk idején is jöttek disznót vágni, Sorin kedvence a véreshurka volt.

Igazabb embereket, mint ez a két mojnesti barátom, nem tudnék felsorolni.

Szóval a katonavacsorára kiürítettük a házat, padokkal, asztalokkal megraktuk, megterítettünk. Zenészt fogadtunk, és egy szombaton este tíz órakor megkezdtük, hajnali ötig mulattunk, ez volt az első asztal, s vasárnap déli egy órára hívtuk vissza a második asztalt. Finom húsgombócós csorbával vártuk a vendégeket, mindenki csak úgy mondta neki, a jó korhelyleves. Persze, tudtuk, hogy nem ez az igazi korhelyleves, de nálunkfelé a káposztalével főtt finom gombócscsorba a legjobb írja a másnaposságnak.

Gazdát fogadtunk, pont, mint egy lakodalomban, ahogy szokás, ő pedig regrutajátékokkal szórakoztatta az ünneplő tömeget, és közben vicces utalásokat tett az ifjú párra is. Még énekeltette is Tibort, ma is emlékszem, mert olyan szép hangja volt, olyan büszke voltam a szép daliás fiamra, az asztalnál csak bólogattak és csodálkoztak, ahogy énekelt: már mikor én tizennyolcéves voltam, akkor én már házasodni akartam. S na, na, na, na, hogy is van már, nem tudom, csak a végére emlékszem: katonának beíratom magamat.

Szomszédok, rokonok, barátok, keresztszülők, bérmaszülők, voltunk elegendően.

Január 19-én kellett mennie. Aznap volt a katonabúcsúztató, ismét összegyűltek a szomszédok, rokonok, barátok. Együtt kísértük a vonatállomásra, Domokosra. Szánokra ültünk, mert jó nagy hó volt, regrutaénekeket énekeltünk. Mielőtt Tibor felült a vonatra, egyedül énekelt. „Édesanyám akkor kezdett siratni, mikor kezdtem a kofferom pakolni.” A vonat elment, a kísérők folytatták a mulatozást. Csak én sírdogáltam, igen fájt a szívem.

Mivelhogy meg volt nősülve, és egy kicsi intézkedéssel, Gyimesfelsőlokra sorozták be.

A lényeg a lényeg: milyen is az ifjú vér, a fiatal férfit sok minden hajtja, és sokszor a nyelével gondolkodik – hát Tibor a katonaságtól, végtére is a szolgálati helye nem is esett messze, ugye, egy hétvégén hazaszökött, de nem Szenttamásra, hanem Szeredába. Én minderről csak utólag értesültem a levelezésünkből. A feleségét otthon találta ugyan, csak hát nem egyedül, és nem is egy barátnőjével. Volt nagy csetepaté, kiabálás, hajcibálás, verekedés, aztán a fiam elviharzott, vissza Felsőlokra, majd, miután leszerelt, elváltak, de nem volt hajlandó még szóba sem állni a volt feleségével.

Ezzel a kis kiruccanással azonban egyebet is kockáztatott, a katonaságnál ugyanis nem tűrték a fegyelmezetlenséget, a szökés bűncselekménynek számított, aki nagyon nem bírta magával, az a batalionra is kerülhetett. Batalion disciplinar, köznevéen a bedeu. Magyarul: büntetőszázad. Ez volt a katonaságon belül az igazságügyi, büntetőjogi vagy fegyelmező szervezet, valami ilyesmi. Javítóintézet vagy még inkább börtön a katonaságon belül. Na, az veszélyes volt.

Csak legendákat lehetett hallani arról, hogy itt a katonáknak nem könnyű. Ütik, verik, kínozzák, és a szexuális zaklatásnak is ki vannak téve. Alvás nem sok, annál több munka. Ha egyéb dolog nem volt, állítólag gyufásskatulyával hordatták velük a nagy kocsi homokot el és vissza a kocsira. Egész áldott nap dolgoztatták őket. Itt aztán betörték, akinek fellebbezni valója volt. Ide került, aki elszökött, aki lopott, csalt, vagy még nagyobb bajt követett el. A bűnözést és az engedetlenséget nem tolerálták.

Tibornak az egyedüli szerencséje az ismeretség volt, amivel odakerült, és az, hogy még nem eskették föl, mert az esketés után még szigorúbban fogták őket. Megúsza egy kis magánzárkával. Ezt is az utólagos leveléből tudtam meg. Egy lebetonozott cellában volt öt napig. Itt láncokkal leeresztették a deszkaágyat este, nappalra felhúzták, hogy ne tudjon lefeküdni. Egész nap állnia kellett. Ha mégis úgy döntött, hogy kicsit megpihen a betonon, beloccsantottak egy vödör vizet hozzá.

Ugye nagyon megérte egy párnapos házasságért. Még a holmijáért se ment el a volt feleségéhez, s hogy mi lett az ajándék-pénzzel, amit a keresztszülőktől kaptak, azóta sem tudom, de van egy olyan sejtésem, hogy Tibor ekkor szegényedett először.

Egyébként ezután is törte a nyavalya. Ejsze szerelmi csalódottsága miatt lehetett, hogy rengeteget verekedett. Aztán letörték a szarvát, mert áthelyezték a hegyivadászokhoz, Curtea de Argeş-re. 01042, ez volt az unitáté, vagyis a katonai egység száma. Még most is emlékszem. A zérótízesek mind hegyivadászok voltak.

Kopaszra nyírták itt, ami neki nagy fájdalom volt, tekintettel arra, hogy itthon minden fiatal lány a göndör hajába volt szerelmes. A göndör haja neki olyan volt, mint a Sámsoné, benne lakozott az ereje. Mondjuk, azelőtt is rövidre vágták mindenkiét, egy katona nem lehetett lupcsi, így mondják mifelénk, vagyis rendezetlen kinézetű. Sőt, más egységeknél alap volt a kopasz fej mindenkinek. Ugye elvitték csemetét ültetni, s mikor mentek visszafelé, találkoztak egy lakodalmas tömeggel, azok megtisztelték, bái frate, itatták őket, aztán milyen a férfi, ha van benne egy kis szíverősítő, mindjárt bátrabb és hetykébb, hát fenéken billentette az előtte haladó katonatársát, mert azzal annyira nem jöttek ki jól. Na, ezért nyírták kopaszra, büntetésből. Az elfutott, elárulta.

Minden kis csínyért büntetés járt: vagy megfektették – katonaszlenggel élve, vagyis megterhelően megtornáztatták –, vagy kopaszra nyírták, vagy négy-öt nap magánzárka.

Egyébként minden reggel szólt a kürt, gyorsan felkeltek, felöltöztek, megvolt, hogy tíz, tizenöt másodperc alatt fel kellett öltözni. Ezalatt az ágyat is meg kellett vetni. Akkor futottak, mosakodtak, mosták a fogukat. A bakancsok ki voltak téve a mosdóba, a zokni rajtuk, fehér zokni, aminek örökké tisztának kellett lenni. Mindenki magának mosta őket. Amelyik élelmesebb volt, s észrevette, hogy nem elég fehér a zoknija, kicserélte a másikéval. Itt, ha nem volt valaki kicsit is csibész, erőst nehéz élete volt.

Mikor felöltöztek, tornaórával kezdődött a nap, inget viseltek, fölé zöld mellényt vettek. Vizesen is fel kellett venni a ruhát. Utána jött a munka. Ki a vécéhez, ki az udvarra, ki a folyosóra volt beosztva. Mivel Tibor falusi legényként volt számon tartva, a lovakhoz tették be. Hármuknak három lovat kellett gondozni. Ha valahova kellett menniük kiszállásra, akkor azok a lovak vitték a csomagot. Felmálházták őket, mint egy szamarat. A lovak mindig tisztán és indulásra készen álltak.

A munka után volt a reggeli, majd a gyülekező, ahol megszá-
molták őket, mindenki leellenőrizte a fegyverét, s csak ezután
indultak a kiképzésre, reggel nyolckor. Amit fentebb felsoroltam,
annak mind nyolc előtt kellett végbe mennie. Mindenhová futva
futottak, a katonának nem szabadott lassan menni.

Az esketésre elvöltünk mi is, Tibor olyan szép volt abban a
katonaruhában, lapos sapka a fején, szépen vasalt ing, bakancs,
fehér zokni kitűrve rá.

Hamar eltelt ez is.

Leszerelése után Bukarestbe ment, és a Tricotex szövetkezet-
nél kezdett dolgozni mint gyártásfelügyelő. Itt ismerkedett meg
a második feleségével.

Delia Enache édesanyja Udvarhelyről származott, de olyan jó
párthű kommunista vénasszony volt, hogy meg nem szólalt vol-
na magyarul, így Delia néhány szónál többet nem tanult meg, azt
is csak törte. Ilyeneket, hogy „köszönöm”, „isten megfizeti”, de a
legviccesebb az volt, amikor azt próbálta kimondani, hogy „ku-
tyagyilkos teremtette” meg „Lackó, fickó göndör a disznó”, ezeket
Tibor tanította neki. Míg a fiamat is fogta a játék és a hülyeség,
addig a házasságukkal sem volt baj. Igaz, mondtam neki, hogy jól
gondolja meg a nőülést, lám, nekem sem vált be a vegyes házas-
ság, akármennyire szeretem a gyermekeimet, s nem csinálnám
másképp, ha újrakezdhetném, de még így sem tartom jó ötletnek.
Vannak nagyon boldog vegyes házasságok, de a mi fajtánknak va-
lamiért ez nem működik. Na de nem lehetett neki mondani, őt is
az vitte rá, ami engem. Az egyedüllét. Az idegenségérzet.

Egyébként nem volt semmi baj ezzel a nővel, finoman tudott
főzni, rendezett volt a lakás, amit közösen vásároltak, bár én csak
háromszor jártam náluk. Szerencsére ők úgy negyedévente meg-
mutatták magukat nálunk. Született egy fiuk, igaz, jó sok évre, a
rendszerváltás után, Tibor Dumitrescu Józsefnek anyakönyvez-
tette, pedig próbáltuk meggyőzni, hogy ha már így van, s ott lak-
nak Bukarestben, legyen az a fiú Iosif, ne nyomorítsa meg a fele
apá, fele víz nevével egy életre, de nem hallgatott meg, ragaszkó-
dott a Józsefhez. Ettől eltekintve az anyja Iosifként szólította, az
apja pedig Jocóként. Mi is ez utóbbi szerint jártunk el.

Szép volt, ügyes volt Delia, csak román volt, s bár Tibor is félig az volt, és Dumitrescuként jobban elfogadták Bukarestben, és annak idején a katonaságnál is, de ő mégsem szeretett románnak lenni. Ebből adódott minden nézeteltérésük, ezek pedig egyre szaporodtak az évek alatt. Aztán Iosif is odamaradt, mert miután elváltak, soha többé nem látogattak meg, mi sem őket, sőt még az apjával sem tartotta a kapcsolatot, teljesen elhűltek egymástól. Én sajnáltam az unokámat, próbáltam legalább levélben a nagyanyja maradni, de nem sokáig működött, szerintem az édesanyja aztán le is untatta, hogy ne mind írogasson nekünk. Pedig Andris hogy szerette, még ha nem is volt vérszerinti a rokonság közöttük.

Egyébként Tibor úgy jött el onnan, ahogy erre a világra születünk, a csóré hátsójával. Semmit sem hozott el, egy veszekedés alkalmával vonatra ült, zsebre dugott kézzel hazaállított. A lakás is nekik maradt, mondjuk nem is támogatta később a fiát anyagiilag, s másképpen sem, ezért nagyon is haragudtam rá.

Őszintén, azt gondoltam, hogy a fiam ezek után egy kicsit legalább megcsendesedik. Mentségére legyen mondván, a munkahelyein mindig meg voltak elégedve vele, de azokat is úgy váltogattá éppen, mint a nőket. Ennek én annyira nem örültem.

Kifejezetten maszkulin fejfel gondolkodott, pedig Andris nagyon jó példa lehetett volna számára, ő viszont nem akart tanulni belőle. Sokszor hallottam a szájából, mint egy öreg bölcstől így két házasság után, hogy a nőnek a konyhában a helye, főzön, mosson, takarítson, intézze a gyermekeket, és bocsásson meg mindent jóasszony módjára. Aztán éppen ennek a szemléletmódnak lett az áldozata, vagy hogy ismét a szebbik felünket emlegessem: megkapta a segge bolondját. De rendesen.

Amikor harmadikszor is házasságra adta a fejét, felvette a felesége nevét, ez volt az első dolga. Mintha ezért is sietett annyira újránősülni, hogy ezt megtehesse, de ez csak később jutott eszembe. Lett volna, mondjuk, más mód is rá törvény szerint, de ez nálunkfelé nem volt jellemző. Mindannyian úgy gondoltuk, hogy végre megtalálta az igazit. Legalábbis egy darabig így gondoltuk. Két szerencsétlenül végződő házasság még belefér, az első alig kell számításba venni, hisz nem is éltek együtt.

Vásárhelyre költözött, ezzel a nővel is vásároltak közösen egy tömbházlakást miután Tibor kicsit összeszedte magát pénzügyileg, és úgy tűnt, hogy elég jól talál a szó kettejük között.

Sándor Éva, így hívták a feleségét. A második évben meg is született a lányuk, Szidike.

Évike ápolónő volt a kórháznál, mindig tiszta lakás, finom ételek. Ám igencsak vallásos életmódot folytatott, és amikor kijelentette, hogy egy imacsoporttal Izraelbe utazik, azt mondtam, hogy jó, hát, ha neki ez fontos, tartsuk tiszteletben, még ha itthon is hagyott csapot-papot, mindent. Egy kisidőre Tibor hazaköltözött, én pedig örültem, hogy együtt lehetünk az unokámmal. De amikor hazajött, és elmesélte, hogy ő újrakeresztelkedett, alámerült a Jordán vizében, akkor én is nagyot néztem. Bevallom őszintén, én is vallásos vagyok, de ezt túlzásnak tartottam. Na de ezzel még úgy nem is lett volna baj, ha egy hónap múlva nem lett volna tele a ház Buddha-szobrokkal. Aztán mandalákkal. Majd csiricsáré, számomra ismeretlen motívumokkal.

Sorra mindenfélét kipróbált. Szidikét is kezdte megtölteni a spiritiszta marhaságaival. Egy időben a leányka az éjjeliszekrényén tartotta a Tao te Kinget, majd egy másik könyvet is láttam, amin azt írta: Ji Csing. Ez a kettő még úgy, na, mert utólag én is megtudtam, hogy micsodák, hogy nem ördögtől valók, de nekünk Andriszal furcsa volt mindenesetre. Évekkel később Szidike pszichológiát kezdett tanulni, és a vallástudományokra is beiratkozott Kolozsváron, annyira érdekelték a különböző tanok és vallások.

No, de úgy sejtettük, hogy az okkultizmus, fekete mágia sem áll Évikétől messze. Ki tudja, miféle szertartásokat, halottidézéseket végeztek, merthogy ő minden héten kétszer eltűnt úgy két-három órára, és Tibor sem tudta, hogy miket művel, annyi bizonyos. Aztán a „vörös sátorba” kezdett járni. Azt mondta, hogy ez ilyen női kör, és tulajdonképpen pszichológiai tanácsadáson vesznek részt, kibeszélik a gondjaikat, és egymást támogatják. Ám legyen.

Egyszer azonban Évikét letartóztatták, Tibor utána ment. Nekünk el sem árulta, hogy mi történt, de amikor az ajtón is kopogtattak a hatóságok, és az egész lakást átkutatták, betelt nála a pohár. Kiderült, hogy az úgynevezett vörös sátorban Évike és a

barátnői teaszeánszokat tartottak. Kiderült az is, hogy amit anyyira szeretett benne Tibor, hogy jól főzött, mindig rend volt, azt az anyósának köszönhettem, aki egy szinttel lejjebb, ugyanabban a tömbházban élt, volt saját kulcsa, és szegény asszony, hogy a lányát fedezze, a házimunkát mindig elvégezte helyette. És ezt évekig csinálta. Évike nem is tudott főzni. A mosatlant bedugta inkább az ágy alá, onnan kotorta elő az anyja. Tibornak aztán később eszébe jutott, hogy tulajdonképpen sosem látta a feleségét főzni, mindig csak a végeredményre érkezett haza. Nem mintha ő maga nem vehette volna a fakanalat a kezébe, de ez egy másik történet.

Fiam a nőtől elvált, de a nevét meghagyta. A sors iróniája, hogy a negyedik felesége meg felvette az ő volt feleségétől örökölt Sándor nevet. Maresz, az imádott Maresz, a negyedik menyecske, akit igazán szeretek. Remélem, most már negyedszerre tényleg ásó, kapa s a nagyharang.

De hogy egy nap, amikor hazaérkeztem, s ott találtam egy idegen embert, Emmuska fia, Pistu ült a hátán, ketten így lovaztak, játszottak, kacarásztak, azt nem tudom elfelejteni. Egy ismeretlen férfi, az én házamban, a földön négykézláb nyertett. Megfagytam a meglepetéstől. Engem várt, és bejelentette, hogy ő az unokám, Tibor fia. Azt hittem, hogy megnyílik a föld is alattam. A döbbenettől vagy a szégyentől, hogy nem is volt tudomásom őróla, nem tudom. Ugyanaz a göndör haja, ugyanaz a mélybar-na, ígéző szemek, mintha a fiam húsz évvel korábbi énjét láttam volna. Az első feleségétől született, Tibor nem vállalta fel, nem ismerte el fiaként. Azt mondta, nem tőle van. Pedig ha valahova igen, de ide nem kellett a DNS-teszt. Mintha kiköpte volna.

Én végül is örültem, hogy van még egy családtag, aki előtt az én ajtóm azután mindig nyitva állt, és mindig szívesen láttam, ahányszor meglátogattott minket.

Magyar Eszter Csenge

Túlélők univerzuma

*Fájnak a tagjai. Nem tagja az árnak.
Homályba veszett, erdőszéli kalyibában lázad.
Festményt alkot, arcot pingál,
vázlatfüzetébe alakokat firkál.*

*Ki lehet, honnan jött, ha tartása véges?
Átfúj rajta, mégis táncot jár a széllel.*

*Arcán gyönyör. Forró harc nyomai.
Sötétből jött, olvadnak fogai.
Sorvadó izmok, szívgyulladás,
túlél mindent, ami másnak fulladás.*

*Túl sok, mért méri a s*rs, ha zajong az ember?
Káromkodás nélkül nem nyomhatunk entert.*

*Találkoztunk. Egy padon, a gát mellett.
Közelünkben a part és boroskóla-tenger.
Kamaszos nézések, egykori traumák,
nem randi ez, nem is jóllét-kamuzás,*

*gyógyult lelkek partiznak, lássa csak az őrség:
minket többé nem zaklat fel napéjegyenlőség.*

A grizzly és az őz

*Nincs természetes ellenségünk:
te bárkit leterítesz, én bárkinek vállára hajtom a fejem.
Nem ismerkedünk.
Egyszer megérzed az illatomat,
máris elejtenéd a zsákmányt,
amely még nem lehet a tiéd.
Így nem lehet a tiéd.*

*De maradhatok kedves, meztelen lélek,
állati ösztöneidet áthangolhatom,
és egyszer csak arra ébredsz,
hogy egymás mellett fekszünk,
én alszom, te előbújsz barlangrajzolt álmaidból,
és látod rajtam, hogy így csak az lélegezhet,
aki a vérrel is megbékélt már,
aki szerződést kötött az élettel,
és a csapdákat messziről felismeri.*

*Nincs itt semmiféle ragacsos maszlag,
az elágazásnál lenyalogatod mancsodról a méz nyomait.
Holnaptól totemeket hordozunk a bőrünk alatt.*

Hajlam a részvétre

Visszavonulót fújunk.

El kéne aludni végre az undor ellenére.

*Álmomban leperreg a pára az arcok közönyéről,
majd újra összevesznek ők, a nagy visszatérők.*

Egész éjjel tombol a csatornabűz,

beszívom az oxigén vaksötét áramlását.

Nem vagyok jól, mégis maradni akarok,

bátorságtól duzzadnak mind a végtagok.

Ujjaim írásra mozdulnak. Ez már temető.

Hiénák randalíroznak az égen.

Felzabálják a kontrasztokat.

Vacog a hajnal lyukasra mázolt, egészséges fogsora.

Egy lavór víz, ennyi kell nekem:

a fejemet átlátszóvá szépítem,

a bőrszínű folyadék feloldja a házat,

ma szobát adok bárkinek, aki egy inget rám ad.

Nagy-Laczkó Balázs

A négy tolvaj

Egy napon a róka és a menyét neszét vette, hogy a borz csupa finomságot halmozott fel az éléskamráiban. Fogták hát magukat, és míg az öreg borz éppen valahol odébb gyanútlan gyűjtögetett, kifosztották az üregét, egy falatnyi almamagot sem hagytak ott szegény vénségnek. A sok finomságon túl még a szalmapárnáját, a pókselyem takaróját is magukkal vitték, az olvasószemüvegéről és a féltve őrzött bodzaszörpös hordócskáiról nem is beszélve. Mikor azonban kicsivel messzebb egy tisztáson a két merész tolvaj tanakodni kezdett, kinek mennyi is jut a zsákmányból, csakhamar összevesztek, sehogy sem jutottak dűlőre.

– Hát ti meg min vitáztok már megint? – kérdezte a ravasz holló, aki mindig ott járt alattomban a nyomukban, hiszen jól tudta, hogy ahol ez a két semmirekellő valami rosszban sántikál, ott juthat neki egy-két jó falat.

Ugyan a róka és a menyét szívesebben elkergette volna a hollót, vagy legalábbis letagadták volna az egész rablást, de már késő volt: a zsákmány ott hevert mellettük, és a holló biztosan hallott is mindent.

– Nincs mit tenni, ezzel az üggyel bizony a király elé kell menni – szolt a holló, miután végighallgatta a róka és a menyét érveit –, majd ő igazságot tesz a zsákmány felett.

– Megvesztél, bolond madár! – vetette ellene a róka. – Hogy önként jelentkezzünk a rablott kincssel a királynál?

De a holló tántoríthatatlan volt, és magabiztossága megtört minden ellenállást. Így hát fogták magukat, és immár hárman a király színe elé járultak.

A király természetesen az oroszlánnemzetség büszke sarja volt, és jól ismerte már mindhármut.

– No, ki vele – kezdte az oroszlán –, mi szél hozott ide titeket?

– Ó, dicső királyunk – kezdte a holló mélyen meghajtva magát –, felséges színed elé bátorkodtunk járulni, hogy igazságot tégy közöttünk, bízva mérhetetlen bölcsességedben! A róka és a menyét sehogyan se tud dűlőre jutni e készletek felett, kérlek, segíts nekünk eldönteni, kinek mennyi a jogos jussa belőle!

A király végignézett az elébe hordott finomságokon. Különösen a bodzaszörpös hordók váltak tetszésére.

– Nem bánom – szólt végül kegyesen –, írnok, jegyezd fel! A szalmapárna és a pókselyem takaró a hollót illeti közbenjárásáért, a bodzaszörpös hordók a trónra szállnak kegyes figyelmünkért cserébe, míg az összes többi fele-fele arányban a róka és a menyét része. Minderről az írás kezükbe adassék!

A róka és a menyét köpni-nyelni nem tudott, a holló azonban hálálkodva fogadta a király döntését, aki már ekkor csapra üttette az egyik hordót, és serlegéből a bodzaszörpöt szürcsölgette nagy élvezettel.

Mire ki-ki megkapta a maga részét és a hozzá tartozó írást, nagy lihegve beesett az öreg borz is.

– Kegyes uram, nagy király! Hiszen ezek az én drága dolgaim... – kezdte volna, de a holló csendre intette.

– Mit merészelsz, borz? Hiszen magad is láthatod a királyi okiratot, mely igazolja, hogy mindaz, amit itt láatsz, jómagam, a róka, a menyét és a király őfelsége jogos tulajdona! – Azzal a borz elébe tartotta a maga frissen kelt oklevelét.

Márpedig a törvénnyel, mely – mint mindig – most is az igazság felett állt, a sokat látott öreg borz sem tudott vitatkozni.

Dorozsmai-Szabó Eszter

Anorexia Nervosa

*Pont úgy hangzik, mint egy tulajdonnév,
ma bárminek keresztelhetnek,
lehetsz:
Izaura, Fradika, Anorexia,
az a-ra végződő nevek
általában lánynevek,
több a lány Anorexia, mint a fiú,
több lány hallja az osztálytársa anyukájától:
a barátnődet Anorexiának hívják?
több a lánybőr alól kitüremkedő csont,
mint a fiúbőr alól,
nagyobb és szélesebb a lánykulcscsont
feletti mélyedés,
a supraclavicularis,
mint a fiú supraclavicularis,
több a lányszájakban megszuvasodott fog,
mint a fiúszájakban,
ha Anorexia vagy, csomókban kihullik a hajad,
akkor is kopaszodsz, ha nem vagy hímnemű,
nagy valószínűséggel évekig elmarad a menstruációd,
emiatt az anyád nőgyógyászhoz hord,
aki hormontablettákkal töm majd,
de nem mered beszélni őket, mert attól rettegsz,
hogy még jobban elhízol,
keresed az identitásodat,
ki vagy,
hol kezdődsz,
hol végződsz,
meg akarod húzni a határaidat,
de a körvonalad mindig változik,
az új neved határozza meg a tükörképed,*

*hogy ki is vagy valójában,
ha Anorexiának hívnak,
állandóan egy elvarázsolt kastélyban élsz,
ahol a görbe tükör mindig kövérnek mutat,
megutálod a közös étkezéseket,
pedig régen szeretted,
és kétpercenként kényszerít a pszichéd,
hogy számold újra az aznap elfogyasztott kalóriáidat,
dührohamod van az étkezések után,
a földön üvöltesz,
mint egy gödörbe zuhant állat,
és a maradék hajadat téped,
mert lelkiismeret-furdalásod van,
hogy ettél,
már kiskorodban kórházba kerülsz
fulladás miatt,
a gonosz nővérke
a neveden szólít,
de az artikulálatlan hangok
minduntalan a-ra végződnek,
determinálnak,
biztosan ezért némulsz meg,
és nem fogadod el
többé az ételt az édesanyádtól,
onnantól kezdve
a Nagyi jár le hozzád,
hogy megetessen,
amikor felnősz,
mindennapos, hogy
kerülsz a tekinteteket,
lesz egy dugi életed,
amit senkivel nem tudsz megosztani,
amibe senki nem kóstolhat bele,
mert az csak a tiéd,
a nagyi sütijét felváltja*

*az évekig tartó éhezés,
nem vagy haláltáborban,
mégis úgy nézel ki, mint ők,
senki nem kényszerített,
egyedül hurcolkodsز oda,
elképzeled a születendő gyermekedet,
az elhízott kismamák képe
cikáz benned,
miközben a névutókönyvet lapozgatod,
lánynevek után kutatsz,
de minden a-ra végződő szó
megcsavarja a gyomrodat,
nincs egy perc,
önmagadról való megfeleledkezés sem,
a kontroll gyönyöre kígyózik benned,
azt hiszed, legyőzöd magad,
de tévedsz, mert már együtt tekereg
vérered hálózatában a halál,
és mindennap egy kilóval kevesebb vagy,
látod magad előtt
a madárcsontú nagymamádat,
hasonlítotok,
nem emlékszik rád,
eltéveszti a neved,
Ő csak Anorexiának ismer,
mert tíz évig nem ettél, mikor nála laktál,
hiába könyörgött,
tudod, hogy el fogsz párologni,
mint a kutya táljába csepegett egy ujjnyi esővíz,
rettegsz,
de a nevedet mégsem tudod megváltoztatni,
mindig Anorexiának fognak hívni.*

Gerzsenyi Gabriella

Eszmefuttatás

Békés Artúr Rajmond a második világháború utolsó évében született Soroksár egyik jelentéktelen kis utcájának jelentéktelen kis házában, szüleinek egyetlen, késői utódaként. El lehet tehát képzelni, hogy nem volt könnyű gyerekkora. Apját, dr. Békés Edgár Tivadart a kommunizmus idején elbocsátották jogtanácsosi állásából, és kénytelen volt gondnokként keresni kenyerét a helyi iskolában. Édesanyját, Pereczkey Máriát ugyancsak elbocsátották az amúgy is szerényen jövedelmező kalapszalomból – a kalapszalont bezárták –, mondván, hogy inkább nevelje otthon a fiát, hadd váljék belőle öntudatos proletár, aki elszántan építi a kommunizmust, éberen őrködik a rendszer bástyáin és falain esetleg, a kommunizmus nem kellően elszánt építésének ordító bizonyítékaiként előforduló réseken befurakodni igyekvő ellenség távoltartásán, és zokszó nélkül egyesül a világ többi proletárjával.

Élete során Békés Artúr Rajmondot sok minden zavarta, mi több, elszomorította, vagy egyenesen bosszantotta. Óvodás korában mindjárt az szomorította el, hogy társai – némiképp jogosan, tekintve, hogy Artúrka bizony dundi kisgyerek volt, amit nem a háborús éveket követő alultápláltságnak, sokkal inkább apai génjeinek köszönhetett – Gombóc Artúrnak nevezték el. A már felnőtt Artúr Rajmond pert indított Csukás István ellen, amiért a nevét egyik mesekönyvében előzetes egyeztetés és jogdíjfizetés nélkül felhasználta, ám az író azzal védekezett, hogy a dagadt madár figurája kizárólag az ő képzeletének szülötte, ráadásul a háború áldatlan utóhatásaként a csokoládé hozzáférhetetlen élvezeti cikk volt Magyarországon, tehát Békés úr már csak emiatt sem szolgálhatott Gombóc Artúr mintájaként.

Iskolásként Artúr Rajmond aztán mindkét neve miatt szenvedett. Az ő osztálya alkotta a Malacka rajt – amelyet természetesen nem a Micimackóból ismert Malackáról neveztek el, ha-

nem a Soroksári Sárarany Mgtsz. sertésállományának legifjabb tagjáról, akivel az első osztályos nebulók tanulmányi kirándulás keretében ismerkedtek meg –, ebből kifolyólag hamar elterjedtek olyan mondások, mint „az Óperencián túl, ahol a kurta farkú Malacka és Ar túr”, illetve „majd megmondja Rajmond, a Malacka raj mit mond”. A fiúcska nem értette, miért kell neki két keresztnév, ráadásul ilyen szokatlan nevek, miközben osztálytársait egyszerűen Pistikének, Lacikának, Józsikának hívják. Édesapja elmagyarázta, családi hagyomány legalább két keresztnévet adni, ami az ő esetében különösen fontos, mivel az egykor volt nemesi előnévtől, a Szoboszlóitól, nem önként bár, de meg kellett válniuk.

Ifjúkorát Artúr Rajmond a Párt, a KISZ és a „Világ proletárjai, egyesüljetek!” jelmondat háromszögében, avagy – ha a kör négyyszögesíthető, talán a háromszög is „körösíthető” –, bűvkörében töltötte. Nyomdászként dolgozott, közben pedig lelkesen látogatta a gyűléseket, iparkodott öntudatos, hűséges elvtárssá válni. Hiába intették a szülei, csak ne élje bele magát olyan nagyon a lelkesítő eszmékbe, mert láttak ők már egyet s mászt – karón varjút, így mondta az apja, és Artúr ezt készséggel elhitte, mivel országszerte csakugyan sok vetési varjú garázdálkodott a szántóföldeken, olykor akadályozva a mezőgazdasági termelésben felállított célkitűzéseket, a számokat ezért a hozzáértő elvtársak kénytelenek voltak meghamisítani –, és jön majd még itt más világ – kutyára dér, így mondta az anyja, és Artúr ezt is készséggel elhitte, mivel egy januári reggelen valóban látott az országút szélén halálra fagyott kutyát, melynek bundáján csak úgy csillogott a dér.

Szülei sajnálatos módon a rendszerváltást nem érték meg, nem láthatták tehát beigazolódni saját állításukat a karón lévő varjúról és a kutyára jövő dérről. Artúr Rajmond ezt már csak posztumusz mesélhette el nekik, a temetőben rendezgetve a sírt. Büszke volt arra, hogy a család nemesi előnevét sikerült visszaszereznie, így a fejfán az apja oldalán dr. Szoboszlói Békés Edgár Tivadar, az anyja oldalán pedig dr. Szoboszlói Békés Edgár Tiva-

darné született Pereczkey Mária szerepelt. A hosszú név miatt ugyan felárat kellett fizetni a fejféért, de Artúr Rajmondnak volt pénze az eladott soroksári házból.

Artúrnak nem volt saját lakása, hosszú ideig tanácsai bérlakásban lakott, majd – belátva, hogy aggregény marad – visszaköltözött Soroksárra. Akkor már kezdett kiábrándulni a kommunista eszmékből, a Pártból, a KISZ-ből és a „Világ proletárjai, egyesüljetek!” jelmondatból. Fiatalon még az egyesülést buzgón gyakorolta a csinos és kevésbé csinos proletárlányokkal, de hamar rá kellett döbbsennie: útlevelel híján kizárólag a magyar proletárokkal van esélye egyesülni, a világ többi proletárjával legfeljebb levél vagy telefon útján egyesülhet, ám ezek az egyesülések jóval kevésbé voltak örömteliek, és nemcsak azért, mert a telefonokat lehallgatták, a leveleket pedig felbontották a hozzáértő elvtársak.

A szülei halálát és a soroksári ház eladását követően Artúr Rajmond felmondott a nyomdában, és leköltözött Tiszapalkonyára, a család egykori nyaralójába. Kicsit kipofozta az elhanyagolt épületet, elhelyezte a két kicsi szobában a magával hozott holmiját – elsősorban a nyomdából hazacipelt eladatlan újságokat és bezúzatlan könyveket –, és megkezdte vidéki életét. Gátörként dolgozott, ami nemcsak nyugalmas állás volt, hanem egészséges is. A nyomdában töltött évek után végre alaposan kiszellőztethette a tüdejét. Érdeklődése egyre inkább a természet felé fordult, rongyosra olvasta a Magyar Természetrajzi Lexikont, és minduntalan azonosítani igyekezett a növény- és állatvilág útjába kerülő példányait.

Egyik alkalommal a lexikon D-betűs oldalán – amely a rongyosra olvasás és szétesés következtében eredeti helyétől messzire, a P és az R-betűs oldalak közé került – felfigyelt egy különös állatra. Teljes mértékben púpostevének tűnt, leszámítva, hogy mindössze egyetlen púp nőtt a hátán. Artúr Rajmond éppen a mellette ülő Citerás Cilikét hívta moziba – az életére esküdözve, Cilikének ugyanis az úttörő becsületszó nem volt elég, hogy sem megcsókolni, sem simogatni nem fogja a sötétben –, amikor a biológiatanár a tevékről magyarázott, minden bizonnyal ezért

érhette most váratlanul, csaknem hatvanéves fejjel a felismerés, hogy dromedárok is léteznek. Citerás Cilike egyébként elment végül vele moziba azon a délutánon, és fesztelenül simogatta, csókolgatta Artúr Rajmondot – mondván, hogy ő aztán sem becsületszavát nem adta, sem az életére meg nem esküdött, hogy ilyesmi cselekedetektől magát távol tartja.

Artúr Rajmondnak akkoriban nagyon tetszett az orosz tan-könyvben látható szovjet kolhozista nő, aki piros kendővel a fején, egészségesen duzzadó keblekkel, izmos lábszárral és karral, átszellemült mosollyal az arcán feji a tehenet. Elképzelte, hogy néhány év múlva feleségül veszi Cilikét, aki a Sárarany Mgtsz.-ben munkába áll, és hasonló odaadással munkálkodik majd az ország és a nép jövőjén. Legnagyobb sajnálatára Cilike – aki szintén a kommunista eszmék és a „Világ proletárjai, egyesüljetek!” jelmondat bővületében élte életét –, néhány évvel később egy moszkvai nemzetközi ifjúsági találkozón egyesült a Komszomol helyi titkárával, és nem tért többé vissza Magyarországra.

Valami halovány nyoma mégis maradhatott Artúr Rajmond-ban a hajdani biológiaórának, mert a dromedár láttán felderengett Citerás Cilike arca. A derengéshez rögvest társult a szégyen és megalázottság érzése, hiszen a lány Artúr Rajmondot – miután a moziban egyértelműen visszaélt a helyzetével, és a mögöttük lévő sorban ülő osztálytársaik előtt kompromittálta – csúful elhagyta a népművelő Valika néni fiáért, aki az anyja révén protekciósan tudott ingyenjegyet szerezni a moziba. A szégyen és megalázottság hirtelen torkába toluló érzése Artúr Rajmondot a lexikon lecsapására, egyszersem pedig fájdalmas felkiáltásra sarkallta: Majd adok én nektek! Még hogy világ proletárjai, meg egyesülés!

Attól fogva nem volt se éjjele, se nappala, összehúzta a nadrágszíjat, élére állított minden forintot – a papírpénzekkel kicsit nehéz dolga volt, de rájött, hogy ha előzőleg forró viaszba mártja a bankjegyet, akkor eléggé megkeményedik ahhoz, hogy megálljon az élén, ha pedig kissé ívbe hajtja, akkor egészen könnyen tartja is magát –, és gyűjtögetett. A gátőri állás mellett krumplitermesztésből, bérkapálásból és -fűnyírásból, valamint

fafaragásból igyekezett bevételhez jutni. Tollasodott is szépen, ám időközben a fűnyíró hangjától gyengült a hallása, a sok éjszakai fafaragástól gyengült a látása, az eszelősen hajsztolt cél miatt pedig gyengült elméjének tisztasága.

Amikor úgy gondolta, rendelkezésére áll a megfelelő összeg, beutazott egyenesen a megyeszékhelyre, Miskolcra, és sorra felkereste valamennyi napi- és hetilapot. Noha már az első helyen alaposan felbosszantotta az ügyintéző hölgyike, aziránt érdeklődve, hogy nem-e (sic!) nagypapája esetleg Szoboszlai Dominiknak – mely esetben a nevében elírás történt, de az önkormányzat illetékesei a megfelelő eljárási díj lerovása fejében készséggel közreműködnek a hiba kijavításában –, rendületlenül végigjárta az összes szerkesztőséget, és feladta imígyen megfogalmazott apróhirdetését: „Dromedárt keresek megvételre. Neme és életkora lényegtelen. Házhozszállítás Tiszapalkonyára szükséges. Igény szerint átutalással vagy készpénzzel fizetek. Érdeklődni: [név, cím, telefonszám].”

Hirdetésére többen is jelentkeztek az elkövetkező hetekben. Sokan voltak, akik dromedárt ábrázoló rajzot, festményt ajánlottak – Artúr Rajmondot meglepte, mennyi művészt ihletett meg az esetlen állat –, de akadt török bazárból származó plüss dromedár és német gyártmányú, 3000 darabos dromedáros puzzle is. Egy hölgy elküldte postán, teljesen ingyen, a Kínából rendelt műanyag dromedárt, amelyik napelemmel működve idétlenül tipegett és hatalmas fogakat rejtő száját nyitogatta – a mellékelt levél szerint a hölgy hároméves kisfia sírógörcsöt kapott, amikor meglátta, ezért sürgősen el kellett távolítani a lakásból.

Őszbe fordult az idő, amikor Artúr Rajmond megrakta a máglyát az udvar hátsó részén. Gondosan elkészítette a halom alját papírból, gyújtósból, aztán következtek a nagyobb fahasábok. Úgy gondolta, a végén rászórja az összegereblyézett falevelet is, habár nem aznap volt az önkormányzat által kijelölt avarégetési nap, de nyilván senkinek nem fog feltűnni – nyaraló alig akadt már a faluban, a covid miatt egyébként is mindenki bezárva kukolt –, és egy füst alatt le lesz az is tudva.

A száraz fa könnyen tüzet fogott, a lángok a magasba csaptak, Artúr Rajmond pedig elkezdte a tűzbe hajigálni a dromedárokat. A siker, a diadal érzése magával ragadta, egészen kimelegedett, ledobta vastag pulóverét, aztán flanelingéből is kibújt, önfeledten rohángált a tűz körül, és eszelősen rikoltozta: Majd adok én nektek! Még hogy világ proletárjai, meg egyesülés! Láttam én már karón varjút! Jön még kutyára dér! Új idők jönnek, új eszmék! Mától új jelmondat van: Világ dromedárjai, együtt süljetek!

A dromedárok pedig sülték, égtek a máglyán, perzselt disznó szagát árasztották a plüssök, sercegeve összekunkorodtak a papírlapok, elolvadt a kínai műanyag. Amikor elfogytak a különös áldozati bányások, Artúr Rajmond a gesztenyefához kötözött, békésen legelésző dromedár felé indult. Az egyetlen élő állatot a veszprémi állatkert szállította, mivel az állat élemedett korára tekintettel egyébként is szerettek volna már tőle megválni, még kapóra is jött, hogy az elaltatás költségeit másra háríthatják. Artúr Rajmond kioldotta a csomót, és a tűz felé húzta a rémülten tiltakozó dromedárt. Hosszú huzavona kezdődött, s persze hamar kiderült, hogy járja bármennyire is a végét az állat, testi erő dolgában még mindig ő van jobb helyzetben. Így aztán Artúr Rajmond különböző csalikát vetett be, szénát, sárgarépat, banánt.

Minden hiába. Az állat csak nézett riadt, kérlelő szemekkel, a tűz közben kezdett alábbhagyni, és Artúr Rajmond iménti eszeveszett viselkedése is elvesztette a lendületét. Gondolt hát egyet, elengedte a kötelet – hadd legelésszen a dromedár az egész kertben, legalább az átkozott fűnyírásra nem lesz gondja –, és bement a házba. Felnyitotta a behemót nagy laptop tetejét, türelmesen kivárta, míg létrejön az internetkapcsolat, és beütötte a keresőbe Szoboszlai Dominik nevét. Az asztalon heverő papírra pedig a következőt írta: „regisztrálni a fészbukon, megkeresni citerás cilit. Nem elfelejteni!” Valamivel később a Cili nevében szereplő két kis c-betűt nagybetűkre cserélte, a második mondatot pedig pirossal aláhúzta.

Keszthelyi György

És akkor mi van?

*Kérdem én, mi van, ha egyszer útnak indult
a százas szerelvény, száz vagon, száz sor
a félrebeszélő, vaságyhoz kötözött
tudósok, megváltók között?*

*És akkor mi van, ha szülővárosom
árnyéka-fénye órára pontosan, miután
mindenki leellenőrizve, begyógyszerezve
ágyához támolyog – akkor tolakszik belém?*

*Meg akkor, amikor harmadik könyvemet
ajándékoztam neked, habókos asszony,
mert elhagytad mindet, ahogy a lelked
is megcsalt már számtalanszor.*

*Hát akkor mi van, amikor az ötösből
forró seggű, nedves ajkú nők
látogatnak a kettesbe estefelé,
miközben Robi madarat kerget a szeparében?*

*Ha letéptem egyszer egy rózsát, és aztán
azt sem tudtam, miért és kinek,
az öreg főszer pedig vitézekről dalolt,
megkívántalak, meglógtam, és valamelyik
utamba eső utcán caplattam feléd,
nem számoltam a kilométereket,
nem érdekelték a kockázatok,
benned maradtam hajnalig. És akkor mi van?*

Konyec filma

*Van, aki mindig éjjel szabadul,
reggel összevarrja az ujjait,
és hallgatni próbál,
mert jobb, ha meg sem érint,
és nem beszél rólad.
Éjjel vadvirágok nőnek a pupilládból.*

*Ilyenkor olyan logikus a bűn,
bőröd is forróbb, nahát!
Bonts ki, majd takarj be vágyaiddal,
imádd az utolsó gonoszt,
szörnyeid úton vannak
késsel vagy papírforgóval,
tárd szét a kapud, s az árulás után
mondj el értünk egy imát.*

*Éjjel legjobb a betegeknek,
a pszichiáter békén hagyja őket,
Saka Zulu vagyok. Nem semmi, mondtad,
aztán csak álmodtunk tovább.
Később eszembe jutott,
hogy pirkadatkor a hétfejű szekrény
kidobja magából az oroszokat,
és azzal megint konyec filma,
benzingőz, füst, alkalmi járat.*

Instant hetes

*Talán követsz, de nem klimpírozol,
nem is cincogsz a lábam nyomán,
legjobb lenne, ha nem legeznél,
törpe vagyok, tőlem be nem krepál
húst-vért tagadó vegán-ösztönöd.
Bizony mondom, te is a halak között
rajzol, én viszont életemben
nem dekkoltam bottal a parton.
Oppárdon, nilusi tilápiák.*

*Maszturbékolnak ma is a galambok,
otthonítják az idegeneket,
a rózsatőnek is szárnya nő,
magasabb lóra ül az élvezet,
ha annyi rabja a földnek ösztönöl.
Egy hétig eszembe sem futsz,
nem is lófrálsz a fantáziámban,
mint kerge teve a tű fokán,
eltömítődöm kényszerűn.*

*Próbállak így-úgy szóba dönteni,
hanyatt-homlok, ahogy még mondják,
kegyetlenül kemény az imázs,
ha ketten zacskulunk egy tasakban,
porrá darálva, akár az instant.
Előbb-utóbb valaki megisz,
vagy madarak leszünk, jérce, kappan,
s lehullunk játszi könnyedséggel
a vágyak között nyűglődő zavarón.*

Nagy Zopán

Átjárások / Nyelvi rágódások, csapongások...

Az esszenciális elveit elvesztegetett,
(v)elejéig és mély-lélekig sebzett,
ön-tévesztő vesztőhely-világ
(mielőtt teljesen fölemésztené magát):
tükörbe tekint, tétovázik,
elretten – és kissé megrázkódik...

- - -

A *leíró* jegyzete hajnali / kora-reggeli tenger-látogatás(ok) után:
Halotti maszk(om) elő-rajzolata (pre-kivetülése): hanyatt-le-
begés közben kiemelkedő aqua-arc. Hullám-redőkkel, víztü-
kör-vibrációkkal ráncolt-simított: alfa-módban alva élő, töltő-
dő-sodródó ájulásban elő-elődomborodó kvázi-relief, avagy:
ábrázat-áztatott hasonmás-maszk...

A víz alól (só-sistergések morajlás-rétegei alól, mögül) ugatás
visszhangzik. Elengedett corpusom, hullám-kések pengéitől szin-
te megnyúzva lélegzik, mosolyogva lebeg... Alant polip-eb kutty-
súrlódások, csáp-csámcsogás csattogások, rájakutya vakkogások,
óriási (kerr-beroszi) fűrészkagyló-tátogások: hakk, wa, unk, vakk-
shung-trakk, wu-vu-akk-hakk, táák, sháá, tráp-wáák, vááá...

- - -

Ön-gúnyoló *klapanciák* a kihalt tengerparton:

Ő: kár(ó)-örvendő
sörétes kormorán

(sötéten jó korán):
selymes hullámból jó
s örömmel karmol ám.

Ő: koránt-sem kés(ő)...
Kárókatatóniám:
károg kormos orgonán...

Falánk falábú a falnál,
vele képzelt kagylót nyaltál,
és befelé így savaltál:

Nincsen apály, se dagály,
se *kis-tetem*, se a lány!
(N)exem, arám, se mamám,
se ingerem, se talány...

Csak rossz vese, beteg máj!
Megnyúz este egy maláj...

- - -

A parton begubózva, bódulat és halálvágy között hallgatódzva,
efféle szó-hangok / érzetek érkeztek a tenger alól: dzsi kiminki
min, dipssz íi, duba-duga atty, ú, diduáá, pi, rityi-pí, ka-la-lu,
lukala, amalu, uba-ubad a, alke-kalka udulboa-a, tityu, ssiii...

Tyufale, lefatya, szibecsigerlibemic, ee, caca, cecc, ee, a-ma-ó,
ce (cemende cementbe)! Cun, cudaru, cerfe, ceberge, cacc!
Dobra-csubra, csobb, garbocsa, csurbilibi, kaniga, gumikunda,
alá anima... Szukaj, du! Csáb-csere csurrr, csereblye...

Majd: elme-botox nyeríte, khergült, mibe kherülte! Au-neu-
nuch! Csöbör, csecsu, csurmatag, halva(f)élve, félre-nyúzza, hul-
latag...

- - -

Két megkedvelt épület simogatása (Szlovéniában): 1. Beneško-Gotska Stavba / Edificio Gotico-Veneziano, 1487. 2. Glasbena Šola Piran / Scuola Musica Pirano. Formás-pompás izgalom. Ő, ő: a visszatérő (Kék Ház)! Hiša Benvenuti / Casa Benvenuti, neogotska fasada, 1861. Arhitekt: Giuseppe Moso.

Vedno na voljo! Sempre disponibile! – Kiállítás zajlik a pirani kortárs galériában. A *Mindig elérhető*: Maja Smrekar, Zora Stančič, Duba (Dubravka) Sambolec és társainak csoportos (*feminisztikus*) tárlata. A leíró a kínos, erőltetett – és többnyire középszerű művekre így reagált összegzően: *Alpin, feel-pin animal! Kit tosz e mítosz? Kisiklott a kéjbusz, megromlott-e Rémusz? Farkancsal-nő mellesleg szoptata, cumigumi cicckutyi megduga? Maja druga impota... Tejcsi-nyelcsi despota...*

- - -

Fél-álomban, intenzív éber-látomásban ismét repültem, illetve a tövises növény-lények, szörny-bokrok között, idegen entitásokat követve: levitálva közlekedtem – szól a *leíró*, de hangja itt szinte ismeretlen...

Háttérben: *az eszkatológia (az eszkhaton = végső, utolsó / logosz) a vallási rendszerekben az emberek és a világ végső sorsának doktrínája* – olvassa Kata előre-hátra, s a monológ anti-logikája átleng kataratóniába... I-á, ó-á-i! A *nazareti* sem laza yeti!

- - -

Álom-töredék (a *leíró* további közlése): halott Erzsike nagymamám Drezdából ébenfa sakk-táblát, éssenlét-készletet rendelt. A háttérben zajzenei előadásunk (Fixateur Externe) zajlik. Hangköltészet-rétegek: hullákkal, szellem-barátokkal...

Átváltozás: a sakk-készlet bábuí olvadt gumi-cukorkák, állat- és morbidfigurák lettek. A királynő pl. egy cuki méhecske-cumi...

Átjárás! Ó, micsoda morbid-finom, szűrt-reál este volt! – közvetíti a költő. Rítus-Batár koncerten Vitus-ráncoltam hevesen, majd verejtékezve-hasmenve: mezítlábasan szaladtam le az alagsori WC felé, amikor 2 öltönyös kisfiú szólított meg, már vártak (mint abszurd hittérítők): 1-1 saját *Felhő regény* könyvemmel álltak szorongva, hogy dedikáljam nekik! Neo-dada-gogó, gyomorbarlangszáj-fájdalom szabad-esszé kavalkádot írtam nekik toporogva (többek között homlokra, öltöny-belsőbe, körmökre, slicc-tájékra)... – ahogy (n)emlékszem...

Dááá, shíí, oga-foga, igada!

Visszatérő éber-lebegésben ezen jelenést is intenzíven élem: Anyu kád. Belefekszem (hol a flexem?), magzatburok, bölcső-koporsó az a kád: anyu ki-o-kááád...

Verlaine nyomában

Szilágyi Ferenc Hubart

Verlaine-fordításai és saját verse

Őszi sanzon

(Chanson d'automne)

*Őszi hanton
méla sanzon
panaszol,
dallama bús,
vágyak borús
dala szól.*

*Kínt szenvedek,
szívem beteg,
félreüt,
míg nyaram dúlt,
jó manna hullt
mindeniütt.*

*Megyek verve,
ha a kerge
szél zenél –
veszítve színt,
lehullok, mint
vén levél.*

Holdfény

(Clair de lune)

*A lelked, ó, egy népes, furcsa táj,
és bergamói táncra jár a lába,
s míg lantzenére lejt a méla báj,
a búját rejti maszkba, álruhába.
Szelíd dalában egyre száll a moll,
dicsérve életet, örök szerelmet,
de szép szavába félelem hatol,
a holdezüst, e hűvös égi permet.
Nyugodt özön e csönd-idézte fény,
madárra hozna álmot éjszakára,
de szökve törtet ég felé a kény,
ha felbuzog a diszkutak sugára.*

Szerenád

(Sérénade)

*Akár egy hulla kvázi sóhaján
Zihál a sírgödör,
Tehozzád szólok én magam baján,
De téged ez gyötör.*

*Ha már e mandolinra zeng dalom,
Te nyiss reá fület,
A lelked is, hisz itt az alkalom!
Mit ér ez nélküled?!*

*Szemednek fénytüzén arany s ónix
Elűzni árnyakat,
A Léthe óvja melledet, s a Styx
Pedig sötét hajad.*

*Akár egy hulla kvázi sóhaján
Zihál a sírgödör,
Tehozzád szólok én magam baján,
De téged ez gyötör.*

*Dicséri tested illedelmesen
Szerény kis énekem,
Emlékek illatát előveszem
Álmatlan éjeken.*

*S a bíbor ajkad égő csókjait
E versbe foglalom,
Igában tart, utána eltaszít,
Ribancom, angyalom!*

*Ha már e mandolinra zeng dalom,
Te nyiss reá fület,
A lelked is, hisz itt az alkalom,
Mit ér ez nélküled?!*

Naplemente

(Soleils couchants)

*Fösvény alkonyat
tája még dereng,
ám silány nyomat,
est homálya leng.*

*Játszanak velem
furcsa dallamok,
létem fénytelen
napja andalog.*

*Bíborban borong,
bűnben hempereg
most a napkorong.
Vad lidércsereg*

*menten lábra kap,
elmasírozik
tán a síromig –
abba száll a nap.*

Ismerős álom

(Mon rêve familier)

*Gyakorta furcsa ismerőssel álmodom,
egy úri hölgy szeret, no persze, én is őt,
de egyre-másra újat, ám a régi nőt,
ki rossz szokásaim se vette még zokon.*

*Egy ismerős, ki résre lelt a szívemen,
talán csak ő, ki még megérti bánatom,
csak ő, ki mindörökre biztatóm vakon,
s szemének nedve hűt, ha gyöngyöt ír hevem.*

*Hogy barna, szőke vagy vörös, nem is dereng,
de szép a név, amit visel, fülemben cseng,
akár szerettemé, kit sorsa üldözött.*

*Tekintetén egy ó szoborszem hat ma át,
az értelem, csodálhatom két csend között,
s míg hallgatom, megértem én szelíd szavát.*

Érzelmes séta

(Promenade sentimentale)

*A bíbor alkonyég a rét adósa,
a szélben ring az ékes lápi rózsza,
s a szép virág, akár egy bús szirén,
szomorkodott a tiszta tó vizén.*

*Csupáncsak én bolyongok ott a parton,
sebem tüzében ég a réti alkony,
fehér lepel a zöld füzek mögött,
mint fantom áll a tó fölött a köd.*

*Riadva sír a lápi vadkacsákkal,
takarva náddal és a fűzfaággal.
Sebemre nem kerestem írt, füvet,
s a méla tájra tört a szürkület.*

*Homály borult a nádra, vadvilágra,
a búsán égő vérvörös virágra,
s a rózsafolt, akár egy bús szirén,
az éjbe tűnt a rét sötét vizén.*

Szilágyi Ferenc Hubart

Verlaine nyomában

*Az őszi tájra száll a köd s a méla bánat,
a lenge lombra szélnek érces éle támad;
a nyári éjek álma végleg elfeledve,
az árva föld fiának kútba hullt a kedve.*

*Nyugalmat kér a test, meleg szobára vágyik,
pohár finom borocska kell csupán az ágyig.
Nem érdekel ma dráma, kósza hírek csokra,
szieszta-perceim se szánom ordasokra.*

*A líra nyomdokába bandukolna tervem,
barangolok sután – előkerül ma Verlaine,
hol elmerengek én sok hangulat-nüanszon? –
ott vár örök szerelmem, ó, az Őszi sanzon.*

*Amit lefordított sok régi, híres költő,
azon ki nem fogott a kor, pár emberöltő!
Elindulok – merész kaland! – egy égi szálon,
remélve, megtalál a vers, e játszi álom,
ha most a szívem izmusára komponálom.*

A HÓNAP ALKOTÓJA

E. Bártfai László

Hallgatás és fenség

*A rettenet minden elképzelhető
esetben – hol nyíltabban,
hol rejtettebben –
vezető elve a fenségesnek.¹*
(Edmund Burke)

Az ifjú Herennius kérésére Kr. e. 85 körül írott retorikában a következő meghatározás olvasható: „A stílusérzék az adott tárgynak megfelelő szavak és mondatok megtalálása.”² A szerző – feltehetően egy Cornificius nevű római államférfi – a csendnek és a hallgatásnak nem szorított helyet a retorikában. Mindhiába. A csend és a hallgatás kitölti a kisebb-nagyobb réseket, mégpedig egyszer az ékesszólás helyébe lépve, más-kor a pusztta testi szükség okán. A rendszeres latin retorikák három stílusnemet különítettek el: „Fennkölt az, amely magasztos szavak csiszolt és ékes szövevényéből áll. Közepes az, amely alacsonyabb, de mégsem a legalacsonyabb rendű és a leghétköznapiabb szavakból áll. Egyszerű az, mely leereszkedik a legáltalánosabban használt tiszta köznyelvig.”³ Quintilianus

¹ Edmund Burke: *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően* (1757, 1759). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2008. (II. II) 68. – Az eredeti: *Indeed terror is in all cases whatsoever, either more openly or latently the ruling principle of the sublime.*

² Cornificius: *A C. Herenniusnak ajánlott rétorika* (Kr. e. 85 k.). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. (I. II. 3) 71. – Az eredeti: *Elocutio est idoneorum verborum et sententiarum ad inventionem adcommodat.*

³ Uo. (IV. VIII. 11) 207. – Az eredeti: *Gravis est, quae constat ex verborum gravium levi et ornata constructione. Mediocris est, quae constat ex humiliore neque tamen ex infima et pervulgatissima verborum dignitate. Attenuata est,*

kifejtette, hogy az egyszerű stílus a tanításban, a közepes a gyönyörködtetésben és megnyerésben, a fennkölt stílus a megindításban játszik szerepet. A közepes stílust szelíd folyamhoz hasonlította, míg a fennkölt stílust sziklákat sodró, hidakat magával ragadó folyóhoz. Hozzáfűzte, hogy ha a három közül választásra kényszerítenék, egy pillanatig sem habozna, és a fennköltet választaná.⁴ Az egyes stílusnemeket írókkal, filozófusokkal, irodalmi alakokkal társították. Aulus Gellius például úgy ítélte meg, hogy Odüsszeusz fennkölt, Menelaosz egyszerű, Nesztór közepes stílusban beszélt.⁵ Cicero úgy gondolta, hogy a szónoknak mindhárom műfajban ki kell művelnie magát: „Ékesszóló az a szónok, aki apró ügyekben egyszerűen, jelentős ügyekben méltósággal, középszerűekben mértéktartóan szónokol.” Megvetésre méltónak tartotta, aki csak lángoló szavakkal képes szólni, mert „az ilyen örjöngeni látszik az épeszűek között, s mintegy bortól ittasan tombolni a józanok között”.⁶

A csend és hallgatás a fennkölt stílust is áthatja. Feltehetően a Kr. u. I. évszázad első harmadában keletkezett *A fenségről* (Περὶ ὕψους) címet viselő mű, melynek szerzőjeként az újabb kiadások Pseudo-Longinoszt tüntetik fel. Az ismeretlen szerző úgy vélekedett, hogy „az írásművészet csúcspontja s tetőfoka a fenség”, mely a hallgatóságot önkívületbe ragadja, és „ha valahol alkalmas pillanatban kitör, a dolgokat villám módjára egészükben járja át”.⁷ A misztikus-szagrális elragadtatottság élményét ezzel a fenséges irodalmi

quam demissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis.

⁴ Vö. Marcus Fabius Quintilianus: *Szónoklattan* (95 k.). Kalligram, Pozsony, 2009. (XII. X. 59–60) 817.

⁵ Vö. Adamik Tamás: *Antik stíluselméletek Gorgiasztól Augustinusig*. Seneca Kiadó, Budapest, 1998. (IV) 88.

⁶ Cicero: *A szónok* (Kr. e. 46). In: *Összes retorikaelméleti művei*. Kalligram, Pozsony, 2012. (29. 100) és (28. 99) 641. – Az eredeti: *Is est enim eloquens, qui et humilia subtiliter et alta graviter et mediocria temperate potest dicere, illetve furere apud sanos et quasi inter sobrios bacchari vinulentus videtur.*

⁷ Pseudo-Longinos: *A fenségről* (Kr. u. 25 k.). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. (I. 3) 14–15. – Az eredeti: *ἀκρότης καὶ ἐξοχή τις λόγων ἐστὶ τὰ ὕψη, illetve ὕψος δὲ πού καιρῶς ἐξενεχθὲν τὰ τε πράγματα δίκην σκηπτῶ πάντα διεφόρησεν*

megtapasztalásában oldotta fel. A VIII. részben a fenség öt forrását különítette el: a nagyszerű gondolatok megragadását, az erős és lelkesült szenvedélyt, a szó- és gondolatalkozatok képzését, a művészi előadásmódot, valamint a mindet egybefűző méltóságteljes és emelkedett szerkesztésmódot. Az első kettőt adottságnak tartotta, míg a többi elsajátíthatónak. Legfontosabb közülük a nagyszerűség, mely nem kötődik szükségképpen a nyelvhez: „hang nélkül is csodálatos olykor pusztán a gondolat, éppen a lelki nagyságnál fogva”⁸ Példáját az Odüsszeia XI. énekéből vette. Az Alvilágba látogató Odüsszeusz „mézes szavakkal” kérte a haragvó Aiászt, hogy hallgassa meg, ám a sértett harcos árnya nem válaszolt, nem ivott a kos gödörbe eresztett, éjfekete véreből: „*a többi / holt hős lelke után a sötét Ereboszba továbbment*”.⁹ Pszeudo-Longinosz minden beszédnél fenségesebbnek ítélte Aiász súlyos hallgatását, mely mentes a fennkölt stílus gyakori hibáitól: a fellengzőségtől, fagyosságtól és dagályosságtól. A fenségest a szépség legmagasabb rendű formájának, irodalomelméleti – tagabb értelemben: esztétikai – fogalomnak tekintette.

Hozzávetőleg 1700 esztendővel később, 1757-ben a fiatal Edmund Burke már könyve előszavában leszögezte, hogy „Longinosz ... egymásnak végtelenen ellentmondó dolgokat fogott össze egyetlen közös név, a *fenséges* alatt”.¹⁰ Kifejtette, hogy a szép és a fenséges fogalma nem közös töről fakad. A fenségest és a szépet érzéki tapasztalatként ragadta meg, s így eloldotta a moráltól és a teológiától. Megállapította, hogy „bármilyen, ami valamilyen módon rettenetes, vagy rettenetes dolgokkal kapcsolatos, vagy a rettenethez hasonlóan működik, a *fenséges* forrásául szolgál”.¹¹ A fenségesnél nincs erősebb érzés, és minden megfoszta-

⁸ Uo. (IX. 2) 29. – Az eredeti: *ὅθεν καὶ φωνῆς δίχα θαυμάζεται ποτε ψιλὴ καὶ ἐαυτὴν ἢ ἔννοια δι’ αὐτὸ τὸ μεγαλόφρον*

⁹ Homéros: *Odysseia* (Kr. e. VIII. sz.). Új Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner), Budapest, é. n. [1947] (XI. 563–564). Devecseri Gábor fordítása. – Az eredeti: *βῆ δὲ μετ’ ἄλλας / ψυχὰς εἰς Ἑρεβος νεκίων κατατεθνηώτων*

¹⁰ Burke i. m. 5. – Az eredeti: *Longinus ... has comprehended things extremely repugnant to each other, under one common name of the Sublime.*

¹¹ Uo. (I. VII) 44. – Az eredeti: *Whatever is in any sort terrible, or is conversant about terrible objects, or operates in a manner analogous to terror, is a source of the sublime.*

tás (*privation*) rettenetes, ilyen az üresség, a sötétség, a magány és a csend.¹² Példaként Vergiliust idézte, Aeneas és a cumaei Sibylla alvilágba vezető útját:

*Istenek, ó holtak fejedelmei, hallgatag árnyak! És te, Chaos! S Phlegethon, te! ti néma vidékek az éjben! Engedjétek meg, hogy amit hallottam a földnek méhében lapuló rejtelmekről, híriül adjam. Mentek az éji sivár árnyékokon át, a sötétben, Dis élettelen árny-országa felé.*¹³

Kerényi Károly hívta fel a figyelmet arra, hogy a szintaktikai szerkezet tagjainak felcserélése (hipallagé) a latin eredetiben még félelmetesebben jeleníti meg a merész vállalkozást. Az „*Ibant obscuri sola sub nocte per umbram*” (VI. 268.) sor szó szerinti fordítása: „Mentek sötéten a magányos éjszakában az árnyékon át.” Mintha ők lettek volna sötétek, és az éjszaka magányos.¹⁴

Longinosz is, Burke is a holtak birodalmából vette példáját, szemléltetni mégsem ugyanazt szemléltették. Aiász dacosan hallgatott, hiába nógatta Odüsszeusz, nem szólalt meg. Hajthatatlansága szándékos cselekvésre utalt, tartózkodott valaminek a megtételétől. Noha csendben maradt, nem volt csend: az Odüsszeuszt körülvevő lelkek mindegyre faggatództak, ő pedig Aiászt kérlelte, hogy szólaljon meg végre. Aeneas és a jósnő viszont rettenetes ürességet, sötétséget, magányt és csendet ész-

¹² Uo. (II. VI) 84. – Az eredetiben: *Vacuity, Darkness, Solitude and Silence*.

¹³ Vergilius: *Aeneis* (Kr. e. 19). Magyar Helikon, Budapest, 1973. (VI. 264–269) 240–241. Lakatos István fordítása. – Az eredeti: *Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes / et Chaos et Phlegethon, loca nocte tacentia late, / sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro / pandere res alta terra et caligine mersas. / Ibant obscuri sola sub nocte per umbram / perque domos Ditis vacuas et inania regna. – Chaos – a tátongó úr, a föld, az alvilág, a szerelem, a sötétség és az éj szülője, vö. Hésziodosz: Istenek születése* (Kr. e. 700 k./1976). (116. kk.) 10; *Phlegethon* – az alvilág tüzes folyója; *Dis* – az alvilág királya.

¹⁴ Vö. Kerényi Károly **Vergilius** szócikke (1994). In: Szerdahelyi István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon*. XVI. (U–Vidz.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 589.

lelt az alvilágba vezető úton. A külvilág tétlen észlelése azonban – Aiász hallgatásával ellentétben – nem cselekvés. Longinosz a hallgatásra, valakinek a konok hallgatására hozott példát, míg Burke a külvilág rettenetes csendjének észlelésére. Mindketten a hallgatást, illetve a csendet minősítették ékesszólónak, nem a csendet vagy hallgatást mutatták be ékes szavakkal. A hallgatás, illetve a csend fenséges voltát mindketten a világ részeként (*de re* felfogás) s nem a világ leírásaként (*de dicto* felfogás) értelmezték, de eszük ágában sem volt kétségbe vonni Homérosz és Vergilius ékesszólását. Nem mindig egyszerű eldönteni, hogy melyik felfogásról van szó. Alfred de Vigny a „fenséges állatok” (*sublimes animaux*) élettől való búcsúzását állította példaként keserű fabulájában: „*Látván, hogy élük át s mi módon végezék: / Nagy csak a hallgatás, a többi gyöngeség*” (*A farkas halála*. 1838).¹⁵

A fenséges két felfogása össze is fonódhat. Immanuel Kant az embert a természethez fűző viszony minden érzékelhető mértéket meghaladó aránytalanságát ragadta meg a fenséges (*die Erhabenheit*) fogalmával. Az *ítélőerő kritikája* (1790) című művében a fogalom két fajtáját különböztette meg. A matematikai fenséges képzetét a természet végtelensége, a dinamikus fenséges érzetét a természet hatalmassága váltja ki a lélekben. Mindkettő az elme sajátos állapota, mert „*a fenségesség semmiképpen sem a természet dolgaiban rejlik, hanem csakis a mi lelkünkben, amennyiben tudatában lehetünk annak, hogy erősebbek vagyunk a bennünk levő természetnél és ezáltal ... a rajtunk kívül álló természetnél is.*” Ezért „*félelem nélkül ítéljük meg a természetet, és fellette állóan fenségesnek gondoljuk el saját rendeltetésünket.*”¹⁶ Érvelésében a külvilág tapasztalata váltja ki a fenséges élményét, amely önmagunk meg tapasztalásává válik. A fenséges tapasza-

¹⁵ Zempléni Árpád fordítása. Az eredeti: *A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu'on laisse, / Seul le silence est grand; tout le reste est faiblesse.*

¹⁶ Immanuel Kant: *Az ítélőerő kritikája* (1790). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. (I. 1. 2. B 28. §) 230. – Az eredeti: *Also ist die Erhabenheit in keinem Dinge der Natur, sondern nur in unserm Gemüte enthalten, sofern wir der Natur in uns, und dadurch auch der Natur ... außer uns, überlegen zu sein uns bewußt werden können. ... jene ohne Furcht zu beurteilen, und unsere Bestimmung als über dieselbe erhaben zu denken.*

lata nem közönséges tapasztalat, mert a tapasztalatra vonatkozó ismeretelméleti reflexió nem mérhető össze magával a tapasztalattal.¹⁷ Ráadásul Kant úgy gondolta, hogy ember mivoltunk fenéségességének érzete szolgál erkölcsi kötelezettségeink alapjául is.

Friedrich Schiller 1793-ban értekezett a fenségesről. Az a látomás kínoztta, hogy az emberi történelemnek nincs értelme. Kétségbeesésének ekképpen adott hangot: „Aki ... mindig csak azon töri a fejét, hogy a természet merész zűrzavarát harmóniába oldja fel, az nem lelheti tetszését egy világban, ahol úgy látszik, hogy inkább a kerge véletlen, semmint egy bölcs terv kormányoz.”¹⁸ A történelmet a természeti erők és az emberi szabadság összecsapásaként ragadta meg, és úgy vélekedett, hogy a megismerés balsikeréért kárpótlást nyújt az emberi szabadság érzete. A függetlenséget sajátos örömforrásnak tartotta, s így fogalmazott: „Ebből a szempontból, s *csak* ebből a szempontból, a világtörténelem szememben fenséges objektum.”¹⁹ Tétlen észlelését előbb berzenkedés követte. Mélységes elégedetlenséggel töltötte el, hogy a transzcendentáló értelmet firtató kérdései tompa csend-

¹⁷ Vö. Frank R. Ankersmit: *A történelmi tapasztalat* (1993). Typotex, Budapest, 2004. 61. – A holland történész – Arisztotelész sajátos tapasztalatfogalma mellett – Kant fenségfogalmát hívta segítségül a történelmi tapasztalat meghatározására. Kanttal ellentétben, aki a piramisokat és a római Szent Péter-székesegyházat említette példaként (I. 1. 2. A 26. § 218.), a hétköznapi jelenségekben megnyilvánuló fenségesre hívta fel a figyelmet: „amikor a mindig is a leginkább sajátunknak érzett, az önazonosságunk konstitúciójához tartozó bensejében tapasztaljuk meg az idegenséget. ... Mikor éppen a köznapi valóság nekünk oly ismerős területén következik be paradox szakadás a valóságban, akkor állunk szemtől szemben a maga legfenségesebb formájában a fenségessel” (97). – Az eredeti: *In de ervaring van een vreemdheid in het hart van datgene wat wij altijd rekenden tot het meest eigene en het meest vertrouwde, tot datgene wat behoort tot de constitutie van onze identiteit. ... Wanneer de werkelijkheid juist op het ons zo vertrouwde domein van de alledaagse werkelijkheid een paradoxale gebrokenheid toont, dan staan we oog in oog met het sublieme in zijn meest sublieme vorm.*

¹⁸ Friedrich Schiller: *A fenségesről* (1793). In: *Válogatott esztétikai írásai*. Magyar Helikon, Budapest, 1960. 98. – Az eredeti: *Wer... immer nur darauf ausgeht, ihre kühne Unordnung in Harmonie aufzulösen, der kann sich in einer Welt nicht gefallen, wo mehr der tolle Zufall als ein weiser Plan zu regieren scheint.*

¹⁹ Schiller i. m. 99. – Az eredeti: *Aus diesem Gesichtspunkt betrachtet, und nur aus diesem, ist mir die Weltgeschichte ein erhabenes Objekt.*

be hullanak. Végül arra jutott, hogy a világtörténelem törvények nélküli káosza a fenséges maga.

Némiképpen hasonló, de az előbbit (*de re* és *de dicto* felfogás) keresztbe metsző megkülönböztetés, hogy a csend, illetve a hallgatás egy retorikai alakzatban fordul-e elő, vagy egy retorikai alakzatot valósít meg éppen, vagy legalábbis szerepet játszik létrejöttében. Az első eset szemléltetésére Jékely Zoltán verssorát választottam a Holdról, a „kék magasság kihalt csillagáról”: *„Rajta a nemlét gyöngyházfényű csendje”* (*A Holdhoz – tán utólszor*. 1937). A végső pusztulást idéző szóképpen a nemlét tulajdonságát egy birtokviszonnyal (*genitivus qualitatis*) jellemezte. A „gyöngyházfényű csend” negatív szinesztézia, amely a fényérzékelést a hang hiányával kapcsolja össze, a halott ember arcbőrét és némaságát idézi meg. A második esetre egy jellegzetes szerzői turpisságot választottam példaként, mellyel többnyire művük előszavában élnek, rendszerint fejedelmi többszt használva: *A terjedelem szűkös volta miatt nem tárgyalhatjuk az élet értelmét firtató kérdéseket*. Öntelt, magabízó szavaikkal a préteríció gondolatalakzatát valósítják meg.

Igazi nevek, helyettesítő nevek, névtabu

*Minden jakutnak két neve van,
és sohasem szólítják őket
az igazi nevükön...¹*

A mágikus korszakban a nevek tudása számított a legfontosabb tudásnak. Vélekedésük szerint a név kimondása odaidézi tulajdonosát. Ha valakinek megtudták a nevét, szólíthatták, parancsolhattak neki. A titokban tartott igazi nevet a nem szolgarendűek a lényüket övező határként védték. James G. Frazer úgy fogalmazott, hogy „a primitív ember lénye fontos részének tartja a nevét, és ennek megfelelően törődik vele”.² A nevek tudása éppúgy alakította a csoport tagozódását, mint az anyagi vagy szellemi javak birtoklása. Fegyverrel, csellel, találós kérdéssel próbálták kitudni a másik igazi nevét, és eltitkolni a magukét. Arany László Nagyszalonta környékén, Kriza János Háromszéken jegyezte le a rest fonóleányról szóló mesét. Feleségül kérte a királyfi, mert azt hitte, hogy még szorgalmas is. Ám nagy bajba került, mert nem tudott fonni. Ekkor elébe lépett egy hosszú szakállú, „kisdéd emberke”, és azt ígérte neki, hogy megfonja helyette a temérdek kendert, de a munka végeztével magával viszi, hacsak addig ki nem találja a nevét. A szép királyleány mindkét változatban kitudta és kimondta természetfölötti segítője nevét – Pancimanci, illetve Tánci Vargaluska –, aki azon

¹ Martin Sauer (ed.): *An Account of a Geographical and Astronomical Expedition to the Northern Parts of Russia* (1785–1794). T. Cadell, jun. and W. Davies, London, 1802. (X) 125. – Az eredeti: *Every Yakut bears two names, and is never called by the right.*

² James G. Frazer: *Az Aranyág* (1890). Századvég Kiadó, Budapest, 1993. (XXII) 145. – Az eredeti: *Primitive man regards his name as a vital portion of himself and guards it accordingly.*

nyomban eltűnt.³ Mivel egymásba fonódott a megszólítás és felszólítás, eggyé vált a vocativus és imperativus, a névhez varázserő kapcsolódott. Kései tanúsága ennek a magyar nyelvben is meglévő *szólít / hív – megnevez* kettős. Bertha Franciska a személynevek szólító és említő jelentéstani szerepéről szólva írta: „Ha ‘hív’ jelentésű igét alkalmaz a beszélő, ez arra utal, hogy a megnevezés célja az, hogy a megnevezett menjen oda a hívóhoz, aki nyilván akar tőle valamit. Ha azonban a ‘mond’ jelentésűt használják, ez másfajta helyzetet tételez föl: a kapcsolat nem a megnevező és a megnevezett között jön létre, hanem a megnevezettől voltaképpen függetlenül a megnevezők egymás között használják a nevet arra a célra, hogy emlegessék a név viselőjét.”⁴

A mágikus korszakban a nevet lényük részének tartották, ezért – valamilyen nehezen meghatározható értelemben – azonosították egymással a nevet és viselőjét. Mai megfogalmazásban: egybeesett a név és denotátuma. Ha két embernek azonos volt a neve, az egyezést nem tekintették pusztán véletlennek. Jean-André Cuoq algonkin szótárának tanúsága szerint az azonos nevű emberekre azt mondták: *nind owiiawina*, azaz *ő egy másik én*.⁵ Ma senki nem mond ilyet. Ha két embert ugyanúgy hívnak, kedélyesen druszának nevezik egymást, a nyelvészek pedig polidenotátumról beszélnek, ha azt tárgyalják, hogy sok embert hívnak *János*nak. A jelelmélet hagyományos fogalmai kicsorbulnak, ha a mágikus korszak névtani jelenségeire alkalmazzák őket. A nevet és tulaj-

³ Arany László (összegyűjt.): *Eredeti népmesék*. Heckenast G., Pest, 1862. 277–284, illetve Kriza János (szerk.): *Vadrózsák*. I. Stein János Erd. Muz. egyleti könyvtár, Kolozsvár, 1863. (V. IV). 411–414. – Az idézet: 413. – A mese besorolása az Aarne–Thompson-féle osztályozás szerint: *The Types of The Folktale* (1910). Indiana University. Helsinki, 1961. 500. és 501. II., III. (FFC 184) 168–169.

⁴ Bertha Franciska: „Hogy hívnak?” Névtani Értesítő 15. 1993. 61. – A szerző példákkal szemléltette, hogy számos nyelvben megtalálható ez a párhuzamosság.

⁵ J. A. Cuoq: *Lexique de la langue algonquine*. J. Chapleau & Fils, Montréal 1886. 113. – Az eredeti: *Nind owiiawina*, c’est mon homonyme; c’est un autre moi-même.

donosát ikonikus kapcsolat fűzte egybe, azaz valamilyen módon hasonlítottak egymásra. Ha két név hangalakja azonos (homofónia) volt, akkor a két ember tulajdonságait is azonosnak vagy roppant hasonlóknak tekintették. Edward William Nelson a XIX. század végén Askinukban, a Vancouver-fok közelében egy különös eszkimó halotti lakomáról számolt be: „A szertartás során a halott férfiak névrokonai életkorra való tekintet nélkül párt alkotnak elhunyt feleségeik névrokonaival, és miközben a férfiak vagy legények tűzifát visznek ideiglenes társuknak, az utóbbiak ételt készítenek nekik, ezzel jelképezve a halottak egykori egyesülését.”⁶ A szószemantikai elemzésekből ismert homonímia–szinonímia megkülönböztetés – azonos hangalak, különböző jelentés, illetve különböző hangalak, azonos jelentés – alkalmazhatatlan ezekre az esetekre. (A „hús-vér szinonimák” képzavar sem visz közelebb a megoldáshoz.) Knud Rasmussen az Északi-sarkvidék eszkimóinak körében jegyezte fel, hogy: „Az az ember, akit egy elhunytól neveztek el, örökölte nevének tulajdonságait; és azt mondták, hogy a halottnak nincs addig nyugalma, és a lelke nem mehet át az elhunytak földjére, amíg a nevét újra meg nem kapta.”⁷ A kognitív tudomány fogalomkészletét használva a mágikus nevek tartályok, amelyek az azonos nevű ősöket is tartalmazzák. A névsokszorozás vagy névfoglalás mind a mai napig ismert jelenség, az elsőszülött fiúnak gyakran adják apja, nagyapja, dédapja nevét. Egykor úgy tartották, hogy az ősök nevével lelkük is beköltözik az újszülöttbe, a név ereje egyesíti az elődöket az utódokkal. Egy hesseni paraszt-

⁶ Edward William Nelson: *The Eskimo about Bering Strait*. Eighteenth Annual Report of the Bureau of American Ethnology, 1896–1897. 1902. 379. – Az eredeti: *During the continuance of the festival the namesakes of dead men are paired with namesakes of their deceased wives without regard to age, and during this period the men or the boys bring their temporary partners firewood, and the latter prepare food for them, thus symbolizing the former union of the dead.*

⁷ Knud Rasmussen: *The People of the Polar North*. Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London, 1908. (II) 116. – Az eredeti: *The man who was named after one deceased, inherited the qualities of his name; and it was said that the dead man had no peace, and that his soul could not pass to the land of the departed, before his name had been given again.*

portán 1552-től 1977-ig minden fiút Johannesnek kereszteltek el, így eshetett meg, hogy a gazda több mint négyszáz esztendőn át a Johannes Hoos nevet viselte.⁸

Az amerikai antropológia egyik megalapítója, Daniel G. Brinton írta ezzel kapcsolatban: „Az eszkimók azt mondják, hogy egy férfi három részből áll, a testéből, a lelkéből és a nevéből, s ezek közül egyedül az utoljára említett nyerheti el a halhatatlanságot.”⁹ Mivel a név is az ember tulajdona, éppúgy, mint a teste, hangja, szája, lelke, lábnyoma vagy árnyéka, gonosz célú használata akár az életét is kiolthatja. Nevét azért titkolja, nehogy utasítás címzettje legyen, s így szolgasorsra jusson. Ludwig Wittgenstein egy ízben megjegyezte, hogy „Ha a nevéen szólítják, az állat jön. Akárcsak az emberek.”¹⁰ A parancsnyelv a *hív/szólít* vs *hallgat* (valamilyen névre) antonímián, mégpedig kölcsönhatáson alapuló konverzíván nyugszik: *Ez a kutya Bodri névre hallgat*. Bodri neve nem „nála van”, ha a gazdája hívja, kénytelen szót fogadni. A *kutya szó öt betűből áll* mondatban a *kutya* szót említjük, míg *A kutya harap* mondatban használjuk. A jó kutya azonban mindkét mondat hallatán odamegy a gazdájához, vagy legalábbis felkapja a fejét. A parancsnyelvében összefonódik Bertrand Russell nevezetes különbségtétele, az említés és a használat, nem választható szét a tárgy- és metanyelv. A szó varázsereje éppen abban rejlik, hogy a név kiejtése nem lehet más, mint hívás.¹¹ A mesék ismétlődő fordulata, hogy a véletlenségből hangoztatott név odaidézi a szolgaszellemet vagy

⁸ Vö. Arthur E. Imhof: *Elveszített világok* (1983). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991. (4) 152.

⁹ Daniel G. Brinton: *Religions of Primitive Peoples* (1897). American Lectures on the History of Religions. Second Series: 1896–1897. G. P. Putnam's Sons. New York–London, 1899. (III.) 94. – Az eredeti: *The Eskimos say that a man consists of three parts, his body, his soul, and his name, and of these the last mentioned alone achieves immortality.*

¹⁰ Ludwig Wittgenstein: *Észrevételek* (1914–1951). Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1995. 99. – Az eredeti: *Tiere kommen auf den Zuruf ihres Namens. Ganz wie Menschen.*

¹¹ Vö. Solymossy Sándor: *Babonás hiedelmek és eljárások*. In: *A magyarság néprajza*. IV.: *A magyarság szellemi néprajza*. II.: *Zene, tánc, szokások, hitvilág, játék*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é. n. [1937] 374.

állatsegítőt. A vogul hősénekben a világügyelő férfi hívta nénjét: „Azon pillanatban ime valami hirtelen dörgés [hallik]. Oda tekint, hát három szárnyas ló hátán ama nénye asszony jön. »Mi lelt ..., öcsém?! Mért idéztél engem ily rögtönösen; éppen theát iván ülttem [s a rögtönös idézéstől] a theacsészék izzé-porrá törtek össze: micsoda szükségbe, inségbe estél?»”¹²

A rontó szellemek ólálkodása miatt a gyámoltalan újszülöttet fenyegette a legnagyobb veszély. „Megszületésekor lármával, kolompzörgetéssel, dobszóval el lehet a lappangó rémeket riasztani, de huzamosabban ez nem alkalmazható ellenszer. Az állandó név helyes megválasztása az egyetlen orvosság”¹³ – állapította meg a névmágiáról szóló tanulmányában Solymossy Sándor. Az ómagyar kori névadást típusokba rendező Pais Dezső a kezdetleges nevek tizedik csoportjában tárgyalta az óvóneveket, melyeknek a szülők azt a szerepet szánták, hogy elhárítsák az ártó szellemeket. Leki-csinylő jelentésű (maledicens) nevet adtak az újszülöttnak, hogy ne keltsék fel irigységüket: *Semet* ‘szemét’ (1095). Az óvónevek másik fajtája a megnevezett létezését is tagadta: *Numuolou* ‘nem-való’; *Numwog*, *Nemuogv*; *Numuogi*, *Nemvog* ‘nem-vagy’ (1174/1211). *A Mauog*, *Mawog*, *Mawag* (1138/1329) jelentése pedig feltehetően ‘ma-van’, vagyis a holnapot már nem éri meg. Az óvónevek harmadik csoportjába azokat a neveket sorolta, amelyek eleve holt-nak nyilvánítják a csecsemőt, jelezve a gonosz szellemnek, hogy nincs itt semmi keresnivalója: *Nemel* ‘nem él’ (1211); *Halaldi*, *Halalod* ‘halál’; *-di* és *-d* képzővel (1152).¹⁴

A születéskor kapott név kitudódását végzetesnek tartották. A magyar vidéken általános szokás volt, hogy a keresztelésig nem árulták el a gyerek nevét.¹⁵ Az újszülött látogatásakor Szent-es környékén úgy védekeztek a szemverés (igézet) ellen, hogy

¹² Munkácsi Bernát: *Vogul népköltési gyűjtemény*. I. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1902. 15.

¹³ Solymossy Sándor: *Névmágia* (1927). In: *A „vasorrú bába” és mitikus rokonai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991. 26.

¹⁴ Vö. Pais Dezső: *Régi személynéveink jelentéstana*. Magyar Nyelv, XVIII. évf. 1922. 4–6. sz. 95–96.

¹⁵ Vö. Lőrincze Lajos: *A tolna-baranyai (volt bukovinai) székelyek névadási szokásaihoz*. Ethnographia / Népelet, LIX. évf. 1948. 37–38.

azt mondták: „*Csúnya vagy, ronda vagy, meg ne verjelek szemmel.*” Szakolyban (Szabolcs m.) megköpökdétek az újszülöttet, és így hárították a rontást: „*Seggibe a szemed, meg a két első fogad.*” A Pest megyei Uszódon kiírták az ajtóra a lázas beteg gyerekek nevét: „*Nincs itthon Misák Teruska.*”¹⁶ A beteg gyerekek a világ számos táján adtak új nevet, hogy így tévesszék meg a rontó szellemet. Bukovinában a nagybeteg kisgyereket „elvették a névéről”, másik nevet kapott, hogy „a régi névvel együtt a betegség is elmaradjon tőle”.¹⁷ Moldvában még a XX. században is élt ez a szokás. A magyar régiségben számtalan olyan név ismeretes, amely csúfnévként is megállná a helyét, de nem lehet tudni, hogy újszülöttként kapta-e szüleitől, vagy felnőttként a galád uraságtól. Pais Dezső tanulmányában a testi tulajdonságról vett férfinévek között szerepel a *Hitvand* ‘hitvány’, -d képzővel (1171, 1211), a gúnynevek között a *Chuna*, *Chvna* ‘csúnya’ (1237/1244) és a *Zennes*, *Zennyes* ‘szennyes’ (1211, 1372).¹⁸ Wilhelm Radloff, a szibériai népek és nyelvemlékek kutatója az altaji tatárok születési népszokásait is leírta. A vajúdás kezdetekor a férfiak a jurtán kívül csaptak gonoszszűző lármát. Az újszülöttnak a családfő adott nevet, többnyire arról a személyről, aki először lépett a sátorba, vagy arról a tárgyról, amelynek először ejtették ki a nevét (‘balta’, ‘puska’ stb.). Azért hagyatkoztak a véletlenre, hogy a rontó szellemet félrevezessék. Ha az előző gyerekek a születésük után nem sokkal meghaltak, taszító (‘kutya segge’, ‘piszok’ jelentésű) nevet adtak a csecsemőnek.¹⁹ Gombocz Zoltán, aki Radloff leírására először hívta fel a figyelmet, a karakirgizek hasonló szokásával vont párhuzamot: „A szülés után valami tárgyat vagy szót, amit az anya mond ki vagy nevez meg, választanak névnek.”²⁰

¹⁶ Pócs Éva (összeáll.): *Szem meglátott, szív megvert.* Magyar ráolvasások. Helikon Kiadó, Budapest, 1986. 44–45. és 118.

¹⁷ Szendrey Zsigmond–Szendrey Ákos: *Magyar néphit- és népszokáslexikon* (1940-es évek). Tortoma Könyvkiadó, Barót, 2024. 416.

¹⁸ Vö. Pais i. m. 94.

¹⁹ Lásd Dr. Wilhelm Radloff: *Aus Sibirien* (1884). T. O. Weigel Nachfolger, Leipzig, 1893. (IV. 1) 315–316.

²⁰ Gombocz Zoltán: *Árpád-kori török személyneveink*. III. Magyar Nyelv, X. évf. 1914. 8. sz. 338.

Az archaikus gondolkodásban a (tulajdon)névnek úgy kellett betöltenie azonosító szerepét, hogy a rontó szellemet egyúttal távol tartsa attól, akit az azonosítás érdekében megnevezett. Ehhez legalább két névre volt szükség: egy titkolt, igazi névre és egy közszájon forgó óvónévre. A születés után kapott semmitmondó vagy taszító tejnevek, köldöknevek kevésbé voltak alkalmasak rontásra, mert nem fonódtak össze a megnevezett lényével, és a beszédbe szöve sem hívták fel magukra a figyelmet. Ha a gyerek nagybeteg lett, a máramarosi Desze faluban még a XIX. század végén is úgy tettek, mintha eladták volna. A keresztségben kapott neve helyett állatnevet adtak neki, és egész életében azon szólították.²¹ A felserdült ifjak beavatási szertartáson estek át. Mivel a betegségdémonoktól már kevésbé kellett tartaniuk, új, végleges nevet kaptak, óvónév helyett sorsirányító nevet, valamelyik emlékezetes cselekedetükről, szembetűnő testi tulajdonságukról nevezték el őket, vagy hősi hangzású nevet adtak nekik. A tulajdonnév és a köznév elhatárolásával bíbelődő tudósok nemegyszer beérték annak megállapításával, hogy az előbbinek nincs jelentése, csak denotációja van. A híres dán nyelvész, Otto Jespersen szerint azonban széles mezsgye húzódik köztük, egymásba mosódó, különös átmenetekkel.²² Az igazi nevek – a rejtett nevek és a tabunevek – a tulajdonnevekhez, a helyettesítő nevek – az óvónevek és a leplező, elkerülő nevek – a köznevekhez állnak közelebb.

A saját név eltitkolása és a nagy hatalmú, veszedelmes lények (istenek, totemállatok, ártó szellemek, halottak stb.) nevének kiejtési tilalma közös töről fakad. A névtabu egy név kimondatlanságában ölt testet. A megnevezés szüksége miatt azonban a tilalmas név helyett egy másikat vagy másokat mondtak ki. Mivel a „sorsintéző hatalommá, felsőbb lénnyé, szellemmé, összé, totemmé magasztosult” állat²³ nevét nem ejthették ki, sokszor éltek körülírással,

²¹ Sróth Péter (közlése Desze faluból): *Máramarosi oláh babonák*. Ethnographia, II. évf. 1891. 9. sz. (5) 363.

²² Lásd Otto Jespersen: *The Philosophy of Grammar* (1924). Allen and Unwin Ltd., London, 1935. (IV) 64–71.

²³ Vö. Pais i. m. 1922. 1–3. sz. 31.

használtak leplező neveket. A vogulok csak így merték emlegetni a farkast és a szarvast. A tiltott nevet lassú feledésre ítélték. Az eredeti elnevezések a magyarból is kikoptak: *farkas* ‘farokkal rendelkező, farkas állat’, illetve *szarvas* ‘szarvval rendelkező, szarvas állat’. A nemzetségek és törzsek a névfelejtés közösségei, mindannyian hallgatnak arról, ami összeköti őket. A hallgatás ez esetben sajátos társadalomszervező erő, a közös leszármazás, a testvériség tudatát közvetíti. Az istenek nevének kiejtése is veszedelmes volt, meg is ölhetette azt, aki a szájára vette őket; a név pusztító ereje az isteni hierarchiában betöltött helynek felelt meg. Theodor Hoffner egyenes arányosságot állapított meg az istenség hatalma és neve ereje között: „Minél nagyobb és hatalmasabb volt az isten, annál erősebbnek és hatásosabbnak kellett lennie igazi nevének is.”²⁴ Zlinszky Aladár a névmágia legfurcsább esetének azt tartotta, amikor „félelemből ellenkező értelmű nevet adnak az illető istennek vagy szellemnek: jóságát, kegyességét hangoztatják, hogy ezáltal elvegyék a megszólítás élet, s mintegy eleve kiengeszteljék.”²⁵ A híres példát is idézte az *Eumeniszekből*, az *Oreszteia*-trilógia (Kr. e. 458) befejező darabjának végéről, ahol Aiszkhülosz az Eumeniszek ‘jóakarók’ hízeltőnévre cserélte a bosszúállás kérlelhetetlen istennői, az Erünniszök nevét. A magyar népi betegséglelnevezések sorában ilyen a *szentantaltüze* ‘orbánc’. Egy gyimesközéploki ráolvasásban Jézus „*megtalálta a hetvenhétféle szökdöső, futkosó, rusnya fekete Szentantaltüzeit*,” és olyan helyre küldte, ahol „*a Jóisten igéje sohasem tartatik*.”²⁶

A kevésbé tagolt társadalmakban a királyok, törzsfők és papok neve is tabu alatt állt, de a címüket nem titkolták. Súlyos büntetésre számíthatott, aki kimondta születési nevüket, ezért a szókincs hasonló hangzású szavait is lecserélték. Az etiópiai Gera

²⁴ Dr. Theodor Hoffner: *Griechisch-Ägyptischer Offenbarungszauber*. H. Haessel Verlag, Leipzig, 1921. (701. §) 179. – Az eredeti: *Je höher und mächtiger der Gott war, desto Kräftiger und: wirksamer musste auch sein wahrer Name sein*. – A szövegre Ernst Cassirer hívta fel a figyelmet: *Nyelv és mítosz* (1925). Helikon, XXXVIII. évf. 1992. 3–4. sz. 440. 21. j.

²⁵ Zlinszky Aladár: *Névvárzás*. Magyar Nyelv, XXIII. 1927. 3–6. sz. 108.

²⁶ Pócs i. m. 164–165.

Királyságban azt büntették halállal, aki az élő király nevét ejtette ki, Madagaszkáron – miután a halott uralkodónak új nevet adtak – annak oltották ki az életét, aki a király régi nevét mondta ki.²⁷ A mágikus gondolkodás alapvetően prezentista,²⁸ nincs ampliatív kontextusa, azaz voltaképpen nem tehetők állítások halott vagy születendő emberekről.²⁹ Az archaikus ember lényének része volt a neve, ha meghalt, a neve is velehalt. Ha az itt maradottak nagy elővigyázatlanságukban mégis kiejtették a nevét, visszaidézték kísérteni az élők közé. Elképzelésük szerint a név önmagában kezeskedik a létezésért, akinek-aminek van neve, az szükségképpen létezik is. Ahány név, megannyi létező. Az ismeretlen neveket különösen félelmetesnek tartották, mert kimondásukkal szörnyűséges, idegen lények ronthatnak rájuk. A halott nevének kiejtési tilalmát csaknem mindenütt feljegyezték. A magyarországi vándorcigányok még az 1950-es években is tabunak tekintették a halott nevét, és pipát, cigarettát, aprópénzt tettek a sírjába. A halotti tor és a koporsóba helyezett tárgyak egyaránt arra szolgáltak, hogy ellássák mindennel a nagy útra, nehogy visszajárjon háborítani az élőket. A név kimondásának tilalma, ha nem örökre szólt, meghatározott ideig tartott, addig, amíg a halott az élők társadalmából új hazájába nem ért. A gyász hosszát az út megtételéhez szükséges idő szabta meg. Tagányi Károly írta, hogy „a temetés után tartott emléktorok napjai... a léleknek a másvilágban való utazásával és ennek különböző állomásaival függnek össze”,³⁰ és csodálkozva állapította meg, hogy ezek az időközök mennyire egybevágnak az egyes népeknel.

Végül álljon itt egy érdekes példa arra, hogy a név hiánya megnevezésül is szolgálhat. Az ujjak magyar nevét először az 1405

²⁷ Vö. Frazer i. m. (XXII. 4. §) 148. és 150.

²⁸ Tőzsér János: *Metafizika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. (2.3.1) 104.

²⁹ Vö. Klima Gyula: *Szent Tamás metafizikája és az analitikus filozófia, avagy lehetséges-e analitikus metafizika?* (Bevezetés) In: Aquinói Szent Tamás: *A létezőről és a lényegről*. Helikon Kiadó, Budapest, 1990. (1) 13. és 44. 21. j.

³⁰ Tagányi Károly: *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről*. III. Ethnographia, XXIX. évf. 1918. 1–4. sz. 31.

körül keletkezett Schlägli magyar szójegyzék tartalmazza: *hüvelyk-, mutató-, középső, gyűrűs-, kisujj*.³¹ Az 1577 körül készült *Kolozsvári glosszákban* a negyedik ujj neve *nevetlen ujj*.³² Népi elnevezése is ez volt.³³ Nem alakjánál vagy méreténél fogva tűnt ki társai közül, mint a hüvelykujj vagy a kisujj, nem is rendeltetésénél fogva, mint a mutatóujj, nem is helyzeténél fogva, mint a középső ujj, hanem azzal, hogy nincsen neve.³⁴ Önállóan nem is igen használjuk semmire, csak a többivel közösen: marokra fogva, ökölbe szorítva, valakinek a tenyerébe csapva. A negyedik ujjat éppen hiányzó megnevezése képesítette arra, hogy a szómágián alapuló ráolvasások kísértőcselekményeiben meghatározó szerepet töltsön be a Kárpát-medence középső és keleti felében. Az ígézet (szemverés), a szem, torok és gyomor betegségeinek gyógyításában, a kelések, kiütések, szemölcsök elmulasztásában gyógyításképp. A gyógyító többnyire jobb keze nevetlen ujjával kerítette, keresztelte, dörgölte a fájós testrészt, elmulasztandó kiütést, egyszer-egyszer a kettőt egyszerre fogva munkára.³⁵ A negyedik ujjra egykor nem azért esett a választás, mert kényelmesebb vele bánni, hanem azért, mert nincsen neve. Sajátos észjárás szerint névtelenségét használták megnevezésére, mert a gonosz szellem vagy maga a Sátán így nem találhatta meg, nem akadályozhatta gyógyító munkájában. A szerelmi varázslásban is hathatósan közreműködött. Matolcson (Szabolcs m.) úgy tartották, hogy a leány megnyeri a legényt, ha olyan pogácsával éteti, amelybe bal keze nevetlen ujjának kereszt alakban bevágott hegyéből kilenc csepp vérét csepegtette.³⁶

³¹ Lásd *A schlägli magyar szójegyzék a XV. század első negyedéből* (1405 k.). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1894. (399–403) 23–24.

³² Lásd *Kolozsvári glosszák* (1577 k.). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1907. 35.

³³ Vö. Beke Ödön: *Ujjak nevei*. Magyar Nyelvőr, LXII. évf. 1933. 31.

³⁴ Vö. Asbóth Oszkár: *A nevetlen ujj*. Nyelvtudomány, II. évf. 1908. 1. sz. 39–40.

³⁵ Pócs Éva csaknem 20 esetet gyűjtött egybe a magyar ráolvasásokat bemutató kötetébe: *Szem meglátott, szív megvert* (1986).

³⁶ Vö. Luby Margit: *Bábelelte babona* (1936). Helikon Kiadó, Budapest, 1983. 27.

Laik Eszter

Aki a csendet szóra bírja

Első kötete 2022-ben jelent meg, majd követte egy év múlva a következő, és idén a legfrissebb. De hol volt eddig E. Bártfai László? – kaphatja fel az ember a fejét e három rendkívül izgalmas, tudományos nézőpontját tekintve is páratlanul újszerű tanulmánykötetet olvasva.

Nos, a szerző eddig sem rejtőzködött: elég csak átböngészni az Irodalmi Jelen esszérovatának régebbi közléseit, melyek között rendre fel-felbukkan E. Bártfai László neve, de publikált már többek közt a Holmiban, a Kortársban, a Dunatükrön, a Dunatájban, az Ezredvégben, a Magyar Nyelvben és a Valóságban is – noha ezek a közlések is zömükben az elmúlt tíz év termései. Ennyire későn „érett volna be” az idén hetvenéves alkotó?

Ha érlelődésnek tekintjük azt a több évtizedes szerkesztői, alkotó-szerkesztői pályát, amelyet E. Bártfai befutott, és olyan, kiadástörténeti jelentőségű művek, sorozatok kövezik ki, mint a *Magyarország története* egyes kötetei, a Hermész Könyvek sorozat (többek közt Wittgenstein, Hamvas, Karl Popper, Gombocz Zoltán vagy Földényi László műveivel), vagy hogy sajtó alá rendezte, előszóval, jegyzetekkel látta el a századelő világhírű jogász-szociológus-filozófusának, ifjabb Leopold Lajosnak *A presztízs* című könyvét, és nem mellesleg lefordította Peter Winch brit filozófus *A társadalomtudomány eszméje* című alapművét, valamint Alfred Tarski lengyel logikus *Az igazság szemantikus felfogása* című programadó írását, akkor nem is egyszerű érlelődésről, de a gondolkodás és alkotás magasiskolájának elvégzéséről beszélhetünk.

Roger Scruton, konzervatív brit író-filozófus Hegel nyomán azt vallotta, hogy a tanulmányírás mint intellektuális tevékenység végső soron spirituális vállalkozás a művészet, a zene, a vallás, a politika és a filozófia egységbe foglalására. Noha Scruton témáit tekintve kevésbé rokonítható E. Bártfai László világával, e frappáns meglátásánál semmi sem jellemezhetné jobban a magyar szerző

alkotásmódját. Bártfai több évtizedes felvérteződése, olvasási és fordítói gyakorlata (hiszen az olvasásban, annak módszereiben, a mnemotechnikában, a szelekcióban, a jegyzetelésben is muszáj gyakorlatot szerezni) „megágyazott” annak a rendkívül széles horizontú tájékozódásnak, amelynek esszéi, tanulmányai a lenyomatok. Művei nemcsak a Scruton által felsorolt területeket foglalják egységbe, de ezek mellé kell sorolni a nyelvészetet, a kommunikációelméletet, az irodalomtudományt és -történetet, a történelmet, a vallástörténetet... és még akár folytatható volna a sor az egyes Bártfai-írások specifikumait figyelembe véve.

A néma barát megszólal – jut eszembe szüntelen a könyvcím E. Bártfai hosszú készülődést követő kibontakozása kapcsán: a nyolcvanas években a Magyar Hírmondó sorozatban megjelent mű a Karthauzi Névtelen, az ismeretlen 16. századi magyar szerzetes beszédeiből kínált válogatást. Az asszociáció többrétű. Túl a csendes, néma készülődésen mi sem jellemzi jobban szerzőnk alkatát, munkamódszerét, mint a karthauzi szerzetesek szorgos, hallgató visszavonultsága, amely csupán a lényegre fókuszál: a mindenséggel való párbeszédre, és annak mindenki számára hozzáférhetővé tételére. (Ahogy a néma barát fogalmaz: „Keveset ugyan, de hiteles szövegeket ültettem át latinból a mi népnyelvünkre.”) És végül a képzettársítás legerősebb pillére E. Bártfai László nagy témája, a csend.

Ezzel el is érkeztünk tanulmányai és kötetei tartalmi részéhez, amely javarészt beszéd és hallgatás, kimondás és elhallgatás, közlés és befogadás alakzatait, változatait, eseteit öleli fel. Ezerféle esetét, tehetném hozzá, de Bártfai esszéit böngészve valójában végtelennek tűnik a példatár, amelyet szerzőjük felvonultat.

A 2022-ben elsőként megjelent *Párbeszéd az Úrral* (Tinta Könyvkiadó) rögtön egy speciális terület vizsgálatával nyitotta meg a kötetek sorát: a szakrális kommunikáció fenomenológiájával. Ez így igencsak elidegenítően hangzik, holott a szerző nagyon is közel hozza, megragadhatóvá teszi a Teremtőhöz való viszonyunk megnyilvánulásait, és azt, ahogyan ezt az évezredek során a filozófia, a teológia, az irodalom, a nyelvészet, a vitairódalom megragadta. S hogy miként kapcsolódik ez a Bártfai-féle „szimfónia” főtémájához: a hallgatáshoz, a csendhez? Nem nehéz kitalálni, hiszen a

misztikus élmény maga a csend: Isten imáinkra adott válasza a csendben, a hallgatásban rejlik, de sokszor maga az ima, a fohász is a csend. Ahogy a szerző fogalmaz *A csend imaszerűsége* című tanulmányában: „Antiochiai Szent Ignác levelében – »még hallgatást is meg tudja hallani« –, illetve Weöres Sándor versében – »Az Isten én vagyok, / hallgatók, mégis halljatok« (Középkori *joculator*, 1969) – viszont mindez az ellenkezőjére fordul: a hallgatást kell meghallani. A csendbeszéd oximoron, Isten a hallgatásával szól, nem szavakkal.” A kötet elmélyed a megszólított és a megszólító kettéválaszthatatlanságában is – „minden belső beszéd alapján véve párbeszéd”, idézi Roman Jakobsont –, megannyi aspektusból szemügyre veszi a szentmise liturgikus elemeit (Jézus szavai mellett többek közt Szent Pál, Szent Benedek vagy Szunyogh Xavér Ferenc útmutatásait előhíva), és megvizsgálja a kiüresítés fogalmát Rilke *Első duinói elégia*jából kiindulva, ahol a költő „kétségbeejtő pontossággal jelölte ki a kreatúra helyét egy origó nélküli koordináta-rendszerben: »egy erősebb lét közelében«.”

Ez csupán néhány kiragadott témakör a kötet lenyűgöző gazdagságú anyagából, amely így vagy úgy, de a misztikus élmény nagylátószögű vizsgálata.

E. Bártfai 2023-ban és 2024-ben megjelent újabb két kötete valójában összeszervül mindezzel: *A hallgatás alakzatai* (Simmelweis Kiadó) és az *Elrendelt hallgatás* (Tinta Könyvkiadó) is a főtemát bontják ki. Az előbbiben összegyűjtött tanulmányok mind valamilyen képp a titok fogalma körül összpontosulnak. *A titok és a számegyenes* ciklus egyik írásában a szerző valóságos hazugságtipológiával szolgál: a Szent Ágoston-i hazugságdefiníciótól eljutunk a modern hazugságleírások (pl. Eve E. Sweetser, Koleman és Kay árnyalatnyi különbségeiig), ám az ember egy kis mosollyal a szája szegletében böngészi ezeket a tudományos meghatározásokat, hiszen voltaképp minden hazugság a valóság torzítása vagy annak elhallgatása. A kötet egyik legizgalmasabb szövege *A pragmatikai buborék* címet kapta – ebben Bártfai azokat az eseteket vizsgálja, amikor: „A néma közleményt kiadó fél valamilyen okból szükségtelennek, feleslegesnek vagy veszélyesnek tartja kimondani, amit mondani akar, mégis mindenki tudni véli, mi az, ami nem hangzott el.” E szótlán megnyil-

vánulásokat az irodalomban Mészöly Miklós „cinkos akusztikának” nevezte – több nemzedék jól emlékszik még a sorok között olvasás, a hallgatásból értés közösségi rutinjára. Mészöly találó korelemzése mellett a szerző felhívja a figyelmet Spiró *Ikszek* című művének halhatatlan hőisére, Wojciech Bogusławskira, aki a Kongresszusi Királyság idején valóságos forradalmat robbantott ki azzal, hogy a rivaldába kilépkedve hallgatásával, egyetlen szó nélkül adta tudtára a tömegnek a lengyel „12 pontot”. De ideidézhetnénk még a kötetből a tudományban használatos „forrás” és „kútfő” szavak beszédes csörgedezését, bugyogását, a palimpszesztek titkát vagy a hallgatás spiráljának elméleteit.

Nem rejt kevesebb izgalmat az idei, legfrissebb kötet, az *Elrendelt hallgatás* sem. Itt már erősebben érződik a szerző vonzalma a nyelvészeti megközelítésekhez, ám az írások filozófiai, történelmi, filológiai vagy irodalomtörténeti apparátusa cseppet sem veszít az erejéből. Nehéz válogatni a jobbnál jobb témák között. Itt van például a „hallgass a neve” szófordulat, amelynek nyelvtörténeti rokonai, gyökerei millió irányba ágaznak el a személyekre használt „elnémító” megnevezések tágas mezején. Az egyszerű „Csendet kérek!” felszólításra is sorjáznak E. Bártfai példái az irodalomból: Kosztolányitól, Molnár Ferencről, Nepomuki Szent Jánostól.

Az olvasó szeme gyorsan odaugrik a *Tabu* című tanulmányra, amelyből megtudjuk, hogy Cook kapitány egyik útjának, a Tonga-szigetcsoporthon tett látogatásának köszönhetően használjuk ma nap mint nap ezt a szót: „A polinéz-melanéz eredetű *taboo* (*tapoo*) szó a *HMS Resolution* és a *HMS Discovery* hazatérte, a kapitány naplójának közreadása (1784) után honosodott meg az angolban, és 1791-ben már szótárban is szerepelt. Kisvártatva az európai nyelvekben is feltűnt, a magyarban 1817-től adatolható ’szentség, sérthetetlenség’ jelentésben. (...) A polinéz tabufo-galom az európai gondolkodásmód számára fölöttébb különös, mert hiányzik belőle a tiltott/tisztátalan – szent szembeállítás.”

A megszólalás tilalmainak eseteit taglaló szövegek közül különösen érdekfeszítő *A XX. század zsarnoksága: totalitarizmus* című tanulmány, amely a cselekvés és beszéd lehetőségeinek korlátozását veszi górcső alá, idézve például Nicolás Gómez Dávila

költőien frappáns megállapítását: „Ahol győz a kommunizmus, ott a bezáruló csapda dörejével zuhan alá a csend.”

De előkerülnek a kötetben a csendjátékok („Mátyás király Gömörbe...”), a káromkodás alakzatai, a szilencium mint a tanulásra vagy pihenésre elrendelt idő, egyben a külvilág kirekesztése, a gonoszszűző zajcsapások, és a történelemben cseppet sem vidám, ám nyelvtörténeti és nemzetközi nyelvészeti összefüggéseit tekintve annál szórakoztatóbb „csendőr” és „rendőr” fogalmak mögött rejlő közösségi gondolkodás.

Talán a fentiekből is kitűnik, miért érzi úgy az ember E. Bártfai László művei bemutatásánál, hogy minél több példát ragad ki lapjaikról, annál kevesebbet mond róluk. Jó analógia ehhez a minél többet tud valaki, annál inkább érzi, milyen keveset tud, hiszen ezek a tanulmányok olyan mélyre merülnek az ismeretek óceánjában, hogy a mélytengeri kincseket tanulmányozva úgy érezzük, ez a bűvár sosem ér el a tengerfenékre. Ami így is van, a szerző nem is kecsegtet azzal, hogy a nagybetűs teljességet próbálná átadni. Ellenkezőleg, annak töredékeit hozza felszínre, ám ehhez olyan elmélyült kutakodás, olyan felkészültség és éles észjárás szükségeltetik, amit néha elképzelni is nehéz. Ha csak a hivatkozott szerzők és művek sokféleségét nézzük: Borges, Bertrand Russel, Jókai Mór, Seneca, Tőzsér Árpád, Max Weber, Sík Sándor, Karel Čapek, Verne Gyula, Nádasdy Ádám, Zilahy Lajos, Wittgenstein... és még száz és száz név, száz és száz mű. Mindez tökéletesen precíz jegyzetapparátussal, az idézetek idegen nyelvű eredetijével megtámogatva. E gazdagságból adódik a Bártfai-esszék sűrítettsége: a téma kibontása láncolatszerűen, példáról példára halad, s ezeket olyan tömören fűzi fel a szerző, hogy az olvasónak bizony meg-meg kell állnia, hogy befogadja, megeméssze az egyre sorjázó új információkat. Magyarul: nem „gyermeknek való eledelek” E. Bártfai László tanulmányai, mégis beszippantanak, hiszen valóban úgy érezhetjük magunkat, mintha a tudás színpompás óceánáriumában barangolnánk. A hasonlat talán azért is működőképes, mert ahogy a valóságos, besétálható akváriumokban is jellemzően csend uralkodik, ezt az elmélyült csendességet hozzák el olvasójuknak Bártfai esszéi is.

Wittgenstein szerszámosládája

Laik Eszter beszélgetése
E. Bártfai Lászlóval

Már gyerekkorában megismerte a nyomdák, szerkesztőségek, ki-rakatrendezők, grafikusok világát. Az Akadémiai Kiadónál több száz könyvet, rangos sorozatot szerkesztett. Manapság otthoni dolgozószobájában érzi magát elemében, és sorra jelennek meg páratlanul izgalmas tanulmányai – az utóbbi években elsősorban a csend és a hallgatás témakörében. Az idén hetvenéves E. Bártfai Lászlóval pályájáról, esszéírói észjárásról, a nem-cselekvés titkairól, a befolyásolás hatalmáról és még számos izgalmas kérdésről beszélgettünk.

– Egyszer említetted, hogy a „Csikágóban” nőttél fel. Abból a néhány mondatból számomra idilli kép rajzolódott ki a gyerekkorodról. Pedig az ötvenes évek végéről, hatvanas évek elejéről sötétebb világ jut eszébe az embernek. Gyerekként ezek szerint boldog időket éltél, harmonikus családban?

– Gyerekkoromban a Dembinszky utcában laktunk, a „Csikágóban” nőttem fel. A Damjanich utca, Aréna (Dózsa György) út, Csömöri (Thököly) út, Rottenbiller utca határol-

ta, nagyjából négyszögletes területet nevezik így. A millenium idején, a telekspekuláció virágkorában felvásárolták az itteni földeket, amelyeken akkoriban zöldségféléket termesztettek. Félkeveszett amerikai ritmusban nőttek ki a földből a házak. Úgy tudom, innen az elnevezés. Mások a chicagói maffiával vontak párhuzamot, de Chicago csak az 1920-as évek elején, a szesztilalom bevezetése után keveredett igazán rossz hírbe, magyar „testvérvárosán” pedig már az első világháború előtt megszáradt a vakolat. Mi szerettük ezt a nevet. Sokkal jobban hangzott, mint az Élmunkás tér vagy a Lenin körút. Vagány csengése volt, nem volt olyan otromba, nem volt olyan kommunista.

Bár voltak Pesten sokkal veszedelmesebb környékek, egy-két pofont azért itt is könnyen be lehetett gyűjteni. A hatvanas évek elején még érvényben volt a lovagiasság néhány szigorú szabálya. Ha két fiú összekülönbözött, szólóztak, első vérig, a többiek nem avatkoztak bele, csak körjük gyűltek. Ha pedig valaki egy lánnyal sétált, legádázabb ellenfelei is udvariasan köszöntötték, nem bántották.

A mi házuk a homlokzata alapján úgy fest, mint egy téglaberkakásos reneszánsz palota, az udvarban mohos szobrokkal, de a hátsó traktuson, ahol a barátomé is laktak, nyomorúságos lakásokkal, a folyosó végén közös vécével. Mi az utcai fronton laktunk egy kétszobás, napos lakásban a szüleimmel, apai nagyszüleimmel, nővéremmel. A ház és a környék társadalmi összetétele híven tükrözte az akkori társadalmat. Mindenféle ember lakott itt: megszeppent hivatalnokok és nagydumás vagányok, öltönyös-szemüveges párttitkárok és ringó csípőjű asszonyszemélyek, részeses szenesemberek és összeroppant auschwitzi túlélők, szórtlan szabadságharcosok és még egy öntelt vérbíró is. Úgyhogy akarva-akaratlan mi gyerekek is alapos társadalomismeretre tettünk szert, és azt is hamar megtanultuk, hogy kinek mit szabad mondani.

Gyerekkoromat a közeli Városligetben töltöttem. Ha sütött nap, a barátaimmal fociztunk, pihenésképpen lábtengőztünk, ha esett, otthon gombfociztunk. Ősszel és télen indiános könyveket olvastunk. Arra nem emlékszem, mikor tanultunk. Anyu-

kám a háború előtt szabásznő volt a Váci utcában, de a nővérem megszületése után otthon maradt. Főzött, mosott, velünk foglalkozott. A játékainkban a legjobb pajtásként vett részt. Apám grafikus volt, nyugdíjazásáig az Állami Könyvterjesztő Vállalat dekorációs osztályát vezette. Sok időt töltöttem a munkahelyén, a Révay közben, ahol grafikusok, kirakatrendezők, asztalosok dolgoztak. Az ő irodájában alkottam meg első műveimet egy régi Remington írógépen pötyögtetve. Nagyapám Murányi utcai lakatosműhelyében is sok időt töltöttem. A műhelyek festék-, fa- és vasszagát ma is az orromban érzem. Nem volt különösebb kézügyességem, a mesteremberektől egyedül azt tanultam meg, hogy csak becsülettel elkészített munkadarabot szabad útjára bocsátani, olyat, aminél jobbat ott és akkor nem tudok készíteni.

– *Ezek szerint már gyerekkorodban is volt mit pötyögni az írógépen. Mi ihletett meg? Körülvettek a könyvek, szívesen és sokat olvasó gyerek voltál? Vagy volt valami más forrás?*

– Igen, volt mit pötyögni. Alsós koromban állandóan a focicsapatok összeállítását gépeltem. Az 1962-ben világ bajnok brazil csapat volt az első főművem. Nagyon nagy becsülete volt az osztálytársak előtt. Számtalanszor le kellett gépelnem, újra meg újra, mert az indigós változattal nem érte be senki. Annyi haszna azért volt a féktelen papírpusztításnak, hogy idővel tűrhetően megtanultam gépelni. Nem szabályosan persze, hanem három-négy ujjal, szaggatott géppuska-ropogtatásként. A jó öreg Remington – a cég amúgy lőfegyvereket is gyártott.

Apám könyves volt, sok könyvünk volt otthon. Mindenki olvasott. Én is. Eleinte Coopert, May Károlyt, Verne Gyulát – mi még így mondtuk, magyarítva –, de már eközben is sok minden mást. Másodikos-harmadikos koromban már Goethét, *Az ifjú Werthert*, a *Hamletet*, Szerb Antaltól a magyar és a világirodalom történetét. A csúcs azonban a *Winnetou* volt, a háború előtti kiadás, Kosáryné Réz Lola fordításában, meg a *Tom Sawyer* és a *Huck Finn*. A barátaim Mark Twaint nem szerették annyira. Egy kék iskolásfüzetbe szorgalmasan bele is írtam az elolvasott könyvek szerzőjét meg a címét.

Nem olvastuk, faltuk, marcangoltuk a könyveket, hogy mielőbb eljátszhassuk a legizgalmasabb jeleneteket. A szerepek kiosztása – ki lesz Winnetou vagy Old Shatterhand, és ki lesz Tangua, a kiowa főnök? – gyakran fajult dulakodássá. Az indiánosdi jó sokáig tartott – igazi baltát, akarom mondani: tomahawkot – hajigáltunk egymásra, és csak akkor szabadott elmozdulni, ha a dobás talált volna. Csak jóval később, a csajozás miatt ástuk el végleg a csatabárdot.

Korán elkezdtem könyveket gyűjteni, egyelőre a gombfoci-csapatok meghitt társaságában. Jó néhány még ma is megvan könyvtáram alapító atyái közül. Nem vagyok bibliofil, nincsenek nagyon drága könyveim. Néhány tucat aláírt példányom azért akad: Babits Mihály, Füst Milán, Szabó Lőrinc, Szentkuthy Miklós, Weöres Sándor. Kosztolányi Dezső viszont, sajnos, nincs. Nincs túlságosan sok könyvem, legfeljebb 2–3 ezer. Sohasem számoltam meg őket, attól nem lenne több. A családban hajdanán mi is gyakran hívtuk segítségül a könyvek borítóját, ha valaminek a színét szerettük volna igazán pontosan megadni. Esterházy Péter is így tesz, egy hernyóról írta: „olyan zöld, mint a fakó Sterne-könyv, az 55-ös kiadás, Határ Győző fordítása”.

– *A gimnáziummal, egyetemmel a csikágói aranykor is véget ért?*

– Igen, valami egészen más kezdődött. Nem voltam kitűnő tanuló, 1968-ban mégis felvettek az Eötvös József Gimnáziumba. Akkoriban is sokat olvastam, nagy hatással volt rám irodalomtanárom, a pályáját akkor kezdő Sárközy Péter irodalomtörténész, aki szégyenszemre a helyére zavarta azt a tanulót, aki a humanizmusról csak annyit volt képes kinyögni, hogy emberközpontú. „A marhák – emelte fel a hangját, most nem Önökre gondolok –, ha képesek volnának rá, marhaközpontú irodalmat művelnének.” Érettségi után a Közgazsra jelentkeztem, mind a mai napig nem tudom, miért nem a Bölcsészkart választottam. Annyi haszna azonban mindenképpen volt, hogy megfegyelmezte a gondolkodásomat. Öt év múlva szociológiából diplomáztam, Werner Sombart német társadalomtudós egyik könyvét választottam témául. Két vezető tanárom az angolszász analitikus gondolkodást és Max

Weber megértő szociológiáját hazánkban meghonosító Bertalan László és az akkoriban repülőegyetemeket (magánlakásokon tartott előadásokat) szervező Szabó Miklós újkortörténész volt.

– *Egyik beszélgetésünk során említetted, hogy édesapád révén kerültél első munkahelyedre, az Akadémiai Kiadó Társadalomtudományi Szerkesztőségébe. Mi volt itt a feladatod, és milyen élményeket gyűjtöttél?*

– Mivel édesapám könyves volt, már gyerekkoromban megismertem a nyomdák, szerkesztőségek, kirakatrendezők, grafikusok világát. Az ő kapcsolatai révén kerültem 1978-ban az Akadémiai Kiadó Társadalomtudományi Szerkesztőségébe, ahol vezető szerkesztői beosztásig jutottam. A szerkesztőségben kiváló emberek közé kerültem. A ragyogó Grozdics Judittól tanultam meg mindazt, amit a magyar nyelvről tudok. Kormányos Józsefből, a francia nyelv bűvárából, a régi magyar irodalom tudorából némi ügyel-bajjal ikonológiai kiselőadásokat lehetett kipróbálni. Egy évtizeden át a kiváló filozófus, Tatár György ült mellettem, aki sohasem tartotta magában, hogy mit olvasott előző nap. Rainer Maria Rilkeről, nagy zsidó gondolkodókról, Martin Heideggerről, másokról beszélt. Engem az analitikus filozófiáról meg Max Weberről faggatott, mert akkoriban fordította a nagy német tudós vallásszociológiáját.

Az évek során több száz könyvet szerkesztettem, köztük a Magyarország története 1. és 3. kötetét. Az általam kezdeményezett sorozat, a Hermész Könyvek szerkesztését is rám bízta. Többek között Hamvas Béla *Láthatatlan történetét* (a háború után először jelent meg), Friedrich Nietzsche, Ludwig Wittgenstein, John L. Austin, illetve a magyar gondolkodók közül Györffy György, Solymossy Sándor, Földényi F. László műveit válogattam a sorozatba.

– *Végül is meddig maradtál az Akadémiainál, és miért váltottál?*

– 1994-ben leépítés volt, elbocsátottak. Az indoklás úgy szólt, hogy sok mindenkit ismerek a szakmában, majd csak boldogulok valahogy. Negyvenéves voltam akkor, és amit a könyvszerkesztésben megtanulhattam, annak a zömét már megtanultam. A ke-

nyérkereső munkám azonban elvette tőlem az olvasás örömét. Képtelen voltam úgy olvasni, hogy ne a következetlenségekre, bicegő mondatokra, nyomdahibákra figyeljek. Éppen jókor jött a változás. Szerencsém volt. A Sára Sándor vezette Duna Televízióba kerültem, a Dunatext és az Internet szerkesztőségében dolgoztam hírszerkesztőként. Ordódy György film- és akciórendező pattogós vezérlete alatt kedves költő kollégák – a vajdasági Kalapáti Ferenc és az erdélyi Kenéz Ferenc – közé kerültem, és a munkatársnők átlagéletkora nem haladta meg a 22 évet.

Élő műsorokat is készítettem, lapszemlét, a jeles napok ünnepi műsorait. Éveken át forgattam napi kulturális ajánlókat. Öt évig voltam főszerkesztő, a Dunatextért, a honlapért és a Kárpát-medencei magyarság újságjait szemlélő Lapozó című műsorért tartoztam felelősséggel. Megtanultam egy másik szakmát, ami sokáig a filmnézés örömét vette el tőlem, mert a vágásra, a kameramozgásokra, világításra, egyebekre figyeltem. 2005-ben, egy átszervezés során kerültem a Duna Televízió Központi Archivumába főmunkatársként. A műsorok digitalizálása, az archiváló szoftver fejlesztése, az integrált archívum elképzelésének kidolgozása tartozott feladataim közé. Az állami médiumok összevonását követően, 2011-ben pedig a Magyar Távíratí Iroda Sajtóarchívumába kerültem, melynek 2015-től 2020-ig a vezetője voltam.

Jogilag két, gyakorlatilag három munkahelyem volt életemben. Visszatekintve jól tettem, hogy maradtam az alsó felemen, ha pedig nem, akkor sem én emeltem fel a székről, hanem erőlyes rúgással illették. Ám ezek a „seggítések” éppen jókor jöttek. Talán szerencsém is volt. Úgy ismertem meg – igaz, véletlenül – sok embert, hogy fel sem álltam a székből. A kiadói és televíziós szerkesztőség is átjáróház. Az archívum már csendesebb hely. Oda csak egy-két bőbeszédű szerkesztő és filmrendező tért be parttalan beszélgetésre, december elején pedig a szakszervezeti Mikulások tértek be átöltözni. Olyan volt az egész, mint a Mississippi és a tutaj Huck számára. Nem mozdultam, mégis eljutottam mindenhová.

– Jól sejtem, hogy ezek a munkakörök, sőt hivatások fejlesztették ki benned a nagymértékű fegyelmezettséget, precizitást, koncentrációkészséget? Vagy eredendően is ilyen vagy, mondhatni, mindez a véredben van?

– Nem tudom. Az biztos, hogy szerettem előbb megcsinálni a leckét, hogy utána még gondolnom se kelljen a tananyagra. Többnyire így is történt. A tananyag még akkor is csak ritkán kötötte le a figyelmemet, ha irodalomról vagy történelemről volt szó. Sokkal érdekesebbet olvastam a házi feladat befejezése után. Az egyetemi vizsgaidőszakban pedig mindig a legvastagabb könyvek akadtak a kezembe: Thomas Mann, Proust, Musil.

Amúgy kétségtelen, hogy azok a pénzkereső munkák, amelyeket életemben végeztem, fegyelmezettséget követeltek. Fegyelmezettebbé is tettek, nem lehetett másként. De azért lettem és maradtam szerkesztő, mert a saját szabadságom biztosítékát láttam benne. Úgy gondoltam, hogy ha becsülettel elvégzem a dolgom, utána békésen folytathatom zug-esszéírói tevékenységemet, amibe senki sem szólhat bele. Soha nem írtam olyasmit, amit szégyellenem kellene. Soha semmilyen szervezetbe nem tudtak bekényszeríteni.

Nem akartam mindennap egy irodában vagy hivatalban pénzszedni. A szerkesztői munka legértékesebb sajátja számomra éppen az volt, hogy csak a kiadói napokon kellett bemenni a szerkesztőségbe. Még mindig azt tartom a kíváncsú életritmusnak, hogy három napot szerzetesként kell élni, egyet meg világfiként. Ez a forgószínpad nem áll távol a városi munkások életfelfogásától sem: keményen dolgoztak, de amikor átvették a heti bérüket, nyomban el is verték. Sohasem érdekeltek a kihívások. Talán gyávaságból, de nem szellemi restségből. Nem mindig hangoztattam, de alapvetően hülyeségnek tekintem őket.

– Kihívásokon a különféle rangok, tudományos fokozatok, szakmai elismerések elérését érted? Mert a magad számára támasztott kihívások, gondolom, érdekeltek és érdekelnek. És még valami kíváncsivá tett: mi van a többi három nappal? Ott mi volna kíváncsú?

– A diplomamunkámat Bertalan László és Szabó Miklós kisdoktorinak javasolták. Alig kellett volna változtatni rajta, egy-két kiegészítés az irodalomjegyzékben, meg a formai követelmények. – „Nem akarok egy csavar lenni a gépezetben” – harsogtam büszkén. 1978-at írtak akkor. Hát ilyen hülye voltam boldogult ifjúkoromban! Akkor azt hittem, hogy a teljesítmény önmagában is számít. És azt is hittem, ami még nagyobb tévedés volt, hogy az egyetemi, akadémiai, akármilyen körökön kívül is lehet érvényesülni.

A *kihívást* mai használatában nem a párbajkódexből vette át a mindennapi nyelv, hanem jókora kerülővel a történetfilozófiából. Arnold J. Toynbee a kihívás–válasz keretet javasolta a civilizációk felemelkedésének és hanyatlásának magyarázatára. Manapság már a McDonald’s Egyetemen hamburgerológiából végzeteket is nap mint nap komoly kihívások érik. A kihívás–válasz pusztán felkapott szókép, nem éles fogalmi szerszám. Éppen olyan, csak előkelőbb, mint a „leggyengébb láncszem” elmélete Vlagyimir Iljicsztől. Nem ér semmit, de mindenki megérti. Menyinyivel szebb Tóth Árpád félsora: „*férfigondok barna fedélzetén*” (*Lomha gályán*, 1914), ráadásul az a hihetetlen előnye is megvan, hogy senki sem gondolja róla, hogy világmagyarázó elv. Hasonszőrű barátaimmal nehéz szövegeket, elméleteket, költeményeket szerettünk volna megérteni, nem ilyen-olyan kihívásoknak megfelelni. A megértést persze sikerélménynek is nevezheti, aki meg akarja fosztani ezt az érzést a méltóságtól.

A világ időközben megváltozott, nem vált előnyére, de mi mást is mondana egy vénember. A társadalomtudományok némelyikében szinte végzetes a hanyatlás. A legnagyobb baj talán az, hogy a naturalista hiba elkövetését ragyogó erényként élik meg, és minduntalan a történelem jó oldaláról fecsegnek a katedrán. Azt képzelik, hogy egyedül üdvözítő világnézetük megadja a módszertani kulcsot a társadalmi valóság megismeréséhez. Voltaképpen nem tanárok, hanem egy eszme önjelölt funkcionáriusai, akik forradalmi hévvel mutatják be saját intellektusuk áldozatát. Csillagtávolságra esik tőlük Max Weber örökérvényű megállá-

pítása: „Korszakunk sorsa, hogy ettünk a tudás fájáról; tudnunk kell, hogy a legalaposabb történelmi kutatásból sem olvashatjuk ki a világtörténet értelmét; hogy csak mi magunk adhatunk neki értelmet, hogy »világnézetek« sohasem lehetnek a szüntelenül fejlődő tapasztalati tudás gyümölcsei...” A nagy német tudós megvetette a katedraprofétákat.

Az íráskényszer is hatalmas gond, mert a tudomány hivatalnokainak akkor is írniuk kell, ha nincs mit mondaniuk, és azt is el kell olvasniuk, amit azok írtak, akiknek éppen nem volt mit mondaniuk. Ezért részben csalafintaság információrobbanásról beszélni. Néha úgy látszik – egy hasonlattal élve –, mintha szándékosan torlaszolták volna el az értelem átjáróit, főbb közlekedési útvonalait, és a józan ész bent ragadt a dugóban. A névtelenség talán lendíthetne a dolgokon. Ha középkori mintára ilyen írásművek születnének a szerző nevének feltüntetése nélkül: *Traktátus az szépről és igazról...* Ha újra az volna fontos, amit írtak, és nem az, hogy ki írta.

– *Mielőtt elfelejtenénk, mire fordítanád a másik három napot?*

– Arra, amit az egyszerű emberek mindközönségesen életnek neveznek: enni, inni, ágyba bújni, várost járni, teraszcsoportot bámulni. Erre. – Meg persze barátokkal okos könyvekről beszélgetni. Kicsi Sándor András nyelvészrel és a nemrégiben elhunyt Magyar László András klasszika-filológussal, szépíróval, akinek legutóbbi könyvem ajánlottam, újabb és újabb ismeretlen területeken próbáltunk eligazodni.

– *Munkatársa voltál a Szócs Géza főszerkesztésében megjelent A Dunánál című folyóiratnak is. Hol és hogyan ismerkedtetek meg Gézával, és mit kell tudni erről a folyóiratról? A címe József Attilát idézi meg – gondolom, messzemenően tudatos döntéssel.*

– Igen, az volt. A címválasztás egyszerre utalt a költő versére, valamint arra, amit az olvasók közül csak kevesen tudtak, hogy a szerkesztőség a lapot finanszírozó Duna Televízió épületében volt. A címlapon ott díszelgett a tévé eredeti, kék logója. Gézát szerkesztőtársam, Kalapáti Ferenc révén ismertem meg. Az ezredfordulón induló lap egyik olvasószerkesztője voltam. Géza

sok mindent csinált életében, de az egyik legfontosabbnak ezt tartotta. A folyóirat azt tűzte célul maga elé, hogy a magyarral párhuzamosan mutassa be a térség nem magyar nyelvű irodalmát, hogy egymással összeszikráztatva láttassa őket. Mondjuk, Bodor Ádámot és Ștefan Bănuțescut. Egyszerre volt megdöbentő az ő tájékozottsága és az én tájékoztatlanságom.

A film valamelyik kerek évfordulóján költői versenyt hirdettünk a *Casablanca* című film híres betétdalának lefordítására. Ez volt az egyik alkalom, amikor áttévedtem a szépirodalomba, igaz, merő véletlenségből. Ennek történetéről Géza halála után az Irodalmi Jelen netes változatában jelent meg rövid írásom.

– *Egyébként soha nem csábított a szépirodalom? Mert ha egy óra alatt „csuklóból” megoldottál egy versfordítást – mint ebből az említett rövid írásodból kiderül –, akkor azért a talentum csak megvan benned...*

– A kényszer nagy úr, és az első változat silányabb volt, mint a szürkére fényesített második. A szépirodalom delejes vonzásának valóban nehéz volt ellenállni, de szerencsére a házbéli barátommal, Wízilóval, amúgy Spolarics Zoltán, kutatóorvos az Amerikai Egyesült Államokban, még kamaszként kitaláltuk a manóizmust, egyfajta dadaista *Gesamtkunstot*. Az volt a lényege, hogy amit csinálunk (vers, próza, zene, rajz), legyen zavarba ejtően értelmetlen. Például írtunk mesét Bálna Imréről, a zord hegyi remetéről, és Pistikéről, aki a faluban mindenki Jánoskája. Az egyik így kezdődött: „A Nap aranyló dárdái átvilágították az akvárium falát, Guppi Kálmán fáradtan törölgette izzadt homlokát.” Nos, az efféle stílusgyakorlatok megóvtak minket attól, hogy az első szerelmektől, felvillanyozó intellektuális találkozásoktól kótyagosan halálos komolysággal hordjunk össze badarságokat. Tudományos igényű esszéket írok, nem vagyok szépíró. Nincs bennem epikai véna, verseket sem akarok farigcsálni.

– *A tanulmányírás viszont fárasztó és roppant időigényes... Könyvtározni, kutatni, cédulázni, rengeteget utánaolvasni... Soha nem elégetted meg? Vagy a felfedezés öröme mindig tovább és tovább hajt?*

– Nem mondom, hogy mindig, de ha éppen békésen tehetem a dolgom, akkor a kutatás, olvasás inkább felpezsdít. Sokszor ki sem mozdulnék a dolgozósobámból. Elvagyok benne, mint hal a vízben. A könyvtárba menést, ameddig csak lehet, húzom, halasztom. Kettéfűrészezi a napot, sokat kell várni, amíg megkapod a kért könyvet, és számos dolog nincs is meg. Éppen ezért már-már megengedhetetlenül sokat költök könyvekre.

– *Ha valaki akár csak az Irodalmi Jelenben átböngészi korábbi esszéidet, azonnal feltűnik, hogy voltaképp egyetlen nagy – mondhatni, hatalmas – téma van: a csend. Márpedig egy ilyen „csendfüggő” ember, mint jómagam is, erre rögtön felkapja a fejét, és azonnal kíváncsi lesz. Főképp, hogy a csend és a hallgatás, elhallgatás szinte minden létező konnotációját bebarangolod a tanulmányaidban. Mi fogott meg annyira ebben a témában, hogy lassan egy egész életmű épül rá? Mikor, hogyan fedezted fel magadnak?*

– A pontos okot magam sem tudom. Nem szeretem, ha üvöltöznek mellettem, a dübörgő forgalmat is kerülöm, ha tehetem, de ezzel más is így van. Elősorban nem az elmélyülés, az istenkeresés vagy önmegtalálás izgatott, hanem olyan fogalmi problémák keltették fel a figyelmemet, amelyek egyszerre tartoznak számos tudományterülethez, filozófiai szakághoz. Több mint tizenöt éve, hogy elhatároztam: írok egy 15–20 oldalas tanulmányt a csendről. Úgy gondoltam, hogy sikerült megválaszolnom néhány fogas kérdést.

Az évek során írott tanulmányok összekapaszkodnak, szépen lassan egyre élesebb körvonalat öltenek. Született három kötetem, a *Párbeszéd az Úrral* (Tinta Könyvkiadó, 2022), *A hallgatás alakzatai* (Simmelweis Kiadó, 2023) és az *Elrendelt hallgatás* (Tinta Könyvkiadó, 2024). És lassan nyomdakész a negyedik. Ezek reményeim szerint egyszer egy vaskos könyv részei lesznek. Ám előbb a régebben írottakat fel kell frissítenem, és vagy tíz tanulmányt még meg is kell írnom. Ezek az írások számos tudományterületre vezetik el az olvasót, és minden egyes kérdés tisztázásához másfajta tudásra van szükség. Ahogy Wittgenstein

fogalmazott a *Filozófiai vizsgálódásokban*: „Gondolj a szerszámokra egy szerszámosládában: van benne kalapács, harapófogó, fűrész, csavarhúzó, mérőrud, enyvesfazék, enyv, s vannak szögek és csavarok.” Sokakkal ellentétben azt hiszem, hogy a társadalomtudományokban az egyes problémák megoldásakor rendszerint más-más szerszámokra van szükség. Ha valaki egyetlenegyvel erőlködik, mindent azzal akar megmunkálni, akkor jobbára elméleti szörnyszülötteket segít a világra.

– *Három köteted közül az Elrendelt hallgatás és A hallgatás alakzatai egyértelműen az (el)hallgatás, a hiátusok, a ki nem mondás nyelvészeti, filozófiai, irodalmi eseteit elemzik. A Párbeszéd az Úrral mintha egy kicsit kakukktojás lenne, noha, ahogy olvassa az ember, rájön, hogy itt is nagy szerepe van a csendnek. Mi vezetett arra, hogy a misztikus élménnyel kezdj foglalkozni, és lehetséges-e a ma emberének valóban párbeszédet folytatnia a teremtményével?*

– A kakukktojás volt a kötetek sorában az első, úgyhogy még nem lóghatott ki a sorból. Azért lett belőle könyv, mert a folyóiratoknak nem kellett. Több mint egy év telt el, és még arra sem méltattak, hogy közöljék: nem kell nekik. Aztán, látva kínládásomat, Kiss Gábor barátom, a Tinta Kiadó igazgatója felvette az Iránytű sorozatba.

Nem mindenkinek van vallásos hite, de időnként – ha megvallja magának, ha nem – mindenkinek van mélyen vallásos élménye, amely kiszakítja a mindennapok megszokott világából. Minden párbeszédnek feltétele, hogy résztvevői nem kételkednek a másik fél létezésében. A szakrális kommunikáció sem kivétel ez alól. A hallgatásnak ez a vonulata a hitelesség tartományába tartozik. A magyar *hallgat* szó sajátosan többértelmű: hallgatnom kell, hogy meghallhassam a szavak nélküli hívást. A találkozásra való felkészülésnek szükséges feltétele a kiüresítés, csak azt töltheti el a kegyelem, aki kiüresítette magát. Az Istennel folytatott párbeszéd személyes, nem tartozik másra. Ahogy Wittgenstein fogalmazott: „Nem hallhatod az Istent valakihez beszélni, csak akkor hallhatod őt, ha te vagy a címzett.”

Az emberek többsége napjainkban nem magát üresíti ki, hanem mások üresítik ki őket. A kongó emberfőkben hangosabban visszhangzik, amit digitálisan beléjük tölcseztek. Az amerikai empirikus szociológia és szociálpszichológia a második világháború után dolgozta ki azokat a módszereket, amelyek üzemszerűen alkalmazhatók az emberek befolyásolására. Az irányított, médiapórázon rángatott személyiség elvesztette méltóságát, ami szorosan összefügg azzal, hogy szinte teljesen megszűnt a kapcsolata a szellem magasabb rendű birodalmával.

A második könyv a titok jelenségkörét járja körül, amely láthatatlan vonalakkal különféle alakzatokat rajzol ki az emberi kapcsolatokban. A társadalom tagozódása a hangos–hangtalan tengely mentén is vizsgálható. Mindebben az a rendkívül furcsa, hogy a társadalmat felépítő egyik legfontosabb építőelem nem egyéb, mint valaminek a nem tudása. A harmadik könyvben a hallgatásjelenségek közül azokat vettem sorra, amelyek a hatalom és uralom területére tartoznak. A hallgatás ezekben az esetekben valamilyen értelemben engedelmesség. Ennek bemutatásához szükség volt egy cselekvéstipológia vázlatos kidolgozására is, mert a nemleges, néma tetteknek nem mindig szorítottak helyet.

– *Mit értesz pontosabban az alatt, hogy a nemleges, néma tetteknek nem mindig szorítottak helyet? Tudnál erre példát mondani?*

– A nyelvtanórán a tanár néni, amikor az állítmányt tanultuk, azt írta fel a táblára, hogy *Pista fut*. Azt is felírhatta volna, de nem tette, hogy *Pista hallgat*. Cselekvésszerűbb az iskolaudvaron ordítva megrohamozni a padokból épített erődöt, mint hátratett kézzel, csendesen ülni a padban. A nem durcás, kényszerű csendben maradás a gyerekek számára csaknem elviselhetetlen állapot. Nagy erőfeszítést követel tőlük. Amikor úgy kellett kibírni egy órát, hogy a szigorú tanár miatt nem pattanhatott ki a bennünk bujkáló nevetés, jobban elfáradtunk, mint egy küzdelmes focimeccs után. Az efféle csendben maradás is cselekvés, többek között azért, mert szándékos, és erőfeszítést igényel.

Ha valaki akarattal nem húzza be a kézféket a lejtőn, több minden járhat a fejében. Lehet, hogy öngyilkos akar lenni, lehet, hogy

gyilkosságot akar elkövetni, biztosítási csalást is fontolgathat. A nem-cselekvés lehet tartózkodás, eltérés vagy megengedés, és a nemleges tettek némák is lehetnek. A nemleges, néma tettek hívják fel magukra a legkevésbé a figyelmet. Az *Elrendelt hallgatás* című könyvemben ilyen eseteket tárgyaltam: a beszéd tilalma, a szilencium, a cenzúra, a némasági fogadalom, a tabuszavak ki nem mondása, a temetések, szertartások, megemlékezések közös csendje, a gyászszünet és még annyi más. Egy valamirevaló cselekvéseméletnek ezekre az esetekre is ki kell terjednie.

– *Ebből a válaszból is kitűnik az a különleges észjárás, szer-teágazó tájékozódás, amely valamennyi tanulmányod jellemzi. Például görcső alá veszed a bizalmatlanság logikáját, és Szókratésztől Adyn át eljutsz a titkosszolgálatok működéséig, de ezek még mindig csak kiragadott mozzanatok. Láncszemszerűen kapaszkodnak egymásba a gondolatmenet elemei, és az érdekelne, hogy nagyon egyszerűen fogalmazzak: hogy működik az agyad? Hogy jutsz el egyik példától a másikig? Mi a módszered?*

– Nem tudom, mi a módszerem. Beszéltem már Wittgenstein szerszámosládájáról. Talán valami hasonló. Mivel állandóan olvasok, mindig szöveget üt a fejembe valami, amit egyáltalán nem értek, amit nem tudok hova sorolni, amiről még sohasem hallottam. A fejemben uralkodó állapotokat egy hasonlat világítja meg. Olyan az egész, mintha a játékboltban a LEGO-készleteket kiborították volna egy hatalmas szőnyegre, és én megpróbálnám összeilleszteni a megfelelő darabokat. Fontos különbség viszont, hogy ezek a diribdarabok talán sohasem tartoztak egyetlen készlethez. Újra be kell sorolni őket valahová, amit sokszor már más is megtett. Ezért nemcsak a megfelelő elemeket kell egymáshoz illeszteni, hanem azzal sem árt tisztában lenni, hogy mások mit kezdtek velük. A kirakós játékban aztán a legváratlanabb „elemek” is egymás mellé kerülhetnek, és lám: nem véletlenül.

– *Nagyon precízek a jegyzeteid, és az idézett szövegeket mindig megadod eredeti nyelven is. Miért érzed ennek szükségét?*

– Egész életemben mások szövegeivel bíbelődtem. Nagyon sok lehangoló tapasztalatra tettem szert. Sokan tartják túlzás-

nak, tudálékosságnak, hogy az idézett szövegeket megadom idegen nyelven. A magam mentségére felhozott érvek azonban erősebbek: a jegyzeteket nem kötelező elolvasni, amúgy is csak kevesen teszik; akadnak néhányan, akiknek jó szolgálatot teszek ezzel; nagyon nagy butaságok kerülhetők el így; a fáradtságos keresés miatt többször is meggondolom, hogy valóban szükségem van-e a szóban forgó idézetre.

– *Egyébként elképzelhetőnek tartod, hogy a jövőben más témával kezdj foglalkozni, vagy most már maradsz a beszédes csendnél?*

– Foglalkoztam is, foglalkozom is mással. Több olyan tanulmányt is szeretnék megírni, amelyek egészen másról szólnak. Sok mindenem jár a fejem, nem tudom, melyikből kerekedik előbb vagy utóbb értelmes írás. Mindenfélék ezek. Kiderülhet róluk, hogy csak egy jópofa ötlet, nincs bennük egy tanulmánynyi. Ilyen például az „utófutár”. John Steinbeck egyik hőse csupa olyan könyvet gyűjtött, amelynek nem volt második kiadása. Bizonyos értelemben ezek tükrözik a leginkább a korszellemet, hiszen később senki sem volt kíváncsi rájuk, ami persze sohasem tekinthető véglegesnek. Itt van például *Reinhold Alfréd első és utolsó lírai kötete*. Radnóti Miklós ifjúkori barátja 1932-ben ezzel a címmel adta közre verseit. Bréda Ferenc és Szöcs Géza azonban elpuskálták a dolgot, mert előkaparták a feledésből a kötetet és a szerzőt. A másik pólus, az előfutár talán még bizonytalanabb körvonalú fogalom, amellyel csaknem mindig visszaélnék. – De az igazat megvallva, még a csendes írásokból is megírásra vár legalább fél tucat, ha nem több. Ha máshová kalandoznék, akkor többnyire úgy érzem, hogy előbb ezeket kellene befejeznem.

– *Egyértelműen kiderült, hogy szívesen vonulsz vissza „kódex-másoló” kamrádba, és töltöd az időd kutatással, írással. Mit csinálsz szívesen, amikor nem ezt csinálsz? Mennyire érzed magadénak például a századforduló szerkesztőinek kávéházi életét?*

– A kávéházi életben sohasem volt részem, mert nincsenek már kávéházak. A hatvanas években Pest az eszpresszók meg a borozók városa volt, ma már azokból is csak mutatóba maradt

egy-kettő. Nekem a söröző volt a világom, amíg sok embert ismertem, gyakran jártam a törzshelyeimre. Ma már csak megszokásból visz oda néha a lábam, vagy ha előre megbeszélek valakivel egy találkozót.

– *Márciusban töltötted be hetvenedik életévedet. Ha visszatekintesz, elégedettség tölt el a pályádat szemlélve?*

Egy lassan lezáruló életpályát önbecsapás volna sikertörténetként beállítani, bár sikertelennek sem mondanám. Számomra talán még érdekes is volt olykor, más számára alighanem teljesen érdektelen. Pályámon mindvégig szerkesztő voltam. Minden munkaköri leírásomban szerepelt valamilyen formában – a segédszerkesztőtől a főszerkesztőig –, hogy *szerkesztő*. Esszéíró csak suttyomban, lopott időben lehettem. Most ezt próbálom bepótolni, harcolva az évekkel és a teljes elhülyüléssel (nevet).

Kövér Péter

Öninterjú a tükörben

Az író szereti azt hinni, hogy olyan különleges dolgokat ír, amiről aztán beszél a világ. De miről beszél az egész világ? Megsúgom, hogy van egy trükköm, a tüköröm. Olyan témát kell választani, amiről már amúgy is beszél a világ, és akkor már írhatsz akármiről, aztán beszélnek róla. Ha értesz hozzá. Ha nem, akkor három témát el kell kerülni. A foci, a politika és a nők. Aki eddig megpróbálta, a vékony jégen megégette az ujját. A focihoz nem ért senki, a politikához meg mindenki. A nők, na azt meg merni kell. A jó írók inkább nők, a jó nők meg inkább olvasók. Az a gond, ha ezekről nem írhatsz, nem marad már téma. A szerelemről és a halálról már megírtak mindent. Néha csak ülök a tükör előtt, és elgondolkozom azon, hogy ki mindenki bújt elő Gogol köpönyegéből. Ilyenkor zavarba jövök, és remélem, hogy csak a külsőmet mutatja.

Ha csak azt nézném, hogy az embereket mi érdekli, biztosan nem írnék semmit. Az istenek a gondolatot a siker elé helyezték.

Ezt a gondolatsort előszónak szánom, de átvérez az egész kötetben. Miről olvasnál valami épületeset? Van, aki a 6:3-ról, és van, aki arról, hogy „Párizsba beszökött az ősz”.¹

Ha azt akarod, hogy komolyan vegyenek, nevesd ki a tükrödet! Nem elég jól írni, meg kell találni azt az olvasót is, aki nem teljesen hülye ahhoz, hogy tessen neki, mert neki akkor is igaza van, amikor nincs.

Eddig még nem jött be semmilyen egetverő gondolat, mert okosnak lenni annyi, mint tudni, hogy mit nem tudsz. Pedig ötlettem lenne még, mint az egyszeri rabbinak, aki arra okít, hogy olyat írjak, amit érdemes elolvasni, vagy legalább olyat csinálni, amit érdemes megírni. Sok mesélnivalóm (és felednivalóm is) van még, tehát írok tovább, és akkor a tél után majd csak jön egy tavasz.

Az én magányügyem, nem hatalmazott fel rá senki. A tükörbe nézni nálam nem hiúság, inkább bátorság. Csak a lelkiismeret a

¹ Ady Endre: *Párisban járt az Ősz*

bírák. Na és persze a társszerzőm, a szenvedő olvasó. Akárki lehet író, összekötheti a gondolatait egy könyvbe, aki ráér. Könyvkötő viszont csak mestervizsgával lehetsz.

Első személyben írom e színjátékot, hogy mást meg ne sértsek, de tegezem az olvasót. Amatőr vagyok, aki akkor ír, ha kedve van. A profi akkor is kell írjon, ha nincs kedve. Nem ihlet kérdése. De lehet ezt másképpen is látni. A tükörben, mert az egy olyan színház, ahol csak egy néző van.

Ismerek egy festőt, csak önarcképeket fest a tükörből. Hogy egyszerűbb legyen, egyenesen a tükörrre festi. Karikaturista.

Szóbeli alkat vagyok, mondják rólam. Beszélni ezüst, hallgatni arany, az írás meg vegyes saláta, szarany. Néha, amikor mélyről jön, leírom a gondolatot, ha már feltalálták az írást. A beszéd csak egy jövőbe mutató, jelenbe születő, de múltba vesző gondolat marad. Falra hányt borsó. Amin aztán eltöprengek, betűrendbe kódolhatom, és attól kezdve az én szellemi tulajdonomat képezi. Többnyire nem is belőlem jön, csak átszűrődik rajtam. Nem vagyok azonos azzal, amit leírok. Az csak a tükörképem, amelyik akkor is nevet, ha én sírok. Hogy mi benne a valóság, és mi a fikció, az az én titkom.

Szóban jobban lehet poénkodni, mint írásban. Ha leírom, nem lesz több eredetiség benne, esetleg a helyesírásom. Az is csak egy botlasztó, mely arról tanúskodik, hogy jártál-e egyetemre. Pedig a pontuáció betartása a tollforgató udvariassága.

Amit írok, nem eredeti, utánózom önmagamat. Még nem kezdtem úgy egy írásnak, hogy tudjam a befejezését. Ez lehet siralmas vagy röhejes. Képzeld, kitaláltam egy tükröt, amelyikben más látszik, mint a való világ. Az van ráírva, hogy szatíra.

Aki nem ír, fest, komponál, épít, annak elhal az a része, amelyikről azt hiszi, hogy halhatatlan. Két lehetőség van világosságot teremteni. Az egyik a művészetek fáklója, a másik az, amiről itt írok, a tükör. Jegyezd meg jól, amit látsz benne, mert holnapra már nem érvényes.

Az illúziót úgy is elveszítheted, hogy tükörbe nézel, és már nem vagy féltékeny rá. Arra mindenkinek szüksége van, hacsak nem csodaszép, förtelmesen ocsmány vagy... az én olvasóm.

A nagy felfedezések idején a hódítók úgy csapták be az őslakókat, hogy tükröket vittek nekik ajándékba, azok meg Istennek hitték őket. Most kiteszik a kirakatba, tetemrehívás.

Az írás felelősség, hogy eligazodj az alany és állítmány között. Az írott szó megválasztható. Azokat az írásokat kedvelem, amelyek tele vannak válaszokkal. A kérdéseket amúgy is látom a tükrökben. De olyat még nem találtak fel, amelyikben látod a sorsodat. Minden mondatért, amivel a világot minősítem, az életet hitelesítem, meg kell küzdelek. Én írom őt, ő ír engem.

Az írás az én tükörképem, csak nem olyan rosszindulatú. Rávezet, hogy legalább arra a pillanatra levegym az álarcomat, ameddig belenézek. Tudom, amit írok, nem váltja meg a mindenséget. Törekény dolog. Ablak a világra, de tükrök is. Nem az élet (étel) sava-borsa, inkább jég a whiskybe. Általa dicsőséget remélni dőreség.

Többen megkérdezték tőlem, miért írok. Valamit válaszoltam, de sohasem ugyanazt. Aztán magamat is megkérdeztem, miért írok. Valamit válaszoltam, de sohasem ugyanazt.

Hát miért is? Ezzel el is értem ennek az írásnak a kvintesszenziájához. Vigyáznom kell, hogy elfogadhatót válaszoljak, amúgy hiteltelen lesz az egész. Minden írónak szenvednie kell. Lényeges, hogy minden eredeti ötletedet belesződd a szövegbe, még lényegesebb, hogy a szerkesztésnél meg kívágsd. Van egy-két gondolat, amelyik kimondhatatlanul találó, ezért meg sem próbálom kimondani, inkább leírom itt, ebben az öninterjúban.

Ami a tükrökben jobb bennem, az a valóságban bal.

Először is hálás vagyok az írás feltalálásáért. Mert az az időről szól. Úgy menti át a múltat a jövőbe, hogy Homéroszt nem felejtjük. Eljön, felgyorsul, majd elkezdi fogyni, múlik, aztán megáll.

Valamikor beszabadultam egy könyvtárba, és elvesztettem Ariadné fonalát. Aztán az olvashatnék önkéntelen igény lett, mint a vakarózás.

A megélhetésért? Attól messze vagyok, hogy ebből éljek. Tudok jobbat. Ez csak a kiváltságos tehetségeknek sikerül, ha meglovagolnak egy hullámot. A legnagyobb pénzeket a nyomorról szóló versekkel lehet keresni.

A dicsőségért, hogy vegyenek végre észre? Kelletem magam. Látni a nevemet egy könyvön. Ez a könyv is elejétől végéig csak narcisztikus önmutogatás a tükörben. Bevallom, ezért is.

Szórakoztatni? Egyelőre csak magamat sikerült. Megfelel a habitusomnak. Akkor dolgozom, amikor nem csinállok semmit.

Az anyanyelvemet gyakorolni, ha már életem nagyobbik felét e területen kívül, a tükör mögött éltem le? Talán.

Szakmai életemben egy repetitív dolgot műveltem szívesen, a kreativitásnak maradt még hely. Az írás a szellemi tevékenységem tükre, kompenzálás.

Meg szeretném változtatni a világot? Úgy néztem vissza magamra, mint egy görög isten. Elég szegénységi bizonyítvány a görög istennek. Akkor már előbb magamat változtatom meg, hogy lelke legyen minden sornak. Ha nem írom ki magamból, belémszorul, és rekedésem lesz.

Elgondolkoztató üzenet a jövőnek? Közvetíteni valamit magamból, ami majd túléli az író. A tükör tanú, időalagút, mely a végén fölissza a képemet. Miért ne?

A valóságot gondolatban újrarendezem, úgy, hogy a végén nekem legyen igazam. Mindig magamról írok, de az írásaimban másképpen viselkedem, mint a valós életben. Ott nem vagyok mindenható. A tükör csal. Az írás a legjobb mód elégtételt venni valakin, mondjuk a kritikásaimon. Szívesebben veszem, ha kritikával mentenek meg, mintha dicsérettel tesznek tönkre. Ha a szem a lélek tükre, akkor sokaknak gonosz a pillantása.

Ha nem írnám meg, elveszne az egyszeri pillanat, lehelet a tükrön. Félek, hogy gondolataim kifakulnak, ha nem ugyanabban a hangulatban olvassák, ahogy írtam őket.

Ha az ember egy grafomán állat, akkor az irodalom az embe-riség egyik esélye. Olyan nélkülözhetetlen, mint amilyen felesleges.

Azért is írok, mert nekem muszáj mesélnem, és kész! Új tükröt vásároltam, mert nem tetszett már, amit a régi mutatott. Bele-néztem, és darwinista lettem.

Álmodni hívlak. Van írástudói felelősség is, ha van mondani(írni)valód, mondd is el! Léteznie kell valahol egy tör-

ténetnek, amit még senki nem mesélt el. Ha az eredeti már nem is olyan eredeti, lefagy a kép, és az álom egy mosoly marad a csillagatlan tó tükrében. Nem mutat a jövőbe.

Az írás egy kitalált képet tükröz, amelyik nem öregszik velem együtt. Ha a valóság kegyetlen velem, alakíthatom a saját világot. Két valóság létezik, a másik a kitalált. Őrizd meg a tisztaságát, és akkor már nem kell a tükrödet tisztítani. Író az, aki az írásban éli tovább az életét, és amit másban nem talál meg, azt magában keresi. Egy élet óta gyűjtöm a tapasztalatokat az íráshoz, el kell hát kezdenem még ebben az életben. Sosem nő be a lelkem lágya.

Írok, amit írok. Jót írni rossz emberként nem lehet. Remélem, hogy a tükröm őszinte. Tükröm, tükröm mondd meg nekem, ki a legjobb író! Belenéztem, de a tükrömnek is megvan a saját büszkesége.

Irodalom az, amikor a hangulat megtalálja a gondolatot, és a gondolat a szavakat. De „nem volna szép, ha égre kelne az éji folyó csillaga”.²

Magányos helyzetben egy könyv lehet a játszótársam. „Akarsz-e élni, élni mindörökkön, játékban élni, mely valóra vált?”³

Azért is írok, mert a műzsám megbolondult, és engem zártak bolondok közé. Onnan az élettapasztalatom. Először megsértődtem, de mára már beletörődtem, hogy ilyen a tükörképem. Ha ő ilyennek láttat, én a pofájába csapok.

Most pedig kijavítom a tudatommal, amit ihletből írtam. A szavakat nem magam előtt tolom, hanem ők vonnak maguk után.

Ez a próza arra jó, hogy elvakítson, kitalálttá tegye a valóságot. Megkeseredett bosszúja a kopaszodó írónak a tükrétől elszenvedett sérelmekért.

Addig néztem az arcom, míg idegenné vált, és a szavak kiüresedtek. Ezekkel hogy írjam le, milyen színe van egy tükörnek? Tényleg, Te tudod, milyen színű a tükör?

Hát ez attól függ, ki olvassa! Én meg közben összeseprem a szilánkokat.

² József Attila: *Ars poetica*

³ Kosztolányi Dezső: *Akarsz-e játszani?*

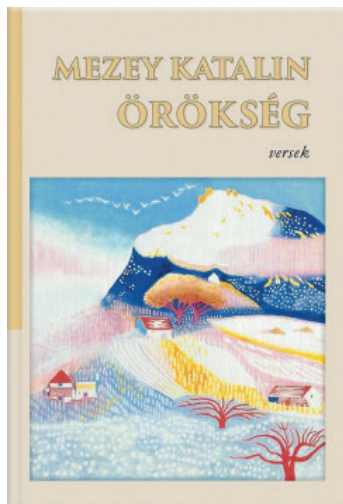
Acsai Roland

Mindenki öröksége

Régen várt verseskötetet vehet kézbe az olvasó: Mezey Katalin beszédes című *Örökségét*. Mezey líránk nagy szerencséjére mer érthető lenni, nem fél attól, hogy gondolatait megosztva kirajzolódik saját lényének az a karaktere, amely mindenki mástól megkülönbözteti, és egyénivé válik a hangja. Nem tart attól, hogy a lelkébe látnak, s nem tart az egyszerűségtől sem.

Mezey egyébként egyszerre kapcsolódik az archaikus, az úgynevezett népi, és a modern, urbánus költészet hagyományaihoz, de ezen örökség – lásd a verseskötet címét – felvállalása mellett is mai és kortárs marad. Mezey kötetében inkább forma- és alaksejtelmeket érzékelhet az értő olvasó, mint konkrét, végig megtartott versformákat. (Erre példaként a *Virágének* című verset hozhatnám fel, ahol a főmetszet a hatodik szótag *körül* van, vagyis többször a hatodikra, de néha az ötödikre, máskor a hetedikre esik.) Meglátásom szerint Mezeynél mindig a mondanivaló, a tartalom győz a forma felett, de mindez annyira organikusan történik, hogy a forma mégsem látja kárát.

„Nagy tudás van a mobiltelefonban, / de még nagyobb a csipkebokorban” – kezdi a *Nagy tudás* című versét. Ez a két sor felidézi bennünk a közmondások versritmusait, melyeket Horváth János is vizsgált. Láthatjuk, hogy a vers első sora az ütemhangsúlyok szerint egy négy szótagos és egy hét szótagos félsorra tagolódik, míg a második sor egy négy szótaggal kezdődő és egy hat szótagos részre. Már ebből a példából is láthatjuk, hogy Mezeynél az ütemek szótagszáma változó tendenciát mutat. Jómagam ezt a jelenséget a Németh László

a *Magyar ritmus* című tanulmányában bemutatott *tagoló versre* vezettem vissza, amelynek az a lényege, hogy az ütemek szótagszáma nincs még úgy megkötve, mint később Gyöngyösi István és Arany János ütemhangsúlyos költészetében. Tinódinál ez még teljesen ingadozott, ahogy Zrínyinél is némileg. Németh szerint ez „a legegyszerűsebb magyar versforma”. Ezzel Mezey költészetünk archaikusabb rétegeivel tart kapcsolatot. A tagoló verseket idéző formák mellett találhatunk példát a megkötött szótagszámú ütemes verselésre is, ilyen az ősi nyolcassal operáló *Újesztendő, vígságszerző* költemény is: „Újesztendő, vígságszerző // békességgel eljövendő.” Itt a felsorok néhány esettől eltekintve négy-négy szótagra oszlanak. De Mezey Katalin a modern jambikus költészettel is kapcsolatot tart, ahogy például a József Attilát (*József Attila-parafrázis*) és a Reményiket (*Reményik-parafrázis*) idéző versében teszi: „Adj emberséget az embernek, / mert élete nem filmszerep”, illetve: „Kis hópelyhek az örömök, ne várj csodát életedbe.” (Nem egészen tartozik ide, mégis eszembe jutott, így érdekeséggént elmondom, hogy például a tizenhárom évvel idősebb Csoóri Sándor 1962-es, harmadik kötete szinte kizárólag jambikus verseket tartalmaz.) Ha már a jambikus verseknél tartunk, e szempontból izgalmasnak vélem *A következő valóság* című művet. Nem tisztán jambikus sorokkal indít, de a hatodik sortól kezdve végig megtartja a modern-jambikus formát, és a tizenegy szótagos sorok mind növéget kapnak. E verset azért emeltem ki, mert jó példa rá, hogy a versforma hogyan válik a tartalom művészi kifejezőeszközévé. Arra, hogy az eleinte csapongó gondolatok hogyan kerülnek hirtelen klasszikus hömpölygésű mederbe a mondanivaló erősítése végett.

A kötet megrendítő versei közé tartoznak az Oláh János költő és férj haláláról szóló költemények. Modern gyászversek ezek, melyek visszafogott tragikusságukkal hatnak. E költeményekre a szabadvers hangja jellemző, de a sorok szótagszáma csak szűk keretek között ingadozik. A kötet az *Ez nem ő* című művel kezdődik: „A boncolástól eltorzult az arca, / ijesztő, idegen mosoly került rá” – olvassuk a két tizenegy szótagos sorban, és ez

a motívum, tudniillik a halál vagy halálos betegség elváltoztató, elidegenítő „hatása” a *Hová lett?* című versben is felbukkan egy másik személy esetében: „Azon tűnődöm, miközben / a hálóruháim közt keresek / egy számára is elég nagy / pizsamát, hogy ki ő. / És hová lett / az a komoly, magára adó asszony, / akit évtizedek óta ismerek?”

A kötetben több létösszegző alkotás is helyet kapott. Ezek közé tartozik a *Legalább az utolsó pillanatban* („Legalább az utolsó pillanatban / megköszönni azt, ami elveszett”), a *Püünkösdi rózsá* („Beváltottam-e / vagy alulmúltam a reményeket? / Még nincsen kész a mérleg, / de már nem sok hiányzik.”), a *Három lépés előre, hátra* („Nekem ketyeg a túsarok-metronóm, / engem ösztönöz az indulásra: / pakoljam össze én is a holmimat, / ne hagyjam az idegen szobában.”), a *Berzsenyi estéje* („Amim van, mindent tíz körömmel / csakazértis kapartam össze, / értetlenséggel, kárörömmel / megszegyenítve, szembeköpvé”), és a *Hála* („Hálásan köszönöm, Uram, hogy hetvennégy évem alatt / csak kétszer kellett / a bombázás elől / hetekre pincébe bújnom”). A *Hála* egyébként egyik példája a kötetben felbukkanó háborús verseknek is, melyekből szintén többet találni a kötetben. Érdekes, hogy manapság az úgynevezett létösszegző versek mintha kisebb szerepet kapnának a líráinkban. El lehetne gondolkozni azon, hogy költőink miért érzik ritkábban szükségét a hasonló számvetésnek, melyre nemcsak az időskor kényszerítheti rá az embert. Mezey Katalin ezen létösszegző művei a könyv kiemelkedő, szerethető versei közé tartoznak.

Néha már-már meghökkentő sorokat olvashatunk a költő gyerekhangra írt verseiben, melyek a gyermeki gondolkodás szürrealitását, ösztönös dadaizmusát, groteskségét és ebből fakadó humorát jelenítik meg: „anya a hangyikát / összeszőni a kalapáccsal”. Ezek a szövegek egyfajta tudatalatti automatizmusokat tárnak fel, melyek rokonítják a reflexszerű írásmóddal és az ősköltészettel is. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek nem gyermekeknek írt versek, tehát nem igazi gyerekversek, hanem a gyermeki gondolkozásmódot reprodukáló, felnőtteknek szánt alkotások.

A kötetben istenes versek is szerepelnek, ezek közé tartozik például a záróverse, amely béke-vers is, a *Nem csak szárnyas angyal* („Imádkozzunk, még ha először is életünkben”). De istenes vers a *Szűnyogposta* és a *Rovarok* is. Mindkettő egy-egy hétköznapi tapasztalattól – rovarok jelenléte – jut el a hit cselekvéséig. Egyébként a vallás, az Isten hangsúlyos, mindent átható jelenléte az egyik közös pontja Mezey Katalin és fia, Lackfi János költészetének. Mezey Katalin lírája ennek a jelenlétnek köszönheti, hogy különbséget tud tenni fontos és kevésbé fontos dolgok között. E kettő szétválasztásáról egyébként több verse is szól: a *Szent László pénze* („Mosolyogva hordom a közös pénzt, / mert van még, aki tudja, hogy mit ér”), a *Jurta* („Olvasókönyv az univerzum”), illetve a már idézett *Nagy tudás* című. A *Jurtában* az univerzumot jeleníti meg igazi könyvként, míg a *Nagy tudás*ban a földön megmaradó csipkebokrot és a földön elromló mobiltelefont állítja szembe. Isten jelenétének lehetőségéről vagy lehetetlenségéről tudósít *Az istennek készült bejáraton át* című alkotás is: „Az istennek készült bejáraton át / belép lelkünkbe a média: / alig várjuk, hogy megszólaljon (...) egyetlen gombnyomással elzárjuk / a csöndet (...) csak ne legyünk a csönddel egyedül. / Ne legyünk Istennel egyedül.” Mint láthatjuk, itt is sor kerül az értékes és kevésbé értékes szétválasztására, mint a fentebb bemutatott versekben. Itt a csend lesz értékesebb a média hangosságával szemben. Ahogy a vers nagyon frappánsan és meglepően megfogalmazza ezt a nézőpont megfordításával: ha bekapcsoljuk a médiát, ugyanazzal a gombnyomással elzárjuk a csöndet. Egyébként hasonló logikát működtet a *Rádiózás* című vers is.

Ha elolvastuk a könyvet, nem lesz számunkra kérdéses, mit jelképez az *Örökség* cím, de talán mégis ezek a verssorok írják le leginkább: „A gyermekek, az unokák / a nevünket felvállalják, / büszkék legyenek hitükre, / őseikre, örökökre.” Végezetül ehhez még annyit tennék hozzá, hogy Mezey Katalin öröksége a mi örökségünk is: örök és általános örökség, amelyben minden ember osztozik.

Brauch Magda

A legszebbek

A szépség eléggé relatív fogalom.

Egy fiatal leányokból álló szépségversenyen a zsűri kiválasztja a szépségkirálynőt és udvarhölgyeit, de ki tudhatja, hogy a bizottság minden tagja egyetértett-e a döntéssel, a közönségről nem is beszélve.

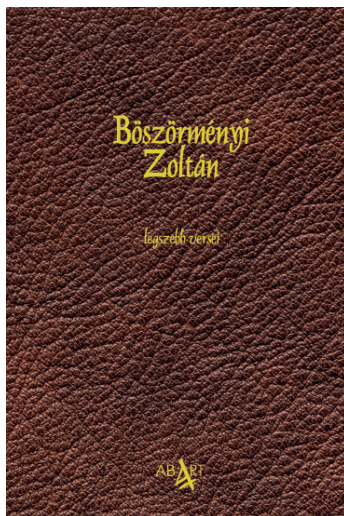
Pedig ott valóban csak a valószínűleg előre megrostált, arcra, alakra hibátlannak, szépnek mondható lányok vettek részt.

Egyáltalán: a világon mik azok a dolgok, jelenségek, amelyek egyértelműen a szépség kategóriába tartoznak?

Példának okáért a virágok, nyíló, hibátlan korukban, bárhol teremnek is. De hogyan lehetne kiválasztani közülük, mondjuk a 10 legszebbet? (Nekem ezek, neked mások, neki egészen mások stb. tetszenek.)

Bár nem véletlenül említettem ezt a témát, nem szaporítom a szót, hiszen ezek úgy vetődtek föl bennem, hogy a közelmúltban megjelent a *Böszörményi Zoltán legszebb versei* című kötet (AB-ART Kiadó, 2024), mely Bakonyi István válogatásában 96 költeményt tartalmaz (ha jól értettem, a költő egész életművéből). A könyvhöz írott *Utószó*ban megjegyzi, hogy minden ilyen válogatás alapjaiban szubjektív és vitatható.

Ezzel teljesen egyetértek, magától értetődő (még akkor is, ha verskedvelő társak, kollégák, más költők véleményét is meghallgatta, ezt nem tudhatom), nem volt könnyű dolga. Böszörményi hatalmas lírai életművéből – hiszen több mint fél évszázada közöl színvonalas anyagot, több kötetre valót, ezek alapos ismeretében kellett kiválasztania a szerinte legszebbeket. Alig egy éve jelent meg egy vaskosabb válogatása *Fellázadt szavak* címmel, mely

(megszámoltam) 216 verset tartalmazott. Ez a válogatás, a 96 költemény nem (esetleg részben) onnan történt, hanem az egész életműből – a válogató vallomása szerint „nagyjából időrendben”.

Mivel számomra sem ismeretlen Böszörményi lírai életműve, több művéről írtam ismertetőt az Irodalmi Jelenben és más folyóiratokban, a kötet tanulmányozása után elmondhatom, hogy ez a válogatás valóban értékes, az itt közölt versek mindenképpen a legszébbek, legértékesebbek közé sorolhatók, mert – ami szerintem a legfontosabb – törekszik a szerző költészetének a lényegét megragadni: költői hitvallását, önismeretét, az olvasókhoz szóló üzeneteit, meggyőző egyénítő erejét, művészi stílusának jellemzőit, és folytathatnám, de inkább példákat hoznék a válogatásból. (Valamennyit idézhetném, elemezhetném, de ez itt nem lehetséges.)

A kötet nagy része a szerző nemzetisége, anyanyelve iránti szeretetét, elkötelezettségét hirdeti és táplálja az olvasóba. S mindezt annak ellenére – vagy éppen azért –, mert több mint 40 éve (a helyi diktatúra elől kényszerből menekülve) „világpolgárnak” is nevezhetjük. Pedig mintegy öt-, de legalább hárommillió magyarral együtt még a „haza” fogalmát sem tudhatja igazán pontosan tisztázni, mert számára-számunkra az nem egyenlő az országhatárral. *„Nekem áldott az a bölcső / mely magyarrá ringatott”* – vallja Arany János, de a mai magyarul író költőnek – főként, ha nem az anyaországból származik – ennél nehezebb, bonyolultabb, összetettebb a hivatása. Meg kell győznie – elsősorban saját példájával – az olvasót, hogy a magyarrá ringató bölcső azt jelenti, hogy egész életében meg is kell őriznie az anyanyelvhez, a szülőföldhöz való ragaszkodást:

*„ébresszék e szavak
hazámat, a szelíd vidéket,
kitartásra biztassanak
téged is, aki még érted a magyar szót:
megmaradni, ez a küldetésünk,
megmaradni mindenáron,
mint soha nem múltó fény kése az éjben.”*
(Megmaradni)

Ezek a szavak nyilvánvalóan mind a 15 millió magyar származású olvasóhoz szólnak – bárhol éljenek is –, amint azt a következő idézet is világosan igazolja:

*„Tízmillió magyar szívet itthon,
hárommilliót az elszakított országrészekén,
kétfélmillió kivándorolt magyar szívet
őrizem a szívemben.”*

(Mint aki nem fut mindhiába)

Kell – egyáltalán lehetséges – ennél konkrétabb, szívhez szólóbb beszéd, biztatás? A költő azonban nem feledkezik meg legszűkebb szülőföldjéhez is szeretettel szólni, ahol egykor – Aranyval szólva ismét – bölcsője magyarrá ringatta:

*„Nem gyötörnek már újabb főbiák,
Trója, Alexandria, Budapest, most
Aradom a bearanyozott glóriám.”*
(Arad)

*„Ha nem látjuk meg, senki sem látja,
mi lett velünk, és mire ébredünk.
Eleink vére, szökkenő láza,
mártíromsága magas bérceit ül.”*
(A szó homlokára csillag feszül)

Ezt a gondolatot fejtegeti, variálja a kötet több más olyan darabjában is, melyeket ars poetica-szerű önjellemzés, vallomás vagy önbiztatás jellemez, hiszen a tehetséges művész is örökké kétségek között él, mint minden gondolkodni tudó, a világot, az embereket, de elsősorban önmagát egyre jobban megismerni, sőt megérteni kívánó ember:

*„Tizenhat évesen nem akartam
megváltani a világot, de valamilyen
forradalmat elképzeltem,*

*forradalmat, amelyben kitombolhatja magát
az ember.”*

(Katedrális az örök télnek)

Kalandos, nehézségektől, csalódásoktól sem mentes életében mind gyakrabban rá kell ébrednie a valóságra: csak önmagában bízhat, ha meg akarja őrizni kezdeti, még töretlen optimizmusát:

*„Menekülnék, de mennyire, nem teszem,
nincs az a hely, hol lehajthatom fejem,
honnán lesz elég erőm önmagamhoz,
ha a lelkemért senki nem harangoz.”*

(Menekülnék, de nem teszem)

*„pedig hányszor megcsalt
megkövezett az élet és hányszor
de hányszor megvédett –
Istennek Sorsnak hívták
megmondani nem tudom”*

(Barbadosi elégia)

Létezik-e olyan, életének javát meghaladó olvasó, aki ne érezne ugyanígy? Csak nem tudná így megfogalmazni. Ettől igazi egy költő. Akárcsak egy másik – talán még találóbb – idevágó idézetben:

*„mennyi öröm
és türelmetlen várakozás
fája száradt ki benned
hány semmiből teremtett
gond ült szívedre
és verte azt szaporán
szünet nélkül
mint följajzott dobos
az alélt dobót”*

(Mint dobót)

A kötet másik jelentős részét az „el nem küldött levelek” vagy más címmel ellátott, költő–író–művész harcostársakhoz intézett, hozzájuk szóló versek alkotják.

Ezekben a „névre szóló darabokban”, üzenetekben is megtalálható – néha a sorok között is – a közéleti mondanivaló, a táj, a szülőföld, az anyanyelv szeretete, melyben a költő osztozik velük. Ezzel Böszörményi valójában új lírai műfajt teremt, mivel az idézett, illetve megszólított kortársak életrajzába is betekintést nyújt, gyakran a szülőföldjüket is jellemzi, de főleg tőlük származó idézetekkel tarkítja az életművük aprólékos ismeretét tükröző verseket. Őszintén és megindultan siratja el kortársait, akiknek „eljött az ideje”, azaz valahogy mindig váratlanul bevégezték földi pályafutásukat, s ezúton örök emléket is állít nekik. Sajnos egyre szaporodik azok száma, akikről fájdalmas búcsút kell vennie: Kertész Imre, Bodor Pál, Konrád György, Csoóri Sándor, Lászlóffy Aladár, Kocsis Zoltán emlékének szentel verset, méltatva művészetük lényeges vonásait. Szöcs Géza barátjáról több költeményben is megemlékezik, mint aki nem tud belenyugodni elvesztésébe. Kedvenc amerikai írója, John Updike haláláról értesülve így ír: *„Hűségesebb követőd nálam úgysem lesz, drága barátom”* (alulírott is ugyanolyan hűséges követője – elnézést, ezt nem tudtam kihagyni).

Névre „címezett” ajándéknak is felfogható versekkel köszönti fel a számára legdrágább, legmegbecsültebb kortársait, munkatársait, főként születésnapjuk alkalmából. *„Barátoknak egy a lelkük”* – idézi mottóként Arisztotelészt Mandics György 75. születésnapjára írt versében. Ezek a barátok egyben sors- és küzdőtársai is szellemi életünk, kultúránk, anyanyelvünk megőrzése, fejlesztése terén: Bege Magda, Puskel Péter, Nádas Péter, a 85. születésnapját még megért Kányádi Sándor és más, az olvasók körében talán kevésbé ismert külföldi hírességek.

Hasonló típusú verseiből kitűnik, milyen alaposan ismerte, mennyire tisztelte, szerette, értette nagy költő–író elődeit. *„Egy letűnt világ színeiben pompázó emlékei”* – ez a mottója *Krúdiász* című művének, melyben nosztalgikus hangon szemlélteti, mutatja be a Krúdy életművéből megismert múlt század első felének életmódját, szokásait. *Így vigyáz, ha vigyáz rád a sors* (Homage à József Attila)

című versében a tragikus sorsú költőnek az utolsó három – az élet-től búcsúzók – költeményeinek hangját–hangulatát–stílusát ismer-jük fel:

*„Győzelmet te másnak reméltél,
míg fented a gondolat kését,
egy jobb jövőt is másnak éltél.
A világ most rajtad jót derül.*

*Magad mindig magadra zártad,
nedveid apasztotta lázad,
mint aki hiszi, hogyha lázad,
nem motozza ismét gondra gond.”*
(Így vigyáz, ha vigyáz rád a sors)

*„Be vagy a Hét Toronyba zárva,
örülj, ha jut tüzelőfára,
örülj, itt van egy puha párna,
hajtsd le szépen a fejedet.”*
(József Attila: Karóval jöttél)

Még messzebbre tekintve – a 19. század első felére – idézi föl Petőfi, Tompa és Kerényi „költői versengésének” helyét (*Az erdei lak emléke*), de Kölcseyt és általában a reformkort is (*Majorana Kölcseyt idézi*).

Böszörményi Zoltán stílusáról nemcsak oldalakat, hanem egész tanulmányokat, dolgozatokat lehetne írni. Erre nem vállalkozom, már azért sem, mert művelt, verskedvelő olvasóknak, de általában nem stilisztáknak írok. Így csupán a lényegyet foglalnám össze: ez a költői nyelv, nyelvezet, stílus teljesen egyéni, eredeti és újszerű, s bár nyilván hatottak rá nagy elődei – hiszen rajtuk nevelkedett (elsősorban József Attilára és Szilágyi Domokosra gondolok), ezek a hatások áttételesek, inkább a tárgyiasság, az őszinteség és a gondolatiság tekintetében hasonlíthatók hozzájuk. Böszörményi lírai nyelve modernebb, talán tömörebb is, sőt fegyelmezettebb. Bár általában szabadvers-formát használ – olykor központosítás nélkül – képanyaga,

eszköztára roppant gazdag, árnyalt. Váratlan, eddig ismeretlen, tehát sajátosan egyéni képzettársításokat alkalmaz, ezeket sok versében halmozza is. Költői eszközei – hasonlatok, jelzők, megszemélyesítések, metaforák, szimbólumok – elárasztják verseit, különösen a tájleíró és szerelmes vagy azokhoz hasonló tartalmúakat. Képanyagán – véleményem szerint – a szimbolizmus, az impresszionizmus, de még nagyobb mértékben a szürrealizmus hatása érződik. Ezek mindegyik kötetében fölfedezhetők, bárhol nyitja fel őket az olvasó. Csak ízelítőül idézek néhányat:

*„alvadt iszap az idő
meztelen testén a tűnődés árnyéka”*
(Ábránd)

*„Észrevetted? –
a test talajában a föld álma dolgozik”*
(Lélegző tájak)

*„fénnyel akarattal reménnyel
egyre faragjuk a megtervezett kedvet”*
(Vissza)

*„Ide tartozom,
mint talaj húsába ültetett fa,
téli táj, hamvas éjszakák,
emberfényű nappalok”*
(Ide tartozom)

Ezek véletlenül kiragadott példák, de hozzájuk hasonló merész képzettársításokat még sehol sem olvastam, hallottam. Ettől lesz egyéni és modern egy költő.

Ezek után nem véletlen, hogy az ismertetés írójában, olvasójában önkéntelenül is felvetődik a kérdés: ki olvas ma verset? Ki olvas ma egyáltalán valamit ebben a feje tetejére állított világban?

A költőt ez nem érdekli, a költő – ha igazi – ír, mert más nem tehet: *„Írtam, mit is tehetnék? A költő ír; a macska / miákol és az eb vonít s a kis halacska / ikrát ürít kacéran”* – vallja Radnóti Miklós Második eclogájában, azzal a tudattal, hogy minden leírt sora veszélybe sodorhatja.

A tehetséget éppen úgy nem lehet elfojtani, mint tavasszal a természet megújulását.

Böszörményi Zoltán is ezt teszi, mert számára a vers az igazi.

„A vers nem a hamis képzelet, a vers az igazi”

[...]

*„A vers az őszanyag, a tanúság arra,
hogy vagyunk.”*

[...]

*„A vers a felszabadításról szól,
önmagad szabadítod
fel önmagad alól,
a téged minduntalan leigázó valóságból.”*

(A vers)

E válogatott kötetének jóformán mindegyik darabja küldetésének, hivatásának, költői hitvallásának megfogalmazása. S ha a vers az igazi, az olvasói is azok lesznek, a lírai alkotás, a szerző társaivá, hangulatának átélőivé, átérzőivé válnak.

Az igazi költőnek mindig vannak és lesznek igazi olvasói.

Valóban ezek a legszebb Böszörményi-versek?
Bizonyára. Csak néhány „legszebb” kimaradt közülük.
Csak sok-sok „legszebb” kimaradt innen.
Majd a következő kötetében helyet kapnak.

Pusztai Ilona

A művészet nem ismer vasfüggönyöket

A Kádár-korszakban felnövekvő nemzedékek egyik fontos művészeti élménye volt Csontváry mellett Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző). Az ő munkásságuk jelentette a szocreál sematikus egyformaságával szemben az elementárisan újat, különöset, a modernitás szellemét. De míg Csontváry népszerűsége máig töretlen maradt, Vasarely munkássága felett mintha eljárt volna az idő. Igaz ez világszerte. Az egykori sztárművész kiszorult a köztudatból, ám mostanában megfordulni látszanak a trendek. 2019-ben a párizsi Pompidou rendezett életmű-kiállítást, és ekkor jelent meg az unoka, Pierre Vasarely regényes életrajza, amely már magyarul is olvasható (*Vasarely regényes évszázada*, 2022). Lassan nálunk is elindul az újrafelfedezés, a budapesti Vasarely Múzeum egy sor izgalmas kiállítással igyekszik az életmű eddig ismeretlen szeleteire felhívni a figyelmet, és a fiatal műgyűjtő generáció is egyre nagyobb érdeklődést mutat Vasarely munkái iránt. De ez még mind kevés lett volna ahhoz, hogy Rieder Gábor foglalkozni kezdjen az életművel. Akkor változott meg véleménye, mikor felfedezte, hogy „ittthon is szép számmal készültek Vasarely-alkotások, teljesen legálisan, a mester művészeti programjának részeként.”

Az erős szociális érzékenységű Vasarely a modernizmus korának embere volt. Hitt egy olyan globalizált, nemzetek feletti civilizációban, amelyet a technika és a tudomány irányít. Ezt az uniformizálási folyamatot pedig a művészetre is kiterjesztette. A modernizmus szellemében új népművészetet, ahogy Vasarely nevezte: a „planetáris folklórt” létrehozva alkotta meg munkáit. Ahogy ezt a *Sárga kiáltvány*ként elhíresült programnyilatkozatában kifejti: „A jelen művészete a nagystílus és igény szerint újra-

teremthető formák felé halad, a jövő művészete vagy közkinccsé válik, vagy nem lesz művészet többé.” Ezért is támogatta műveinek sokszorosítását, motívumainak felhasználását, közkinccsé tételét a legkülönbözőbb médiumokban: társasjátéktól a fali csempéig, falkárpittól a porcelánedényig. Vasarely tehát terjeszkedni akart, meg akarta szállni a világot, és ebben talált magyarországi segítőt Fajó János személyében és az általa vezetett Pesti Műhelyben.

De ki is volt Fajó János, Rieder Gábor könyvének másik főszereplője? Erre a kérdésre már valószínűleg kevesebben tudnának felelni. Ugyanis, amíg Vasarely op-art, pop-art, kinetikus művészeti alkotásai a három T-s aczéli kultúrpolitika támogatását élvezték, a magyar absztrakciós törekvésekre leginkább a tiltás, jobb esetben a tűrés vonatkozott. A hatalom kétarcúságára legjobb példa, hogy míg a fiatal, neoavantgárd művészeket tömörítő Iparterv-csoport (amelynek Fajó is tagja volt) 1968-as és 1969-es kiállításait pár nap után a cenzori hivatal bezáratta, addig a magyar származású, Franciaországban élő sztárművész 1969-ben a Műcsarnokban mutatkozhatott be nagyszabású kiállításon, a politikai és művészeti elit lelkes ünneplése közepette.

Fajó János az Iparművészeti Főiskola elvégzése után ismerkedett meg Kassákkal, akinek hűséges tanítványa lett. Majd a művész halála után (1967) az özvegy kérésére részt vállalt a hagyaték gondozásában. Kassák személye és művészete megint csak jó példája a hatalom avantgárddal szemben mutatott Janus-arcának. 1965-ben irodalmi munkásságáért Kossuth-díjjal tüntették ki, ám képzőművészként agyonhallgatták, mintha csak holmi hobbifestő lenne. Nemcsak itthon nem állíthatott ki, de a Vasarely által szervezett párizsi kiállításaira sem engedték ki. Viszont Kassák lett az a közös pont, ami végül összehozta Vasarelyt és Fajót. 1969-ben Fajó elkíserte Kassák özvegyét egy nyugat-európai körútra, ahol többek között Párizsban Vasarelyt is meglátogatták. A francia mester marasztalása ellenére Fajó hazatért, és miután Németországban elsajátította a szitanyomtatás technikáját, elkezdődött a másfél évtizedes (1979–1994) közös munka.

Ennek eredménye négy szitázott Vasarely-mappa (*Hommage a Bartók*, 1979, *Születésnapi mappa*, 1984, *Vega mappa*, 1985, *Ötvenes évek mappa*, 1989), hat mélyrelief, szitázott plexi Vasarely-multiplika (1989 és 1990), végül egy acélobjekt, egy acélból kivágott Vasarely-multiplika (1994).

Joggal merülhet fel az olvasóban, miért is bízta Vasarely a sokszorosítást képzett, önálló szellemi alkotóra, iparművészre, miért nem elégedett meg csupán a mesteremberi szaktudással. Azért is érdekes ez a kérdés, mert a sokszorosítás, a műalkotások „közkinccsé” tétele a modernizmus jóléti társadalmában számos művész törekvése volt. Mondhatni a levegőben lógott a művészet tömegekhez való eljuttatásának igénye, az elit és tömegkultúra közötti válaszfal lebontása. Elég itt az amerikai pop-art egyik legnagyobb alakjára, Andy Warholra gondolni. De Picasso, Dalí, Chagall, vagy magyar vonatkozásban Szász Endre és Kovács Margit is jól példázza a kor művészettelfogását: alkotásaik szintén tömegesen árasztották el a nemzetközi és a magyar műtárgypiacot. Velük szemben viszont Vasarely újratерemtésként, ahogy latinosan nevezte: rekreációként tekintett művei sokszorosítására, nem szimpla reprodukálásként. Kedvenc zenészhasonlatával élve: nála a művész karmesterként teremti újra, mintegy interpretálja az eredeti művet, az úgynevezett „kiindulási prototípust”. A jobb megértés kedvéért a folyamat szemléltetéséhez idézzük Rieder Gábort: „Vasarely nagyon precíz utasításokat küldött a szitanyomatokhoz is, úgynevezett 'programációkat', vagyis képi programkódokat. [...] Fajó megemésztette a Vasarely által küldött 'programációkat', majd ezeket 'lefordította' a saját műhelye nyelvére, újrarajzolták a mintákat nagy méretben és társították hozzá a megfelelő színeket.” Vagyis „újratерemtették” a művet. A Fajóék által készített multiplikák: szitanyomatok, mélyreliefek, acélobjektok mind a műtárgypiac által is jegyzett, komoly értéket képviselő műalkotásnak számítottak már megszületésükkor, amelyek megvásárlását viszont – Vasarely eredeti szándékával szemben – borsos árak miatt csak kevesen engedhették meg maguknak. Igazolásul idézzük ehhez Rieder Gábort, aki a *Születés-*

napi mappa ára kapcsán ezt írta: „A teljes mappa összértékéből pedig a Merkur telephelyein szinte bármit ki lehetett választani a szocialista járműipar friss személygépkocsi-kínálatából, Trabantot, Polski Fiatot, Lada 1200-ast vagy akár egy kombi Wartburgot.”

Rieder Gábor könyvének nagy érdeme, hogy a művészettörténész nemcsak a Vasarely-művek motívumainak keletkezéstörténetébe, a szitanyomás (szerigráfia) műhelytitkaiba vezeti be olvasóit, de Vasarely és Fajó munkakapcsolatán keresztül a Kádár-kor kultúrpolitikájának útvesztőiben is eligazít. Egy olyan, kettős beszédre épülő világ tárul fel, amelyet kiszámíthatatlansága és logikátlansága tett működésképtelenné és folyamatosan kijátszhatóvá. A tanulmánykötet egyben kiállítási katalógus is, szorosan kapcsolódik a HAB (Hungarian Art and Business) szeptember 18-ig látogatható *Vasarely x Fajó: A bolygó meghódítása* című időszakos tárlatához. Így művészeti albumként tartalmazza az összes közös mappa reprodukcióját, amelynek ritka igényes nyomdatechnikai kivitelezése méltó az alkotásaikban a tökéletességre törekvő Vasarely és Fajó szelleméhez. A könyv és a kiállítás pedig akár együtt, akár külön-külön is izgalmas újrafelfedezése lehet a modernitás korának és benne az absztrakt művészet e két mesterének.

Rieder Gábor: *Vasarely és Fajó. Egy vasfüggönyön átnyúló művészeti együttműködés regényes története a hidegháborútól a kapitalizmusig*. MBH Bank Művészeti Alapítvány, Budapest, 2024.

Mandics György

Az egész csak körforgás?

Hamuszerda. Traian Pop Traian magyar nyelvű versgyűjteményének furcsán ható címe lényegében tükörfordítása a román *Miercurea de cenușă* kifejezésnek, mely a magyar olvasó fülében összezsenghet a hamvazószerdával, a húsvét előtti negyvennapos böjt első napjának nevével. A vallás gyakorlói tudják,

hogy ilyenkor a pap hamuba mártott ujjal keresztet rajzol a hívő homlokára, emlékeztetőként, hogy bűnös. A vallástörténetben jártasak azt is tudják, hogy az ősegyházban csak a bűnösöket, tolvajokat, erőszakolókat, gyilkosokat vitték daróczsákban a templomba, ahol a fejüket hamuval szórták be, s ahonnan kitiltották őket a nagyböjt idejére. II. Orbán pápa vezette be 1091-ben, hogy minden ember homlokát jelöljék meg hamuval. A keleti keresztények azonban mást vallanak az eredendő (áteredő) bűnről. Az ortodox teológia szerint Isten büntelennek teremtette az embert, s noha Ádám megszegte az isteni törvényt, utódai nem öröklik bűnét, csak rossz természetét. Ezért más a hamuszerda értelme és jelentésmezeje a román nyelvű versekben.

Böszörményi Zoltán, a fordító tisztában van ezzel, s nagyon helyesen nem hamvazószerdának fordította Traian Pop Traian versének és egyben verseskönyvének címét.

Traian Pop Traian (1952, Brassó) szembenézve eddigi életével, ellenzéki, lázadó ifjúságával, amikor is a forrongó fiatal generáció vezérét látták benne, úgy érzi, kevés mindaz, ami történt, hiszen a forradalom, amelyben részt vett, nem hozta el azt a gyökeres for-

dulatot, amire számított. Ez már 1990 tavaszán kiderült számára, már akkor úgy gondolta, tovább kell lépni a nagyobb szabadság felé. Ki is vándorolt Németországba, hiszen felesége német, s bras-sóiként, majd temesváriként mindig is beszélte ezt a nyelvet. Ám élete második nagy csalódása akkor érte, amikor világossá vált, hogy a „német szabadság” sem az a szabadság, amelyre vágyott. Kiderült, hogy még a „tetszetek volna forradalmat csinálni” sem elegendő magyarázat arra a szabadságdeficitre, amelyet a fiatal költő megélt. Ezt a beteljesületlen reményt visszhangozzák Traian Pop Traian 2000-es években született versei, melyekből a magyar olvasó immár három kötetnyi válogatást olvashat: *Abszolút hata-lom* (Mandics György fordítása, 2022), *Ökörszem* (Pethő Lorand fordítása, 2024) s a legfrissebb: *Hamuszerda* (Böszörményi Zoltán fordítása, 2024). Ezzel a román és német nyelven megjelent művek háromnegyed része olvasható magyarul.

Böszörményi Zoltán beismeri, hogy igazából akkor fejtette meg Traian Pop Traian verseinek titkát, amikor hagyta, hogy e költemények eggyé legyenek vele, s nemcsak a versek éltek benne, hanem ő is élt a versekben. Túl a nyelvi lehetőségek kapuján, ő is azonosult a sorokban feltett kérdésekkel, amelyek mindig nyitottak voltak, s azok is maradnak. Mert a költő nem racionális válaszokat keres kérdéseire, mint valami krimiíró, hanem megpróbálja átélni azt, ami nem volt jó, ami nem sikerült, s nincs magyarázat, miért nem sikerült.

Böszörményi így formázza meg magyarul ezt az állapotot:

*„az eseményt követően egyetlen sort ír le
nem
és hogy elvesztette a bizalmát
a szó gyógyyerejében vagy
semmihez sem volt kedve
ez
sokkal később történt
azóta
nem tudja mi lett vele*

*csak ír
csak ír
mintha a világ vége közeledne
ettől függne az élete”*
(Les clins d’oeil)

Az új élethelyzetben a költő körülnéz, és keserű portrékat rajzol azokról, akik „ellopták a forradalmat”, s készen állnak minden forradalom meglopására, elárulására:

*„ó mennyire utálok magam kiáltotta
a pizsamát viselő papucsos úr
üdüllője teraszáról
miután sikerült elgáncsolnia
egy útját keresztező betűt*

*három gyermeke van (gyűlöli
a szerelmet)
valaha néhány verset írt (gyűlöli
a verset)
szerzett egy dalt (gyűlöli
a zenét)
annak gyűlölete ez
aki abbahagyta a dohányzást
és remegő áhitattal magába szívja
a szomszédja cigarettafüstjét*

*amióta magát tudja
egy másik helyet foglalt el
mint amit
az élet útvesztőiben vagy a
Mengyelejev-táblázatban
számára kijelöltek
és amikor rátalál
na akkor láss mély unalmat*

*gyere szaladjunk (együtt?) kiáltja
 fotózzunk ússzunk áruljuk el
 (ahogy illik) ezt az egyetemes gyűlöletet
 igyekezz te
 betűk
 és árnyékok
 alkalmi besúgója"*

(Mégváltás)

Az ok azonban nem mindig külső, hanem belső is, hiszen, be kell ismerni, a hősie ellenállói magatartás néha csupán önnyugtató és súlytalan öngazolás:

*„tűnj el
 és tudod mit
 menj a fenébe*

*menj te válaszoltam
 amikor már
 olyan messze jártam
 nem hallhatta
 amit mondtam"*

(Tűnj el)

A hazugságok végén már az sem állapítható meg, hogy ki is kezdte.

*„hazudtam emberek én hazudtam
 egyszer sem ettem halat
 algát sem még
 akkor sem ha szidalmakkal
 most tele a szám
 és mindezt nem elvi kérdés tisztázásáért
 mondom el nektek*

*hanem csak úgy hogy elfoglaltam valamivel
magam*

*ugyan már ha tényleg tudni akarod
nem te
mi hazudtunk neked”*

(Hazudtam)

Az egész forradalmi félresiklás vége a lét elemzése: a generációváltás.

*„elsőszülött
fiam
hanyatt-homlok igyekszik felnőtté válni
míg én arról álmodom
hogy újra gyermek legyek
ő nem tudja hogyan étkezzen mit kell tennie
hogy élje meg másként a pillanatot
mint ahogyan én egykoron...*

....

*a kelet-európai fiúgyermek
aki van-európában született
s aki mint a gyom az utcán nevelkedett
nyakában lakáskulccsal
most a méz tengerpartján
a sors elkényeztetettje
a vajhegy tövében
ez a fiúgyermek (hogyan másként?)
szocialista eszméket dédelget”*

(Gier Alarm)

Ez a végszó, vagy mégsem? Az új nemzedék megint előlről kezd mindent? Az egész csak körforgás? Traian Pop szeretné, ha

más lenne a végkimenetel, még akkor is, ha ő nem talált rá a gyógyító elixírré. Lehet, hogy nincs is ilyen? Csak a hit marad, hogy amit mi nem tudtunk megoldani, nekik majd jobban sikerül. Böszörményi Zoltán pompásan, nagy beleéléssel fordította le ezt az üzenetet.

Viola Szandra

„Hogyan fért a kisemberbe az a hatalmas akarat”

Egy húszezrest apánktól kölcsönkérni egy szutykos, novemberi napon – ez a költészet? Akár válhat költészetté ez a hétköznapi nap tünő gesztus is. Első ránézésre a Parnaszszus vidékétől távol esőnek tűnik számos olyan téma, amely Luzsicza István *Ágain megtart* című kötetében megjelenik, a szerző azonban bebizonyítja, hogy hogyan lehet az emberi élet apró mozzanatait univerzálissá növesztetni. A *Tartozás* című versben például a szülőktől kapott gondoskodást a gyermekeknek továbbadó ember toposzát alakítja saját képmására, és tölti fel szinte naplószerű őszinteséggel megörökített tényekkel.

Luzsicza István autobiografikus vagy annak tünő szövegekből építi fel a múlt elbeszélhető elbeszélhetetlenségeit: „hát eltelt az esztendő / eljött az el nem jött hatvanadik / s most úgy gyűlünk / a frissen felállított sírkő körül / mintha azt vizslatnánk feszengve / megleptünk-e annyira / mint te bennünket” – hangzik a köznapiságból verssé lett, tényszerűségével megdöbbentő verszárlat.

A kötet első, *Embernyi úr* című ciklusában ugyanakkor nem ritka a ritmikus játékossággal egybefűzött emlékidézés és létfilozófia sem: „apám innen el nem ment soha / apám a leglétezőbb nemlét / apám mindörökre otthon van / apám már mindörökre

vendég” – írja a *Fantomfájdalom* című versben. Ilyenkor épp a forma és tartalom egymásnak feszüléséből keletkezik a katarzis. A dallamos sorok és összecsendülő sorvégek a halál kérlelhetetlenségének ellenpontjaivá válnak. Az intertextuális szövegkörnyezetben felnőtt könyvfogyasztónak pedig minden bizonynyal Kosztolányi *Hajnali részegségének* zárata is eszébe jut. A Luzsicza-féle „mindörökre vendég” és az „egy nagy, ismeretlen úrnak vendége” olyan indirekt poétikai párhuzam, amely gyönyörűséggel tölti el a vajt fülű olvasót.

Az *Ami örök* című vers esetében már direkter a párhuzam, nem csupán egy-egy, irodalomtörténetileg (túl)telített szó emlegetése okán juthatnak eszünkbe klasszikusaink, hanem a ritmus, a hasonlatok és fordulatok is Juhász Gyula *Anna örök* című versét idézik. (A nyilvánvaló hasonlóságot a szerző dőlt betűvel jelzi is a verscím alatt.) „Mert benne éltek / minden pogácsához harapott fasírtfalatban, / minden felbrummogó harmonikaszóban, / minden előpengő Dire Straits-akkordban, / minden zavarodott fűtyörészésben, / minden meghatott torokköszörülésben, / minden kézlegyintéssel elintézett válogatott meccsben, / minden kukoricadarába kevert vizes kenyérszeletben...” – hangzanak a Juhász Gyulát idéző, ám ízig-vérig kortárs és „luzsiczás” sorok, amelyek az idősebb rokonok, barátok múltba merült szokásait idézik.

Az *Ami örök* című költemény felveti azt a kérdést is, hogy vajon miért szaporodtak meg az utóbbi években a rájátszások, átiratok, szabadparafrázisok. Talán a Vörös István és Lackfi János átköltötte klasszikusok és a szintén általuk híressé vált kreatívírás-gyakorlatok terjesztették így el? A kezdetben Karinthy művelte átírás kiszélesedett, s nem csupán paródiaként van jelen irodalmunkban. Bár divat-geztusról van szó, kár volna tagadni, hogy az átiratokból egyéni, értékes alkotások születnek. Lassan önálló műfajjá válik a *Születésnapomra az Egy dunántúli mandulafához* vagy a *Boldog-szomorú dal*.

A szabadparafrázisok sorába illeszkedik az *Ágain megtart* kötetben például a Kányádi Sándor halálára írt *Vidékek, ahol vala-*

ki, a Babitsot eszünkbe juttató *Haláli vers* és az Illyés Gyula híres versének címét idéző *Fél mondat a méltóságról* is.

A kötetben a gyászfeldolgozás, az emlékezés verseit is olvashatjuk. Mindezek fényében új megvilágításba kerül a cím is. Az ágain megtartó fa ugyanis éppúgy lehet a családfa egy ága, mint a világfaé, ugyanakkor a pszichológia, az önismeret egyik leggyakoribb szimbóluma is. A fa archetípusánál izgalmasabb művészeti motívumot aligha lehet találni. Ugyanakkor a verses-kötet címéről József Attila örökérvényű sorai is eszünkbe juthatnak: „A semmi ágán ül szívem, / kis teste hangtalan vacog.” Az énköltészet ikonikus képei ezek, s a *Reménytelenül* című vers többek között azért is fontos mű, mert az egyénről való beszéd-mód korszakalkotó példáját adja. Ahogy a József Attila-kutató Bókay Antal fogalmaz: „A költészet kezdettől fogva valahol a személyességgel, az énnel volt kapcsolatos.” Szintén Bókay Antal a perszóna, az énkép állomásait taglalva idézi Szent Ágoston sorait: „Ne fordulj kifelé; fordulj vissza önmagadba. Az ember bensőjében rejlik az igazság.” Az egyházatya és keresztény filozófus talán elsőként fogalmazta meg a személyiség, az én fontosságát, az elmúlt évtizedekben ez a 20. században tendenciává váló társadalmi fejlődés tovább erősödött, ám a kortárs költészetben egy ellentétes irány is megfigyelhető. Újra kezd fontossá válni az írásokban az egyén társadalomban, családban, ökoszisztémában betöltött szerepe. Az ág, a fa pedig az a szimbólum, amely lírai előtörténete és archetipikus jellege okán képes arra, hogy az egyén származással, az élet körforgásával kapcsolatos kérdéseit a lélek mindenkori jelenben történő rezdüléseivel összekapcsolja. Épp ezért az *Ágain megtart* nemcsak sokat ígérő, hanem gondolatébresztő ígéreteiből sokat beváltó cím, kiváló választás.

Bár a hosszúversekben érhető igazán tetten Luzsicza István rend- és rendszerteremtő képessége, kifejezetten jó olvasni a kötet egy-egy motívumra épülő, állóképre emlékeztető miniatűrjeit is, mint a *Képaláírás 1.* című verset: „valamerre messze két üveg pohár / az idők végéig egymásnak koccan / mi benne volt egyszer benn is marad már / az örökre elmúlt mozdulatokban /

egy végső rundot az utolsó után / az egészségünkre így is kikérnek / miénk vagytok még? – kérdezzük tétován / mert mi azóta és most is tiétek”.

Talán a költészet legfőbb funkciója az emlékezés, az, hogy a szerző akár későbbi generációk, akár önmaga számára megőrizzen bizonyos külső és belső történeteket, eseményeket, korhangulatokat. Egész művészetünk mozgatórugóját az emlékezés kultúrájában kell keresnünk, nem csoda hát, ha Luzsiczánál is kötetsszervező erővé válik. Az emlékezés azonban a homo sapiens olyan csodálatos tulajdonsága, amely épp a fikcióban, a közös történetek elbeszélésében teljesedik ki. Idővel már nem is lehet tudni, kinek az emlékfoszlányaiból épült a közös múlt szövete, s talán nem is lényeges; ahogy a szerző gyermekkori élményeire emlékezve megfogalmazza: „addigra már csak mások emlékei mondták / hogyan fért a kisemberbe az a hatalmas akarat”.

Kégl Ildikó

Nemzedéki témák, időtlen értékrend

Szentgyörgyi László novellái realista igénnyel íródtak, érzékenyen és kritikusan reagálnak társadalmi jelenségekre, miközben „kisember-sorsok”, kiüresedett életek, krízishelyzetek kulminálnak a történetekben. A szerző elbeszélismódja – melyben a realista regény és az abszurd dráma motívumkészlete keve-

redik – elsősorban azáltal tartja fenn az érdeklődést, hogy feszült várakozást teremt. *A Bús Tehén besúgója* novellái – a diszkriminációval szembesülni kényszerülő, munkát kereső fiatal magyar lány, a szekus após, az alkoholistává vált egykori besúgó vagy akár a „fekete öves” újságíró története – mind-mind érintik a hatalom és korrupció összefüggéseit (*Restart, Kemenes & Társai, A Bús Tehén besúgója, Széki Réka feltámadása*), magánéleti eseményeket helyeznek társadalmi térbe.

Szentgyörgyi László kisprózáinak valamennyi darabja a Ceaușescu-rezsim idején játszódik, és így – javarészt közvetve – az adott gazdasági, társadalmi, politikai közeget ábrázolja: a besúgói rendszert éppúgy, mint a lakosság totális kizsákmányolásának módszerét, a munkaterhek drasztikus növelését és a fogyasztás szélsőséges visszaszorítását az államadósság gyors törlesztése érdekében. Áthallások, elszólások, bajusz alatt, hal- kan elmormolt megjegyzések sejtetik, hogyan élték mindennapjaikat az emberek, különösképp az erdélyi magyarok a kiszolgáltatottság, a diszkrimináció árnyékában (*Hotel Transsylvania*). Megannyi rejtélyes utalás, csendes allúzió integrálódik a szö-

vegkorpuszban, amely a „Csau-érában” élni és megélni próbál emberfők mindennapjairól tudósít. Kiolvashatjuk a novellákból azt is, milyen csapást mért a magyar kisebbségre a település-szisztematizálási terv néven jegyzett falurombolás. Nagy erénye a szövegnek, hogy nem válik didaktikussá a beszédmód, bármilyen érzékeny témát is szövegez meg a szerző, javarészt rezignált hangfekvéssel szól, s éppen ez a látszólagos paradoxon ad különös erőt, lázas hevületet a történeteknek. A politikai korrupció, a hatalommal való visszaélés permanens eleme a novelláknak, a személyes haszonszerzés érdekében elkövetett cselekedetek erkölcsi megítélését ugyanakkor az olvasóra bízza az író.

A kötet látszólag különálló elbeszéléseit az a szerzői elv rendezi novellafüzérré, hogy egy nemzedék életlehetőségeit tematizálja, hitelesen ábrázolva, hogy a mindennapok problémái, emberi bonyodalmi milyen hatványozottan jelennek meg egy totalitárius politikai rendszerben, egy kiszolgáltatott, diszkriminatív társadalmi közegben. *„Ahhoz, hogy magyar emberként sikeres lehess bármiben is, neked nem elég, ha ugyanolyan jó vagy, mint többségi vetélytársaid, neked legalább kétszer olyan jónak kell lenned”* – hangzik el az apai tanács *A bajnok* című elbeszélésben. Hasonló instrukcióval több szöveghelyen is találkozunk: *„Véssétek eszetekbe, jelen helyzetünkben a magunkfajták szakmai érvényesülése csak akkor lehetséges, ha jóval többet tudunk, mint a többségi nemzethez tartozó vetélytársaink – magyarázta. – Magasabb képesítéssel alacsonyabb képzettséget igénylő munkát is el lehet végezni, fordítva ez nem érvényes”* – olvashatjuk a *Kemenes & Társai* című novellában.

A kettős mérce, a diszkrimináció, a megalázott, kiszolgáltatott és mindig a mások akarától függő „kisember” alakja permanensen végigkíséri a narratívákat. Rezignáltan meséli a szerző történeteit, éppen úgy, mint amikor az élőbeszédben a (rég)múltra emlékezünk: mint aki mára leszámolt minden illúzióval, s „csak” egy régi történetre szelídült az egykoron szenvedélyt kiváltó esemény. Ámbár a korábbi érzületek, indulatok időnként még előtörnek, hogy sajátos intonációt kölcsönözzenek az elbeszélésmódnak,

alapvetően a visszaemlékezés nosztalgikus hangja jellemzi az írás-műveket. A narratívák további sajátossága, hogy Szentgyörgyi karakterei gyakorta keverednek lelkiismereti válságba, gyötrődnek erkölcsi dilemmákon. „*A valóság nem fehér és fekete, hanem sokszínű, árnyalatokban tobzódó, az élet alapvető kérdéseire adandó válaszunk azonban csak kétféle lehet: igen vagy nem – magyarázta. Azt pedig az igazi újságírónak feltétel nélkül ki kell mondania, vállalva a tévedés kockázatát is. – Tévedni szabad, nem őszintének lenni nem szabad.*” (Restart)

A novellagyűjteményben határozott morális irányt, viszonyítási pontokat jelöl ki a szerző, miközben a közelmúlt megtörtént eseteire reagál. A besúgóí rendszer működése, az ügynökbeszervezés módszerei és eszköztára egy-egy konkrét eset megidézésén át jelenik meg a textusban, legnyilvánvalóbban *A Bús Tehén besúgója* címadó novellában, megannyi releváns kérdést vetve fel egy kor anomáliáiról, s ezzel összefüggésben az emberi természetről. Előszörban nem arra a kérdésre keres választ, hogyan és miért válik valaki besúgóvá, mint inkább az ügynökmúlt pszichés feldolgozásának lehetséges módozataival foglalkozik. A mély és analitikus jellemábrázolás azt a folyamatot igyekszik elénk tárni, hogyan képes, képes-e egyáltalán szembenézni tetteinek következményeivel egy ember, aki jelentéseket írt az állambiztonsági hivatalnak barátairól, rokonairól, kollégáiról, olykor egy életre megnyomorítva, ellehetetlenítve őket, családjukat. Az állambiztonsági szolgálat, a besúgóí hálózatok működése, az ügynökkérdés a közelmúltban kezdett helyet kapni a magyar (nyelvű) kortárs szövegekben, Szentgyörgyi László olvasmányosan, ám nem szenzációhajász stílusban beszél el, s emeli irodalmi rangra a témát. „*Cipelte magában a terhet, a ki nem mondott, be nem ismert, meg nem vallott bűn maró tudatát, s mindazt, ami ezzel jár. Feloldozást nem kaphatott. Maradt a gyötrelmes vívódás, szűnni nem akaró lelkiismeretfurdalás*” – írja a szerző a *Széki Réka feltámadása* című novellában, melyben a fiatalon beszervezett asszony az évek múlásával is egyfolytában hárít és elfojt, mert fél belegondolni, hány ember életét tönkre jelentéseivel.

Szentgyörgyi szövegkorpuszaiban a szorgalmasan dolgozó, de előre jutni képtelen kisember alakja is rendre megjelenik, mi több, olyan drámai erővel bukkan fel, mintha csak Arthur Miller hivatalnokait látnánk magunk előtt, megannyi csinovnyikot. „*Lassan kezdte felfogni, hogy sem képessége, sem szorgalma nem jogosítja fel arra, hogy kilépjen a középszerűségből. Ami gyakorlatilag annyit jelentett, hogy a futottak még kategóriába sorolják.*” A *bajnok* a kötet egyik legerősebb darabja, az irigység pusztító erejét tematizálja. A szerző a középszerűségből való kitörés mohó igényét drámaian ábrázolja, rendkívül szuggesztív módon és érzéketlenül írja le, hogyan képes az irigység egy szép barátságot – végül magát a barátot is – elpusztítani. A történet felfejtése közben egyre inkább az a benyomásunk, hogy nem pusztán egy konkrét barátság elmérgesedését ábrázolja az író, mint inkább egy társadalmi méretű folyamatot: jelesül azt, hogy egy dicstelen éra fojtogató légkörében hogyan üresednek ki sorra, s devalválódnak az olyan mély érzelmi kapcsolatok is, mint a barátság.

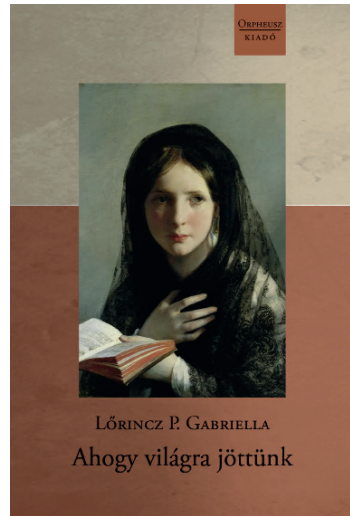
A Szentgyörgyi-prózák erőssége a karakteralkotás: a megbomlott elméjű Sára nénit (*Sára asszony balladája*), Vaszit, az alkoholistává vált egykori besúgót (*A Bús Tehén besúgója*), a gyermeke felügyeleti jogát bármilyen módon visszaszerezni készülő fiatalasszonyt (*Széki Réka feltámadása*) rendkívül elevenen ábrázolja, külső jegyeiket, szokásaikat, beszédstílusukat figyelemre méltó aprólékossággal dolgozza ki.

Szentgyörgyi László tizenhét elbeszélést tartalmazó gyűjteménye kétségtelenül nemzedéki témákra reflektál, és kisebbségi sorsokat tematizál – mondanivalója mégis egyetemes: szilárd, időtlen értékrendet hordoz.

Juhász Kristóf

„Fegyvertelenül, ahogy világra jöttünk”

Lőrincz P. Gabriella József Attila-díjas költő könyveiről már több ízben s több fórumon volt szerencsém tűnődni. Tegyük mindjárt hozzá, hogy szerzőnk nem csupán lírikus, hisz megjelent már novelláskötete, a *Történetek az árnyékból*, valamint a novellákat és verseket egyként tartalmazó *Könnytelen madonnák* is. Most pedig nyolcadik kötetét, az *Ahogy világra jöttünk* címűt vehetjük kézbe. Régi ismerősként köszönnek rám Lőrincz P. verseinek jellegzetességei, amikre emlékeim szerint már többször aggattam a „pilinszkys” jelzőt: a mélycsöndű terekben súlyosan koppanó-dobbanó sorok, a makro- és mikrovilág észleleteinek filmszerű dinamizmusa, az egyszerű, leíró képek idilljéből a jelképpé sűrűlő cselekményességbe való átrántások. Ez továbbra sem a gyöngéd átmenetek vagy finom díszítményekbe rejtett valóság-morzsák költészete – ebben a költészetben rögök porlanak, kövek görögnek, miközben meg-megbotló, mégis kitartó léptekkel tartunk célunk felé a valóság sivatagában. Talán abban a pusztaságban járunk, ahová a Lélek vitte Jézust, hogy az ördög megkísértse?

„a hitetlenséget tűzre vetettem, de az örömet
hová tegyem, a fehérenemű vagy az ingek közé?
Oda, ahol nem keresi senki,
oda, ahová a vámosok sem nyúlnak.
Törékeny dolgaim nincsenek, ha lenne,
újságpapírba göngyölném, vagy könyvlapokba,
ha lennének könyvek.”

A kötet első verséből való az idézet, címe: *Nem*. Fölfogható előhangnak, mottónak is, hisz a ciklusok csak ezután jönnek. Mindenesetre kiváló előhang a napjaink torz valóságába vezető zarándokút kezdetéhez, abba a valóságba, melyben csakugyan vámszedők, farizeusok és pogány zsoldosok uralkodnak jelenleg – öltözzenek bármilyen színekbe. Persze nem Lőrincz P. Gabriella verséről lenne a szó, ha a végén nem volna ima- vagy fohászszerű föloldás:

*„Napfényt engedek az összepakolt múltra.
Csak a jót hiszem el, akkor is, ha nem igaz,
a részeg angyalokat ágyba fektetem,
melléjük térdelek, és mondom sokszor,
hogy megértsem végre,
az Isten sosem hibázik.”*

Az „elővers” után következő első ciklus a *Hegyek vigyáznak*. Ez a háború ciklusa, a természeti képekkel vegyített borzalom fölött érzett döbbenet, a kiszolgáltatottságé. A katonáé, aki sikeresen lebombázza a gyermekkórházat, majd jól végzett munkája után hazatér, átöleli asszonyát, s megsimogatja háborúsdit játszó gyermekét. A halottak porát tóba szóró kézé, meg a várormokon madarat fűrészelő, gaz kezeké (szép és bölcs dolog itt névtelenségben hagyni ősi madarunkat – a költői kép így nem korlátozza magát a két évvel ezelőtti munkácsi esetre, cserébe a békegalambig vagy akár a boldogság kék madaráig terjed az asszociációs mező). És az otthagyt életké, az álomban tovább élő békéé. A konkrét eseményeket végig szimbólumszerűvé emeli a költői hang – ha nem tudnánk, mi történik e köteten kívül, meg a szomszédunkban, lehetnénk bárhol, bármelyik korban:

*„Fegyvertelenül, ahogy világra jöttünk,
markoljuk szorosan a béke torkát.
De véres már a két kezünk,
tűzet kérsz, fegyvert, cigit, gyertyát.
Indulunk hát végleg,
az otthonok tátongó falak,*

*s hogy kik lakják majd a felszínt, nem tudjuk,
csak azt, hogy kik vannak a föld alatt.”*

A címadó versből van a részlet. A „*Tégy engem, mint pecsétet*” (idézet az *Énekek Énekéből*) a család, a ház, a kert, a teremtet világ édenébe épített embervilág örömeinek és keserőségeinek, csodáinak és csalódásainak ciklusa:

*„Te bort készítesz, én kenyeret sütök
– micsoda hamis valóság ez?
Hol van a prés, miért romlott a kovász,
s miért, hogy vihar tépi az ágakat?
Lefagyott az összes virág,
a fák alatt elhullottak a madarak.
Hogy lázálom-e, hamis vagy igaz?
Világok között állunk,
Csak barnatestű fák vagyunk a hegyoldalon.”*

Így kérdez a *Lázálmok, ha éjjel* versbeszélője, s nem ez a ciklus egyetlen darabja, mely pontos érzelmi láttelepet ad a természetközelségben, falun, tanyán avagy a hazánk döntő többségét kitevő „vidéken” élő ember sokszor a legnagyobb boldogságot jelentő, sokszor pedig kényszerű összekapaszkodásáról a mindenkori társsal, családdal, a közvetlen környezettel. Vagy éppen az összekapaszkodás hiányáról! Aki nem fűtött még fával, az nem is tudja, mit jelent a *Hideg*:

*„Hideg van.
Újra fűteni kell,
mert egyedül, hidd el,
én is megfagyok.
Hiába állnak strázsát ágyam mellett
kivont karddal angyalok.*

*Hideg van.
Kopárra vetkezett a dúslombú erdő.*

*Karomba ringatnám gyermekeim,
üzenetben szól:
Nincs ideje. Felnőtt.”*

A *Földet magamra* az emlékek ciklusa, afféle „holtak könyve” a kötetben. Az elmúlás, az emlékezés, a gyászfeldolgozás, illetve a halott hőseink, nagyjaink verseit olvassuk itt: Petőfi, Lator László, Gyurkovics Tibor. Épp itt, szegény Petőfinél bukkanok a kötet egyetlen gyenge pontjára:

*„A kard a kezekből kihullt, mobiltelefon vette át helyét,
olyanféle lánc, amit önként csatolunk fel.
A kávéház üres, az utazások gyorsak,
meg sem írja senki.
A levelezés, Sándor, képzeld, egy pillanat,
a romantika ciki, s már a szekér sem szalad.”*

Mélységesen egyetérték minden szellemi korbácsütéssel, mi napjaink lélektelen, urbanizált, konzumidióta fogyasztói „kultúráját” éri, ám sajna a *Levél* (Petőfi 200) című versből idézett strófa képei éppolyan felszínesen ábrázolnak közhelyszámba menő ellentéteket, ahogyan azt szellemi ellenfelünk is teszi. Nehéz ezt jól megoldani, tudom... Ám, ha másra nem is, arra jó a Petőfihez intézett sirám, hogy még sebben ragyogjon a szemközi oldalpáron a Lator Lászlónak címzett *Végül* a maga rusztikusan őszinte, bumfordian bájos hitelességével:

*„Szertenézek
a karcsú napsütésben,
fejem fölött nincsen glória.
Tétlen számnak illene most
valami idéetlen fohászt mormolnia.*

*Te véghetetlen, kedves, szép Úristen!
Pereim csak megkopott szavak.
Kérhetnék még, de már csak egyre vágyom,
hogy színről színre Téged lássalak.”*

A kötetzáró ciklus *A vétkes*. Darabjait metafizikai, vagy szebben szólva istenes verseknek mondanám. Ez az a téma, amiben Lőrincz P. Gabriella – eddigi életművének egészét tekintve is – képtelen hibázni. Transzcendens költészetének még közhelyszerűbb epizódjai is gyönyörűek, mint az *Isten ráncai* kezdő sorai:

*„Ránc vagy te is az Isten homlokán,
láttalak, mikor még kisdéd voltam,
amikor mindent és mindenkit értettem,
s ha kellett, hát angyalnyelven szóltam.”*

Minden hívőnek és hitetlennek, tanúságtevőnek és kétkedőnek, keresőnek és tagadónak kötelezővé tennem ezeket az állításokat és tűnődéseket, például a *Február* képeit:

*„Ebben a télben boldog minden hópehely.
A fagyott fák,
az etetőben az ijedt madár.
És boldog szívemben a félelem foncsoros pengéje,
a tűzben pattogó szén.
A kenyér is boldog, mert illatos, piros,
az ablakban muskátli virágzik,
fittyet hány mindenre,
legyen csak jégvirág odakint,
ő bent vöröslök, mint a vér, és nekem hullajtja majd szirmait.
Nekem hervad majd, ha olvad a tél,
ha elég az utolsó széndarab,
majd az első télvíz is nekem fakad.”*

Miklóssi Szabó István

Bájos ponyvakisasszony – 1.

Alig száz éve Budapestet, Magyarországot, de az egész nyugati világot milliós példányszámú kiadványok lepték el. Ezek a regényfüzetek egyszerre hoztak enyhülést és átkot, vakarhatták tőlük a fejüket irodalmárok, nézhették le sznobok, prédikálhatták ki moralisták, szabályozhatták politikusok, a nép lelkét féltő méltóságos magasságosok, attól még úgy, és talán jobban, fogyott, mint a cukor. Nem más ez, mint a ponyva, az ún. szépirodalom mostohagyermeké.

Ponyvakisasszony születése

Hogy mennyire mostohagyermeké a ponyva a szépirodalomnak, arról lehet vitázni, mindenesetre e sorok írója inkább hajlik ennek fordítottjára. Homérosz, vallásos irodalom, filozófia stb. ide vagy oda, az olvasás igazi elterjedését, úgy tűnik, éppenséggel a bájos ponyvakisasszony tette lehetővé. Rokolyája tényleges ponyvából készül: eleinte leginkább vásárokon árulták ponyvasátrak alól, esetleg földre terített ponyváról. Terjedését pedig a nyomtatott irodalomnak köszönheti; Gutenberg nyomdája nem csupán a Bibliát, és főként vallásos írásokat sokszorosított, idővel beköszönt a kitalált történetek piaca is. A jól megírt, általában a nép-arisztokrácia viszonyát ábrázoló, csattanós történetek, melyeket a lehető legsilányabb papírra nyomtattak, tetszetős, mindenesetre figyelemfelkeltő borítóval, akkora sikernek örültek, melyet Homérosz is megirigyelhetett volna. Vették írástudók, -tudatlanok egyaránt, utóbbinak felolvasta az előbbi, falvakon nemegyszer az egész közösség összeült, hogy a jól megkomponált történetet meghallgassa. Jól érzékeltetik a számok a ponyva

erejét: Debrecenben az 1730-as években 28 ezer (!) ponyvát adtak el úgy, hogy a város lakosságának mintegy 75 százaléka volt írástudatlan. Csapjuk ehhez hozzá a kalendáriumot is, mely szintén a plebsznek szóló kiadvány volt: 1809-ben mintegy 150 ezer kalendáriumot vásárolt az akkor körülbelül öt milliós magyar nemzet. Szépirodalmi művekről se feledkezzünk meg, ugyanebben az évben ezek hozzávetőlegesen 500 példányban fogytak. Vagyis alig. Arany János 1862-ben indított irodalmi lapja, a *Koszorú* alig három év múlva előfizetők hiányában megszűnik, egy olyan világban, ahol a ponyvát úgy fogadják, mint a mannát.

Ez a jelenség világszerte megmutatkozott. Robin Hood, Nick Carter, Tarzan, a szerelmes történetek, később a detektívregények akkora sikernek örvendenek, hogy nem egy irodalmár próbálta felhasználni a ponyva erejét: az amerikai Edgar Allan Poe például több szépirodalmi lapot is alapít, mindegyik hamarosan tönkremegy. Ám mindeközben Poe lerakja az igazi detektív-történetek alapjait, melyeknek hatása mindmáig megkerülhetetlen. Sherlock Holmes, Arthur Conan Doyle figurája nem létezne Poe történetei nélkül, ugyanez érvényes Agatha Christie Poirot-jára, Miss Marple-jára.

Láthatjuk tehát, hogy a ponyva hátán próbálja belopni magát az irodalomba jó néhány szerző. Csak éppen óvatosan teszi azt. Karl May például nagyon is tisztában van a ponyva erejével, történetei megírásánál azonban kényesen vigyáz az egyensúlyra. A ponyva ugyanis erősen limitált eszköztárral rendelkezik, történetei általában a *külvilágra* korlátozódnak, míg a szépirodalom inkább a belsőt dolgozza fel. Tehát: kényes az egyensúly, jól tudja ezt May, amikor megalkotja Winnetou, Old Shatterhand stb. figuráját. Ponyvakisasszony állandóan szerelmes, képtelenebbnél képtelenebb helyzetekbe bonyolódik, teszem azt, a francia fegyenctelepről Algériába kerül, ahol felfedezi a világ legnagyobb gyémántját, hogy aztán ezzel megváltsa szerelmét, akit Abesszinia császára tart fogva egy skorpiókkal telt kútban, mert az aranycsinálás titkát akarja kiszedni belőle. Ugyan volt szerelmes Old Shatterhand is, ráadásul Winnetou hűgába, ám May nem

igazán veri nagydobra a szerelmet, inkább kalandokba rántja olvasóját, aki egy idő után azt is elfeledi, hogy „*a kéz, amely pozdorjává zúz*”, valaha is vonzódott a gyengébbik nem felé. *Égő Víz* is valójában egyfajta romantikus teremtmény, úgyhogy bizony a ponyva világából jött: igazságos, könyörületes, az esetetekért mindent megtesz. Ismerős ez valahonnan? Ha Robin Hoodra gondoltál, kedves olvasóm, akkor meg is találtad a választ. May azzal kerüli el a kliséket, hogy erős barátságot köt két fő figurája között, nem abszurd, hanem viszonylag reális, könnyen elképzelhető, és a képzeletet élénken foglalkoztató, jól megkomponált kalandokba keveri őket.

Lehet folytatni a sort Jules Vernével, akinek női alakjai bizony nagyon sablonosak, és ebben a tekintetben a ponyva alatt is maradnak. Annak ellenére, hogy Verne nagyszerű író, a maga idejében bizonyos műveinek megjelenése egyenesen szenzációszámba ment, bizony ő sem mentesül a ponyva erejétől. A már említett női karakterek például mindig: gyöngédek, önfeláldozók, majdnem mindig másodlagos szerepet játszanak, lelkesek, úgy általában csak azért vannak, hogy a férfiakat támogassák, netán egyenesen okai bizonyos történeteknek. A nagy trilógiában (*Grant kapitány gyermekei*, *Nemo kapitány*, *A rejtelmes sziget*) egyenesen feltűnően hiányoznak, kivéve a *Grant kapitányt*. Kalanddal tölti ki szerzőnk a szerelem helyét, ő ebben jeleskedik. Igaz, szereplői, akárcsak a ponyvái, általában nem fejlődnek, vagy csak igen keveset, nem sok belső történésben van részük. Ám akárcsak Mayt, Vernét is menti a kaland, amit ő ráadásul alaposan és nagyon jól kever tudományos ismeretekkel.

Tagadhatatlanul ezen a határvonalon ravaszkodik Alexandre Dumas is, aki már nem maga írja könyveit, szellemírók termelnek a keze alá, ő csak az irányvonalat szabja meg. Hogy miért ravaszkodik: mert a nagyot robbanó, napjainkban is méltán sikeres *A három testőr* vaskos regényének folytatását még vaskosabbra szabja a *Húsz év múlva*, amely eléggé halvány visszfényes két kötet. Ennél is gyengébb a lezáró regény, a *Bragelonne vicomte* a maga öt kötetével. Persze így is sokak kedvence, ami érthető is,

Dumas zseniálisan dolgozik figuráival, melyek mára már állandósultak a köztudatban, ráadásul az olykor meglehetősen lazán kezelt történelmi háttérrel nagyon tudja hasznosítani. Például a roppant rokonszenves, magát mindig feltaláló d'Artagnannal jóformán bárki tud azonosulni; kevesen tudják, hogy a valóságban is létezett, de csekély róla az ismeretünk, csak annyi bizonyos, XIV. Lajos bizalmasa volt, halálát még ő is meggyászolta.

Fontos még kitérnünk Robin Hoodra, aki – nem létezett, illetve erről könyvtárnyi könyvet írtak az irodalomtudorok, melynek homályába most ne merészkedjünk be. Fontos, mert a Robin Hood-jelenség nélkül az egész ponyvai világ érthetetlen. A klasszikus alakot modern formába először Henry Gilbert öntötte, könyve 1912-ben jelent meg. Alkotását számtalan történet, ballada, szóbeszéd alapján hozta létre, nagy munka lehetett, hiszen ezek a XIV. században kezdtek terjedni, s bizony számtalan formában jelentek meg. A mondabéli alak legfontosabb tette: elvesz a gazdagoktól, hogy a szegényeknek adjon. Az sem elhanyagolható, hogy Robin Hood nemesember volt, aki – leereszkedett a szegényekhez. És ezzel a leereszkedéssel tudjuk megragadni ponyvakisasszony rokolyáját, mert ez a leereszkedés explicite magával hozza a (legalább részleges) felemelkedést. A magyarok esetében például a betyártörténeteket: Bogár Imréről is kiderült, hogy gróf, holott cigányasszony nevelte, és lovakkal, tehenekkel foglalkozott. Tehát a ponyva egyik fontos jellemzője az, hogy felemel.

DEBÜT

Szabó Zsuzsa

A kék takaró

I.

*Végtelen zsibbadás,
hangyaboly,
akár a tévé képernyője,
rosszul beállított frekvencia,
sistergő érintkezési hiba.
Fázom,
vacogó háttérzaj
vagyok.*

*Ha tudnék,
kapaszkodnék.
Elkapnám a köldökszínórt.
Ha érezném a karjaim,
ha érezném a kezeim,
ha érezném az ujjaim,
de én csak a zokogást érzem.*

*Augusztus van.
Ringatózva felsír a hangyaboly.
Egy kiló hetvenhét deka.*

II.

*Nem tudom, melyik nehezebb,
hogy mások nem látnak,
vagy hogy én nem látom magam.*

*Kisimítom a jobb vállamba
szorult jajgatást.
Helyettem a testem
emlékezik.*

*Remegő kézzel,
szaggatottan, és
bizonytalanul, de
megrajzolom
körvonalaim.*

III.

*Már látom, ha
nem magamra,
hanem magam
elé nézek.
Nehéz vagyok,
gyakran mérlegelek.
Kibillenek magamból,
mégis ügyelek vonalaimra.
Már nem vagyok határtalan.*

*Magzatpózba zokogott
hangyaboly vagyok.
Az élesen szaggató fájdalom
elnyomja pszichológusom hangját.
Távoli.
Nem a videóhívás miatt az.
Nem ő van távol.
Én vagyok távol.
Én voltam távol.*

*Azzal a meggyőződéssel,
hogy létezem, lehúzom
magamról a kék takarót
a belé csomagolt hangyabollyal.
Összeszedem morzsáimat.*

SZABÓ ZSUZSA 1986-ban született, Koroncón nőtt fel. Diplomáját Bécsben, pedagógiai-ápolási területen szerezte, jelenleg is szociális területen dolgozik. A bazális stimuláció módszerével kis létszámú osztályokban értelmi és testi fogyatékkal élő gyermekeket támogat és kísér. A Bécsi Napló munkatársa. Eddigi publikációi Holdasi-Szabó Zsuzsa néven jelentek meg a Hitel, Kortárs Online, A Vörös Postakocsi Online, ÚjNautilus folyóiratokban. Szabadidejét az analóg fényképezés mellett kézműves házi szárasztészta készítésével tölti. Bécsben él.

Horváth Ildikó

Elfelejtettem elmesélni

*Elfelejtettem elmesélni zongorafutamaid.
Az estét, amikor szárnyszegetten érkeztél,
s a csukott ajtón átszűrődve
dőlték a hangok a zongorából.
Elfelejtettem elmesélni, milyen volt,
mikor még vágy voltál csupán,
megfoghatatlan és érdes.
Hogy az ezredfordulón fogant testvéred
elvetélt. Így lettél te.
Bónusz az újévben,
az új évezredben.
Elfelejtettem elmesélni, milyen,
amikor félálmodban mormogsz valamit,
átfordulsz,
s egy ármádia se tudna felébreszteni.
Amikor végigaludtad az utat a tengerig,
kis híján az egész nyaralást.
Elfelejtettem elmesélni
a kórtermek fullasztó páráját,
az intravénás penicillint,
málnanyelved, hámló tenyered,
nyálkahártyáinkon átiütő szagokat.
Elfelejtettem elmesélni, ahogy másfél évesen
magadbaroskadtan
állsz a szülészeti udvarán,
s értetlenül bámulod a kis batyut.
Elfelejtettem elmesélni,
hogy évekké később biztatod,
amikor elsodorja a folyó.
Elfelejtettem elmesélni
a bepenészedett poharakat a szobádban,*

*elharapott mondataink elharapódzását,
vadvízi borulásaid, víg karanténunk,
kapolcsvölgyi loopolásaid,
s az éjszakát, amikor félálomban
hánytattalak a sátorban.
Elfelejtettem elmesélni,
hogy nehezen szoktam meg
az arcod szemüveg nélkül
(most már nem koccanunk öleléskor).
Elfelejtettem elmesélni melegséged,
megbocsátható flúgod,
szertelenséged.
Elfelejtettem elképzelni,
milyen lenne, ha első lennél
és egyetlen,
s tán nem is ez a vér folya az eredben.*

*Elfelejtettem elmesélni
fukar dédnagyapád fanyar mosolyát
s amaz utca nevét, mely druszád,
a retromadarat, ahogy az aszfaltra zuhan,
Ludasmatyit, s Ottót,
aki a színpadon átsuhan,
a nyári táborok utáni melankóliát
s ezt az egész nagycsaládi asszimetriát,
gondterhelt gyerekarcod felvételi után,
azt a hosszú-hosszú evezést a Dunán,
kinemmondott mondataink lomha rebbenését,
bőrödön a tetkós szerkó sercegését,
költözést, a balul elsült tailwhippet
s a nyarat, amikor a bolhák szétcsíptek,
fogszabályzód kattogását, a sebeket a szádban
(ma is tőled tanulom, hogy éljek a mában),
üvegszilánkok pengéjét a tenyeredben,
azt, hogy mindig nyú volt a fenekedben,*

*ozorai cirkuszmutatványok bűvöletét
s hogy olykor előkerült egy-egy verstöredék,
technozenéd dübörgését a mellkasomban
s tán, hogy néhány napot, órát elnapoltam,
kamaszkorod izzó, lázadó hevét,
azt, hogy nem mindig volt ebéd,
elfelejtettem elmesélni melegséged,
a lányokat, a triatlonos verejtéket,
az olajzöld pulóvert, ami kiszakadt
s még oly sok mindent, ami kimaradt,
azt az esti sétát lenn a töltésen,
s hogy olyik mássalhangzó zöngés,
olyik zöngétlen.*

*Elfelejtettem elmesélni zongorafutamaid,
kalimpáló hangok táncát
az ajtó alatt kiszűrődő fénynyalábon.
Elfelejtettem elmesélni?
Inkább eldúdolom.*

HORVÁTH ILDIKÓ 1967-ben született, Marosvásárhelyen él, gyakorló orvos. Rövidprózát, haikukat ír, néha verset. 2016 óta publikál irodalmi folyóiratokban.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Hermeneutikai idő (vers)
- 4 **Benedek Szabolcs:** A három testvér (próza)
- 16 **Filip Tamás:** Máglyaélet; Az alvók és a hajnal; Anyjával együtt nézem; Július; Nem mondjuk ki; Világgá kiáltom (versek)
- 22 **Nádasi Krisztina:** Majdnem (próza)
- 26 **Németh Péter Mikola:** Effeta; Ember-passió (versek)
- 28 **Sárfi N. Adrienn:** Mit érdemel az, aki... (próza)
- 47 **Szedes Réka:** De minek; Világmegváltás (versek)
- 50 **Szabó-Bíró Brigitta:** Mea culpa (regényrészlet)
- 59 **Magyar Eszter Csenge:** Túlélők univerzuma; A grizzly és az őz; Hajlam a részvétre (versek)
- 62 **Nagy-Laczkó Balázs:** A négy tolvaj (próza)
- 64 **Dorozsmai-Szabó Eszter:** Anorexia Nervosa (vers)
- 67 **Gerzsenyi Gabriella:** Eszmefuttatás (próza)
- 73 **Keszthelyi György:** És akkor mi van?; Konyec filma; Instant hetes (versek)
- 76 **Nagy Zopán:** Átjárások / Nyelvi rágódások, csapongások... (próza)
- 80 Verlaine nyomában – **Szilágyi Ferenc Hubart** Verlaine-fordításai és saját verse
- 86 A hónap alkotója: **E. Bártfai László** – Hallgatás és fenség; Igazi nevek, helyettesítő nevek, névtabu
- 103 **Laik Eszter:** Aki a csendet szóra bírja
- 108 Wittgenstein szerszámosládája – **Laik Eszter** beszélgetése **E. Bártfai Lászlóval**
- 124 **Kövér Péter:** Öninterjú a tükörben
- 129 **Acsai Roland:** Mindenki öröksége (Mezey Katalin: Örökség)
- 133 **Brauch Magda:** A legszebbek (Böszörményi Zoltán legszebb versei)
- 141 **Pusztai Ilona:** A művészet nem ismer vasfüggönyöket (Rieder Gábor: Vasarely és Fajó)
- 145 **Mandics György:** Az egész csak körforgás? (Traian Pop Traian: Hamuszerda)
- 151 **Viola Szandra:** „Hogyan fért a kisemberbe az a hatalmas akarát” (Luzsicza István: Ágain megtart)
- 155 **Kégl Ildikó:** Nemzedéki témák, időtlen értékrend (Szentgyörgyi László: A Bús Tehén besúgója)
- 159 **Juhász Kristóf:** „Fegyvertelenül, ahogy világra jöttünk” (Lőrincz P. Gabriella: Ahogy világra jöttünk)
- 164 **Miklóssi Szabó István:** Bájos ponyvakisasszony – 1. (miniesszé)
- 168 **Szabó Zsuzsa:** A kék takaró (debüt)
- 171 **Horváth Ildikó:** Elfelejtettem elmesélni (debüt)

- **Böszörményi Zoltán:** Hermeneutikai idő
- **Benedek Szabolcs:** A három testvér
 - **Filip Tamás:** Máglyaélet
 - **Nádasi Krisztina:** Majdnem
- **Németh Péter Mikola:** Ember-passió
- **Sárfi N. Adrienn:** Mit érdemel az, aki...
 - **Szedes Réka:** Világmegváltás
- **Szabó-Bíró Brigitta:** Mea culpa
 - **Magyar Eszter Csenge:**
Túlélők univerzuma
- **Nagy-Laczkó Balázs:** A négy tolvaj
 - **Dorozsmai-Szabó Eszter:**
Anorexia Nervosa
- **Gerzsenyi Gabriella:** Eszmefuttatás
- **Keszthelyi György:** És akkor mi van?
- **Nagy Zopán:** Átjárások / Nyelvi rágódások, csapongások...

A hónap alkotója: **E. Bártfai László** –
*Hallgatás és fenség;
Igazi nevek, helyettesítő nevek, névtabu*

Laik Eszter: Aki a csendet szóra bírja

Wittgenstein szerszámosládája – **Laik Eszter** beszélgetése **E. Bártfai Lászlóval**

Verlaine nyomában – **Szilágyi Ferenc Hubart** Verlaine-fordításai és saját verse

Kövér Péter: Öninterjú a tükörben

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap